

DE WERKELIJKHEID VOORBIJ

© 2015 F. Neijgh van Lier

Titel: De werkelijkheid voorbij

Auteur: Frits Neijgh van Lier

Uitgave in eigen beheer via JouwBoek.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de auteur.

DE WERKELIJKHEID VOORBIJ

Frits Neijgh van Lier

INHOUD

Proloog	11
Een kritisch manifest	15
Bezinning	15
Verbijstering	21
Liefde	24
‘Wie ben ik?’	27
Introductie	27
Ons zelfbeeld	30
Onwetendheid	32
Bewustwording	34
De mens is van nature goed	37
Ga op onderzoek uit	38
De waarheid	41
Introductie	41
De gemanipuleerde werkelijkheid	46
De politieke werkelijkheid	48
De westerse werkelijkheid	50
De klassieke werkelijkheid	52
De mystische werkelijkheid	55
De absolute waarheid	58
Uw lot is vrouw	61
Introductie	61
Een verbijsterende geschiedenis	64
Maria Magdalena, de mysterieuze vrouw	67
Maria Magdalena, de prostituee	68
Maria Madalena, de begenadigde vrouw	69

Maria Magdalena, de vrouw van Jezus	71
Liefde en compassie	73
Het geloof	77
Introductie	77
Het christendom	81
De kerkelijke leer	83
De vondst bij Nag Hammadi	88
De Dode Zeerollen	89
De vier Evangeliën	91
Het vijfde Evangelie	94
Mythen	97
Introductie	97
Heidenen en het christendom	100
Een heidense nalatenschap	102
Naastenliefde	107
Een godmens op een ezel	109
Communie	110
Kruisiging	111
Pasen	113
Opstanding	115
Wie is God?	117
Introductie	117
De scheppende God	120
De wraakzuchtige God	123
De gnostische God	125
De barmhartige God	127
De allesomvattende God	128

Wat ik nog zeggen wil	133
Introductie	133
Mijn brief aan Marco	136
Zonder oordelen	138
De dood	141
Herken jezelf	145
De liefde	147

*Lieve God,
als ik ouder word -
als uren tot dagen worden
dagen tot weken,
weken tot maanden
en maanden tot jaren -
Laat dan niets van mijn tijd
verspild en verloren raken.
Laat me mijn leven gebruiken
voor het rijkste:
De mens te worden
zoals ik bedoeld ben.*

Rabbi Nachman van Bratslav (1772-1810)

PROLOOG

Na mijn pensionering lees ik dagelijks meerdere kranten. Ik voel mij verbonden met de gebeurtenissen in de wereld. Ik probeer ze te analyseren en in een historisch perspectief te plaatsen. Ik maak me oprecht zorgen, want ik zie dat de geschiedenis zich op een bijna voorspelbare wijze herhaalt. Ik probeer mijn gevoelens over het onrecht in deze wereld tot uitdrukking te brengen met publicaties op mijn website, blog en sociale media. Ik krijg soms wat meewarige reacties als ik mij afvraag waarom er zoveel chaos, strijd en liefdeloosheid in de wereld is. Maar het blijft mij bezig houden.

Als er een hogere macht is zoals een God, heeft Hij dat dan zo bedoeld? En zo ja, wat is dan de diepere betekenis ervan? Is het soms de zin van ons leven om dat te doorgronden en uiteindelijk de waanzin van deze wereld achter ons te laten? Om te ontwaken uit een diepe slaap en te ontdekken dat de werkelijkheid geheel anders is dan we altijd hebben gedacht?

Geïnspireerd door de eeuwenoude kennis die ik aantrof in mijn eigen boekenkast, ben ik op onderzoek gegaan. Het is een filosofische en spirituele zwerftocht geworden die mij in de Pays d'Oc heeft gebracht, een streek in Zuid-Frankrijk waar de Katharen tot in de 14^e eeuw hebben geleefd. In dit inspirerende land heb ik mij kunnen bezinnen, ver voorbij de werkelijkheid die ik zo goed meende te kennen.

In het mooie kerkje van Rennes le Chateau, dat vanaf de 11^e eeuw is opgedragen aan Maria Magdalena, heb ik naast

het altaar de beeltenissen van Maria en Jozef aangetroffen. Zij dragen beiden een kindje van dezelfde leeftijd op hun arm. Er bestaat geen enkele aanwijzing dat Jezus een tweelingbroer heeft gehad, hoewel ik later, in de aanhef van het apocriefe Evangelie van Thomas, wel een verwijzing naar het tweelingschap heb aangetroffen.

Een tweeling bestaat uit twee van elkaar gescheiden delen, maar vormt toch één onlosmakelijk geheel. De symbolische betekenis van dit tweelingschap heb ik teruggevonden in teksten van Krishna, Boeddha en Jezus. Deze spirituele leiders bedoelen daarmee de dualiteit waarin wij leven. Onze oordelen blokkeren de toegang tot ons hart en onze ziel. Dat is de oorzaak van alle pijn en leed in deze wereld. Deze dualiteit is mij geopenbaard door de tweeling van Maria en Jozef in Rennes le Chateau.

Een tweede ontdekking heb ik gedaan in de Gorges de Galamus. In deze kloof ligt de rotskapel van Saint Georges en een grot, gewijd aan Maria Magdalena. De kapel is gesticht door de Orde van de Tempeliers. De kruisen van deze hospitaalridders zijn terug te vinden in het eeuwenoude altaar. Het was zo vredig in deze kapel dat ik er uren in stilte heb doorgebracht. Het was een vorm van meditatie, waarin ik de wrede militaire werkelijkheid van de Tempeliers pijnlijk heb ervaren.

Ik was ongetwijfeld een Tempelier, die in deze kapel de liefde en compassie van Maria Magdalena heeft mogen ontvangen, zodat de eenheid in mezelf kon worden hersteld. Deze spirituele ervaring bood mij voor korte tijd de ruimte om een allesomvattende liefde te voelen. Het was een volledige eenwording met het Heilige, die mij tot diep

in mijn ziel heeft geroerd. Deze openbaring illustreert mijn leven, dat zich ook heeft voltrokken tussen de uitersten van de harde confrontatie en een kwetsbare liefde.

In het land van de Katharen heb ik de kracht mogen ontvangen om mijn leven onder ogen te zien, zonder enige terughoudendheid. Het is een confrontatie geworden met mijn geweten. Mijn ontdekkingen hebben mij soms verbijsterd, hoewel ik de innerlijke kennis er al van had. Het was daarom een herkenning, beleving en herbeleving van dingen die door onwetendheid al die jaren in mijzelf verborgen waren gebleven. De thema's die bepalend zijn geweest in mijn leven heb ik in korte verhalen beschreven en voorzien van een persoonlijke introductie. Mijn teksten bevatten een protest tegen de onrechtvaardigheid in deze wereld die door de maatschappelijke en religieuze structuren in stand wordt gehouden. Soms beschrijf ik de dingen met enige ironie, waarbij ik mij beweeg tussen de uitersten van oprechte woede en liefde. Die tegenstellingen probeer ik te overbruggen in een brief aan mijn overleden kleinzoon, aan wie ik dit boekje heb opgedragen.

Frits Neijgh van Lier

EEN KRITISCH MANIFEST

Bezinning

*Iedereen moet zich vier belangrijke vragen stellen
die dienst kunnen doen als richtlijn.*

Ben ik gelukkig met wat ik doe?

Draagt wat ik doe bij tot de verwarring in deze wereld?

Brengt wat ik doe vrede en tevredenheid teweeg?

En: hoe zal men zich mij herinneren als ik ben heengegaan?

(Red Jacket, Indiaanse redenaar, stamhoofd van de Wolf clan)

Bezinning is voor de meeste mensen een luxe die zich beperkt tot het einde van het jaar. In één van mijn nieuwjaarsreflecties heb ik geschreven dat tijdens de jaarwisseling goede voornemens worden uitgesproken, waarna iedereen elkaar veel geluk toewenst. Tijdens deze dagen komt al het goede in de mens naar boven en stromen wij over van een collectieve hartelijkheid. Daarna gaan de meesten van ons weer over tot de orde van de dag. Het leven is namelijk een achtbaan die dagelijks alle aandacht opeist. De maatschappelijke druk is zo groot dat er niet aan te ontsnappen valt zonder de aansluiting met de samenleving te verliezen.

Er blijft daarom weinig tijd voor anderen over en onze jaarlijkse hartelijkheid wordt weer gesmoord in een vermoeiende sleur, die voor sommigen een vorm van overleven is. Aan het eind van iedere dag worden we verlost door de beeldbuis. Daar kan de ene helft van Nederland naar de andere helft kijken, om de woorden

van Wim Kan uit de jaren '60 maar eens aan te halen. Deze passieve vorm van vermaak wordt afgewisseld met uitgebreide reclameblokken die ons tot meer consumeren willen aanzetten. Voor enige vorm van bezinning is dan ook weinig tijd meer beschikbaar.

Onze maatschappij is inmiddels zo complex geworden, dat het moeilijk is om nog je weg daarin te vinden. Ik verzeil steeds vaker in een woud aan regelgeving, voorwaarden en 'kleine lettertjes'. Zelfs de keuze voor een zorgverzekering, telefoonabonnement of reizen met het openbaar vervoer vereist voor mij een diepgaande studie of een deskundig advies. Ik geef de voorkeur aan het laatste want de noodzakelijke informatie is nagenoeg alleen nog maar via het internet toegankelijk. De persoonlijke contacten in ons maatschappelijk verkeer zijn vervangen door telefonische helpdesks met computers.

Ik zal niet de enige zijn die soms gefrustreerd raakt door deze digitale hulpverlening. Het is mij meer dan eens overkomen dat, nadat ik noodgedwongen andere wachtenden vóór moest laten gaan, ik het spoor bijster raakte in een keuzemenu. Als ik er dan toch nog in slaagde om iemand te vinden die mij te woord wilde staan, kreeg ik een antwoord dat niet aansloot op mijn vraag. Soms was dat antwoord onbegrijpelijk of onverstaanbaar omdat mijn helpdeskadviseur de Nederlandse taal onvoldoende machtig was om mij een goede toelichting te kunnen geven. De nietszeggende of onbegrijpelijke standaardadviezen per telefoon of internet maken mij zo machteloos dat ik mijn verzet meestal opgeef. Misschien is dat ook wel de bedoeling.

Om misverstanden te voorkomen, wil ik nadrukkelijk zeggen dat ik mij niet wil beklagen. Wel probeer ik duidelijk te maken dat ik steeds vaker de weg kwijtraak in een complexe samenleving waarin ik mij niet meer herken. Denk vooral niet dat ik daar somber van word, integendeel zelfs. Ik ben een gelukkig mens en dankbaar voor de mogelijkheden die mij nog dagelijks worden geboden en die ik wel begrijp. Mijn gebrekkige kennis van het huidige maatschappelijke verkeer bieden mij bovendien meer vrijheid. Ik hoef er namelijk niet meer aan mee te doen. Het is goed zoals het is en dat zou ik een geestelijke luxe willen noemen.

Ik leid een teruggetrokken leven op het platteland van Polen, dat zich grotendeels beperkt tot mijn tuin en mijn studeerkamer. Het bewerken van mijn land brengt mij dicht bij God. In mijn studeerkamer mag ik daarover filosoferen en mijn mening verkondigen via de sociale media, mijn website en blog.

Ik ben mij ervan bewust dat mijn kritische vragen en opvattingen vaak weerstand oproepen. Ik wil echter een voorbeeld nemen aan de filosoof Spinoza, die zich sterk maakte voor de vrijheid van meningsuiting. Hij leidde ook een teruggetrokken leven en verdiende de kost met het slijpen van optische glazen. Dat is een prachtige symboliek omdat filosofen de wereld vanuit een ander perspectief willen waarnemen. Zonder enige aanmatiging wil ik de wereld waarin wij leven ook in een ander perspectief plaatsen. De conclusies laat ik geheel aan anderen over.

Hoewel ik mijn kinderen en kleinkinderen vaker zou willen ontmoeten, zijn de mogelijkheden daartoe beperkt. Bij

uitzondering bezoeken mijn lieve vrouw en ik soms een concert, want ik ben een liefhebber van opera's en blues. Muziek reikt veel verder dan woorden en volgens Plato geeft muziek bezieling, vleugels aan gedachten en een mogelijkheid om te vluchten in de verbeelding. Het heeft een verdovende maar gelijktijdig een inspirerende werking op mijn geest. Dat is een schijnbare tegenstelling, maar omvat alles wat ik erbij voel. Alcohol kan een vergelijkbare uitwerking hebben want het verruimt ook de geest, maar het leidt geen twijfel dat muziek gezonder is voor mijn lijf. Geestverruimende middelen zijn overigens in de historie altijd gebruikt om tot bezinning te komen en in eenheid met de godheden.

Bezinning is een woord met veel betekenissen, zoals bewustzijn, berouw, heroverweging, inkeer en gewetensonderzoek. Bewustzijn is voor mij van belang om in de spiegel van mijn leven te kunnen kijken. Ik zeg altijd dat ik nergens spijt van heb maar realiseer mij gelijktijdig dat ik vaker mensen gekwetst heb, en daar kan ik niet anders dan berouwvol over zijn. Heroverweging leidt tot goede voornemens, hoewel die meestal na een paar weken weer als sneeuw voor de zon verdwijnen.

Maar vooral het gewetensonderzoek blijft mij bezighouden. Het geweten wordt ook wel metaforisch omschreven als de stem van het goede in de menselijke geest. Een aangeleerd of aangeboren ethisch normbesef, waarin het gevoel de belangrijkste rol speelt. Ik ervaar de chaos en lijden in deze wereld dan ook als een voortdurende aanslag op mijn geweten. Dat wordt verduidelijkt door Jiddu Krishnamurti, een spirituele leraar uit India. Hij heeft gezegd dat maatschappelijke patronen in de wereld door onszelf worden

bepaald. Wij zijn er een onmisbaar onderdeel van en houden ze in stand. Wie de wereld wil verbeteren, moet zich dan ook los van maken van die patronen en afstand nemen van de eerezucht, het materialisme, de afgunst en machtsbelustheid.

Dat is geen kleinigheid, maar het maakt voor mij wel veel duidelijk. Als de mensheid een bescheiden poging zou ondernemen om zich los te maken van het huidige maatschappelijke systeem zoals Krishnamurti dat bedoelt, zouden we zeker in een andere en betere wereld leven.

De afgelopen twintig jaar heb ik een kritisch maatschappijbeeld ontwikkeld. De periode in mijn leven waarin ik meende alles te weten, heb ik achter mij gelaten. Ik ben een kritische denker geworden en heb twijfels over de werkelijkheid, zoals die dagelijks aan ons wordt gepresenteerd. Maar dat is niet vreemd want vanaf Socrates staan de filosofie en de werkelijkheid al op gespannen voet met elkaar. Filosofen zijn niets anders dan onruststokers, volgens de filosoof Karl Jaspers. Ze gooien met stenen en beroeren het strakke wateroppervlak.

De filosoof Jean-Paul Sartre is voor mij een prachtig voorbeeld. Hij was van mening dat het ware bestaan wordt geschapen door de maatschappelijke betrokkenheid van de mens. Dat engagement tekent ook mijn leven en ik wil mij dan ook van harte aansluiten bij Sartre. Als ik niet meer kritisch kan zijn, dan zou ik mezelf ontkennen en terugvallen in nihilisme. Maar kritiek moet ergens toe leiden, zoals tot een nieuw ethisch bewustzijn dat ankerpunten biedt voor het denken en handelen.

Ondanks mijn kritische beschouwingen, realiseer ik mij

terdege dat de werkelijkheid maar zeer betrekkelijk is en zich in veel verschillende vormen aan ons voordoet. Plato heeft het bewijs hiervoor al eeuwen voor Christus geleverd in zijn allegorie over de grot, waarin hij zijn opvattingen verwoordt over het mens-zijn en de menselijke kennis in relatie tot de realiteit. Dagelijks scheppen wij onze eigen werkelijkheid op grond van belangen, voorkeuren en behoeften. Wij oordelen op grond daarvan genadeloos over anderen en zijn blind voor onze beperkte inzichten en tekortkomingen. Ik vorm daar geen uitzondering op, hoewel ik meen dat ik mij er in ieder geval van bewust ben.

De mensen denken alles te weten en de wetenschap heeft overal wel een verklaring voor, zelfs voor de schepping. Er worden voortdurend nieuwe pogingen ondernomen om het mystieke in deze wereld te ontleden, zodat er steeds minder ruimte over blijft voor het onverklaarbare. In zo'n wereld is God dood, zei Nietzsche.

Waarom moeten wij toch overal een oordeel over hebben en denken we in altijd in tegenstellingen, zoals goed en kwaad? Als wij niet langer oordelen, dan bestaan die tegenstellingen niet meer en kan alles samensmelten tot een allesomvattend geheel.

André Breton, een Franse dichter uit de 20e eeuw, heeft dat op een treffende wijze samengevat.

*Er is een bepaald punt
waar het leven en de dood,
het werkelijke en denkbeeldige,
het verleden en de toekomst,
hoog en laag
geen tegenstellingen meer zijn.*

Niet meer oordelen maakt de geest vrij en brengt onze innerlijke stemmen tot zwijgen. In het prachtige *Evangelie van Thomas*, één van de apocriefe vroegchristelijke teksten, zegt Jezus: “Als je van de twee één kunt maken, dan kun je het Koninkrijk binnen gaan.” Dat laatste is symbolisch bedoeld en niet als een enkele reis naar de hemel. Jezus bedoelt namelijk met het Koninkrijk ons eigen hart en ziel.

Verbijstering

Het recente verlies van mijn kleinzoon Marco heeft mij geconfronteerd met de betrekkelijkheid van het leven. Ik heb geprobeerd de zin van zijn dood te begrijpen. Hoe kan een onbezorgd en vrolijk kind zich ontwikkelen tot een jongen die niet meer in deze wereld wil leven? Maar als ik om mij heen kijk, zie ik inderdaad een wereld waar je niet vrolijk van wordt. Het is een wereld van verschillen en tegenstellingen, waarin de mensen elkaar maar heel weinig ruimte bieden. Het eigenbelang is leidend geworden, beschavingen worden uitverkocht en de publieke moraal wordt steeds verder aangetast.

In die wereld is steeds minder aandacht voor de zwakkeren in de samenleving. In een hartstochtelijk pamflet *Red hen die geen verweer hebben*, roept de theoloog en dichter Huub Oosterhuis op tot een ethisch reveil. Tot mijn vreugde zie ik dat paus Franciscus zich tot een kerkleider ontwikkelt die opkomt voor de zwakkeren. Hij roept op tot meer solidariteit en vindt dat christenen de armen moeten beschermen.

Dat hebben we eeuwenlang niet gehoord vanuit het

Vaticaan. Ondanks mijn grondige afkeer van de kerkelijke instituties, verdient deze paus dan ook alle steun in zijn strijd voor een betere wereld. Hij blijft staan voor zijn overtuiging en handelt er ook naar. Schokkend is voor mij het verzet dat uit zijn eigen kerkgelederen komt. Voor veel van de kerkelijke leiders zijn de aardse geneugten en verworvenheden kennelijk belangrijker dan het geestelijke leiderschap.

De vraag is echter wat onze eigen bijdrage aan een betere wereld kan zijn. Het is namelijk te gemakkelijk om alleen maar naar anderen te wijzen. Mijn eigen verantwoordelijkheid wil ik daarom ook niet uit de weg gaan. Verbeter de wereld en begin bij jezelf is immers een eeuwenoud gezegde, dat nog steeds een hoge actualiteitswaarde heeft.

Behalve de dood van mijn kleinzoon zijn er meer gebeurtenissen die mij diep geraakt hebben. Zo heb ik in het Financieele Dagblad gelezen dat de 400 rijksten van deze aarde in 2014 weer 92 miljard aan hun vermogen hebben toegevoegd. Zij bezitten aan het begin van 2015 evenveel vermogen als de vier miljard armste mensen die op deze wereld verpauperen. Ik verwonder mij dat wordt toegestaan dat een kleine financiële elite het wereldbeeld bepaalt en zichzelf kan blijven verrijken. Ik vraag mij ook af waarom politici dat gecorrumpeerde financiële systeem met veel belastinggeld in stand willen houden.

Ik ben geschokt als er weer honderden vluchtelingen aanspoelen aan de Italiaanse en Griekse kusten. Het doet mij pijn als ik kinderen in vluchtelingenkampen zie aan de Turkse grens en in de Palestijnse gebieden, verstoken

van de meest elementaire voorzieningen. Ik ben bedroefd over de verkwanseling van ons culturele erfgoed omdat het voortbestaan van kunst, muziek en theater afhankelijk is geworden van de mate waarin het bijdraagt aan de economische vooruitgang.

Ik begrijp niet waarom een verzorgingshuis winst moet maken en miljoenen in kas heeft, terwijl bejaarden naar huis worden gestuurd. Ik begrijp niet hoe het mogelijk is dat bestuurders van woningcorporaties en zorginstellingen miljoenen aan publiek geld kunnen verbrassen, terwijl de diefstal van een rol drop uit een supermarkt onmiddellijk wordt bestraft.

Waarom moeten er in Nederland zoveel mensen naar de voedselbank en vaart onze koning in een speedboot van acht ton? Waarom brengt ons koningspaar een toast uit op de politieke topcrimineel Poetin en kan met zijn steun vervolgens een vliegtuig met 298 onschuldige mensen uit de lucht worden geschoten?

Waarom voert onze regering een beleid waarin de rijken bescherming genieten terwijl de onderkant van de samenleving steeds verder in de problemen raakt? Waarom krijgt de bedreiging van de steenrijke familie De Mol meer aandacht van de politie en de media dan de vele kinderen die jaarlijks vermist worden en niet meer worden teruggevonden?

Nelson Mandela heeft ons voorgehouden dat een staat niet moet worden beoordeeld naar de wijze waarop de meest aanzienlijke burgers worden behandeld, maar de minst aanzienlijke.

Veel mensen zijn verdwaald geraakt in de hun eens zo vertrouwde wereld. Angst, onzekerheid en de behoefte

aan een eigen identiteit radicaliseren onze samenleving in een snel tempo en de multiculturele samenleving kraakt in haar voegen.

Hoewel ik niet weet hoe wij dat direct kunnen veranderen, is dat voor mij geen reden om te stoppen met me druk te maken over alle misstanden en onrecht in de wereld. Ik wil niet wegstijgen en doorgaan met mijn eigen leventje, met af en toe een vrolijke foto van mijn glas trappist of kastomaten op Facebook. Ik voel mij intens betrokken bij het onrecht en het leed in een wereld, waar ik een onderdeel van ben. Ik schaam mij diep voor de wijze waarop mensen met elkaar omgaan.

Liefde

Waar leiden mijn beschouwingen uiteindelijk toe? Ik weet natuurlijk ook wel dat wij de wereldgebeurtenissen niet direct kunnen beïnvloeden, althans niet op korte termijn. En over de wijze waarop zullen we ongetwijfeld van mening verschillen. Maar ik ben mij er wel diep van bewust dat als we bereid zijn om minder te oordelen, er meer ruimte zal ontstaan voor tolerantie, wederzijdse acceptatie en liefde. Met meer liefde zal de wereld er anders uit gaan zien. Ja, ik weet het, het woord liefde is versleten en klinkt verdacht. Het wordt namelijk ook gebruikt voor oppervlakkige sentimenten, erotiek en commerciële uitingen. Maar wat ik bedoel is een allesomvattende liefde, waar iedereen onvoorwaardelijk in mag delen. Dat is de liefde als een absolute werkelijkheid, een volledige éénwording van de mens met het ondoorgrondelijke, de oergrond van het

bestaan. Die liefde is eeuwigdurend en onbetwistbaar, zoals de zon die voor iedereen haar warmte en licht verspreidt.

‘WIE BEN IK?’

*Twee vogels met lichte vleugels en onafscheidelijke vrienden
hebben een schuilplaats gevonden in dezelfde beschermende
boom.*

*De een eet onafgebroken van de vijgenboom,
de ander eet niet en kijkt alleen maar toe.*

*Gezeten in dezelfde boom beklagt de eerste vogel,
die gevangen zit in de illusie en onwetendheid
zich over zijn gebrek aan vrijheid.*

*Pas als hij de geest van alle leven ziet, het ene Zelf,
in alle glorie en helderheid,
is hij bevrijd van zijn lijden*

(Hymne uit de Rig Veda)

Introductie

In veel opleidingen, cursussen en trainingen staat de vraag ‘wie ben ik’ centraal. Met metaforen, feed back, zelfreflecties, toneelstukjes, trommelen, wandelende coaches, paardrijden, schilderen en ga zo maar door, proberen deelnemers er achter te komen wie ze zijn. Soms zijn de reacties van de medecursisten genadeloos, maar dat wordt dan geduid als een persoonlijk leerproces.

Ook een grote verscheidenheid aan testformulieren moet meer inzicht bieden in de persoonlijkheidsstructuur van de deelnemers. Veel van deze tests suggereren een hoog wetenschappelijk gehalte en de ontwikkelaars van dit psy-

chische proza pretenderen de mens te kunnen doorgronden. De conclusies hebben soms verstrekkende gevolgen. Maar geen zorgen, zodra er afwijkend gedrag wordt geconstateerd, kan een plan van aanpak worden geproduceerd. Dat maakt het mogelijk om ons aan te passen aan de omgeving waarin wij functioneren. Uiteindelijk lopen we allemaal in dezelfde richting en dat is voor de trainers, coaches en opdrachtgevers een verademing. Het nadeel is wel dat als we allemaal dezelfde kant opgaan, we niemand meer zullen ontmoeten.

Toen ik 25 jaar geleden een eigen trainingspraktijk wilde beginnen, bezocht ik een collega die ik professioneel gezien bijzonder respecteerde. Ik legde hem mijn zelfontwikkelde trainingsconcept voor in de veronderstelling dat hij mij luid applaudisserend een partnerschap aan zou bieden. Hij sprak echter de legendarische woorden: “Ga jij maar eerst eens aan jezelf werken, want volgens mij heb je nog een hoop shit op te ruimen. Daar moet je andere mensen niet mee belasten.”

Ik was verbijsterd, maar na veel cursussen ‘ontdek jezelf’ en mijn opleiding tot regressietherapeut, kon ik de woorden van die collega alleen maar beamen. Er was een hoop shit op te ruimen.

Los van de vraag wat ik tijdens die opleidingen leerde, boeiden de deelnemers mij bijzonder. Mezelf inbegrepen bracht iedereen regelmatig zijn traumatische ervaringen in, die soms met een zeker enthousiasme werden gedeeld. Ik vermoed dat dit proces voor een aantal mensen helend heeft gewerkt. Ik meen echter ook te weten dat veel van mijn medecursisten uiteindelijk met meer problemen een

cursus hebben afgerond, dan toen zij er aan begonnen. Vanuit commercieel oogpunt geen slecht resultaat, want er blijken altijd voldoende additionele cursussen beschikbaar te zijn. Toen ik laatst op internet het woord 'coach' invoerde in mijn zoekmachine, ontdekte ik een overweldigend aanbod van mensen die bereid zijn om tegen betaling anderen te helpen om de weg in het leven te vinden. Een weg die de coach zelf misschien wel jaren daarvoor is kwijt geraakt.

Als bestuurslid van een RIAGG heb ik jarenlang in de keuken mogen kijken van de professionele geestelijke hulpverlening. Dat was in een periode dat verpleegkundigen, die gepokt en gemazeld waren in de praktijk, gedwongen werden om de liefdevolle aandacht voor hun cliënten te transformeren tot behandelplannen en rapportages. Ze zijn uiteindelijk, evenals de mensen waar zij voor werkten, vermalen in de bureaucratische systemen van het management, de indicatiestellingen en commerciële zorgverzekeraars.

Uit mijn eigen ervaringen heb ik de conclusie getrokken dat niemand mij kan vertellen wie ik werkelijk bent. Het kunnen nooit meer zijn dan waarnemingen die zich op mijn gedrag richten, en dat is de buitenkant. Gedrag is het resultaat van opvoeding, studie en afstemming op de verwachtingen van anderen. Weten wie je werkelijk bent, is een lange weg terug naar de oorsprong, waarbij alles wat je geleerd hebt eerst moet worden afgeschud.

Als de verworven wijsheden worden achtergelaten, dan zul je honderdmaal gelukkiger zijn, zei de Chinese filosoof Lao Tse. Maar wat je uiteindelijk zult overhouden, kan

niemand je van tevoren vertellen. Je moet het allemaal zelf ontdekken. ‘Sta op en herinner jezelf’, zegt Jezus in het *Geheime Boek van Johannes*, één van de vele diepzinnige apocriefe boeken. Om jezelf te herinneren, zijn echter geen cursussen of trainingen noodzakelijk. Alleen diepe bezinning kan leiden tot voldoende zelfkennis zoals de theoloog Gilles Quispel dat zo mooi heeft beschreven.

*Als jullie het vleselijke oog vervangt door een innerlijke schouw
en je lijfelijke hand door een geestelijke tastzin
en je loopbaan vervangt door een levensweg,
en je uiterlijke verschijning vervangt door het beeld van God
in de ziel,
dan zullen jullie ingaan tot het Koninkrijk.*

Ons zelfbeeld

De vraag wie wij in werkelijkheid zijn, is niet eenvoudig te beantwoorden. We wijzen meestal op de persoon die wij menen te zijn. Maar in feite gaat het om het beeld dat wij over onszelf hebben gevormd en dat bepalend is geworden voor ons denken en handelen. Dit zelfbeeld is niet hetzelfde als de mens die wij in oorsprong waren. Wij worden namelijk beïnvloed door de omgeving waarin wij leven. De betekenis die wij aan gebeurtenissen toekennen, is bepalend voor de werkelijkheid die wij zien. Ons dagelijks functioneren bestaat uit het herkennen en herbeleven van wat wij hebben aangeleerd. De realiteit wordt slechts kortstondig door onze zintuigen in haar oorspronkelijke vorm ervaren, maar daarna refereren wij onmiddellijk aan de betekenis die wij er eerder aan hebben toegekend.

Vaak behoren wij ook nog tot een maatschappelijke groepering, politieke partij of geloofsgemeenschap met dezelfde opvattingen. Geldende opvattingen worden als vanzelfsprekend overgenomen zonder dat het realiteitsgehalte ervan nog wordt getoetst. Dat beperkt onze geestelijke vrijheid aanzienlijk. De mantra van het vrije marktdenken is daarvan een treffend voorbeeld. Als de dingen maar vaak genoeg herhaald worden, dan groeit het waarheidsgehalte ervan. Uiteindelijk kunnen wij er niet meer aan ontsnappen.

In de westerse samenleving wordt onze status voornamelijk bepaald door onze materiële welvaart. Hoewel wij weten dat de zekerheden van vandaag morgen niet meer bestaan, blijven wij toch hechten aan onze materiële verworvenheden en ontlenen er ons zelfbeeld en eigenwaarde aan. Dit zelfbeeld wordt ook wel ego genoemd. Het woord ego heeft in de westerse cultuur onterecht een moraliserende en negatieve betekenis gekregen, omdat het gekoppeld wordt aan egoïsme. We hebben ons ego echter nodig om ons dagelijks te kunnen handhaven.

Zowel de boeddhisten, de hindoes als de eerste christenen maken een onderscheid tussen het ego en het Ware Zelf. Onze sociale identiteit is naar buiten gericht en ons ware Zelf naar binnen. De oude, heilige hindoeteksten spreken over een Lager en Hoger Zelf. Die worden prachtige gesymboliseerd door de twee vogels uit de hymne, aan het begin van dit hoofdstuk.

Jezus spreekt in metaforen en in het apocriefe *Evangelie van Thomas* zegt hij dat er 'twee' zijn, die rusten op één bed. De één zal sterven en de ander leven. Hiermee bedoelt Jezus dat als een mens tot innerlijke rust is gekomen, zijn

ego overbodig is geworden. Daarvoor is zelfkennis nodig of zoals de hindoes dat zeggen: “Als men Atman (zichzelf) kent, dan weet men alles.”

Wij denken en handelen in dualiteit omdat de wereld die wij kennen uit verschillen en tegenstellingen bestaat, zoals hemel en aarde, leven en dood, licht en duisternis. Het één beoordelen wij als goed en het andere als verkeerd. Deze waardeoordelen ontnemen ons echter het zicht, zoals de horizon de grens van ons blikveld bepaalt.

Krishna zegt tegen Arjuna dat de mensen die nog in dualiteit leven, afstand moeten doen van goed en kwaad. Jezus noemt dat in het apocriefe *Evangelie van Thomas* een geestelijke wedergeboorte, waarmee de oorspronkelijke eenheid kan worden hersteld. Ook in de apocriefe teksten van Johannes de Doper wordt ons het Koninkrijk van God in het vooruitzicht gesteld als we wedergeboren worden. Zolang de mens echter onwetend is over zichzelf, blijft hij gevangen in een schijnwereld met waandenkbeelden en illusies.

Onwetendheid

*Daarom moet de twijfel,
die uit onwetendheid je hart bekropen heeft,
worden vernietigd met het wapen van de innerlijke kennis.*

(Bhagavad-gita, een van de oudste hindoe geschriften)

Krishna beschouwt onwetendheid als de oorzaak van alle kwaad, dat slechts doorbroken kan worden als de mens

zich verheft boven de strijd om het bestaan, die woedt in een oceaan van onwetendheid. De mens wordt door zijn onwetendheid in een illusie gebracht. Ook volgens Boeddha scheppen de mensen door hun onwetendheid een eigen werkelijkheid. Door te oordelen wordt de geest onvrij. Dat is de oorzaak van alle lijden. De geconditioneerdheid door de materie houdt de ziel gebonden aan deze stoffelijke wereld. De gnostische christenen spreken niet over een mens die zondig is, maar die nog in onwetendheid verkeert en de bedoelingen van God niet kent.

Wij leven in een schijnwereld die een projectie is van onze gedachten. Daarom leeft een mens die meent dat hij in zonde geboren is, in een wereld die zich beperkt tot die van de wrekende en toornige God uit het Oude Testament. Dat is de trieste wereld van schuld en boete die de Kerk haar gelovigen eeuwenlang heeft voorgehouden. Maar als we overtuigd zijn van de fundamentele goedheid van de mens, dan levert dat een geheel andere werkelijkheid op. Door het goede te doen, kunnen we een andere en betere wereld om ons heen aanschouwen. Niet omdat die wereld veranderd is, maar omdat we zelf veranderd zijn.

In het apocriefe *Evangelie van de Waarheid* zegt de spiritueel leraar Valentinus van Alexandrië dat de mens door onwetendheid in verwarring is geraakt. Hij wordt achtervolgd door illusies en waandenkbeelden. Deze verwarring blijkt slechts een boze droom te zijn en door te ontwaken kunnen alle gebeurtenissen achtergelaten worden.

In het apocriefe *Geheime Boek van Johannes* wordt de wereld beschreven als een projectie van onze ziel. Johannes

is in verwarring geraakt door de chaos en liefdeloosheid in de wereld. Omdat zijn banden met de materiële en vergankelijke wereld nog te sterk zijn, kan hij moeilijk uit de slaap van onwetendheid ontwaken.

Alleen die dag breekt aan waarvoor wij wakker zijn. De soefi-mysticus Roemi beschrijft de onwetendheid heel mooi in het volgende gedicht.

*Wordt wakker mijn hart.
de wereld gaat voorbij,
het leven is oppervlakkig
en stroomt langs je heen.
Vragen staat vrij maar
slaap niet onwetend in je lichaam,
terwijl de karavaan van het leven
je huis voorbij gaat.*

Bewustwording

Volgens de grote spirituele leraren kan het zicht op de ware werkelijkheid alleen worden hersteld door niet langer te oordelen over goed en kwaad. Pas dan krijgt de mens kennis over zichzelf en toegang tot zijn innerlijk. De boeddhisten noemen dat het zuivere bewustzijn. Terwijl wij met ons verstand een schijnwerkelijkheid construeren, is het zuivere bewustzijn de ervaring van een geest die volledig vrij is gemaakt. Jezus noemt dit zuivere bewustzijn het Koninkrijk, dat zich in ons eigen hart bevindt.

Wij hoeven dus niet langer te zoeken naar het beloofde land van Mozes of te wachten op het einde der tijden zoals de profeet Daniël heeft voorspeld. Het Koninkrijk van God

is hier en nu, niet buiten ons maar in ons. De weg er naar toe is een innerlijke weg, maar het is de onwetendheid die ons ervan weerhoudt om die weg te volgen.

Door de onwetendheid te vervangen door het woord zonde, heeft de Kerk zichzelf de rol van bemiddelaar tussen God en de mens kunnen toebedelen. Daarmee werd de toegang tot het Koninkrijk alleen mogelijk via de deuren van de kerk. Gelukkig dachten de spirituele leiders Jezus en Krishna daar geheel anders over en hebben ons aangemoedigd om zelf op zoek te gaan. Opvallend is wederom dat zij vergelijkbare woorden gebruiken om de innerlijke weg naar ons hart en ziel te beschrijven.

*En als hij de toegang tot
het Koninkrijk heeft gevonden
zal hij verbijsterd zijn,
en verbijsterd zijnde
zal hij in verwondering opgaan
en heersen over het Al.*

(Jezus in het Evangelie van Thomas, logion 2)

*De innerlijke weg is de weg van
een geestelijke en goddelijk leven,
en wie hem heeft gevonden
kent geen verbijstering meer.
Wie in deze wezensstaat verkeert,
al is het eerst in het uur van zijn dood,
kan binnengaan in het Koninkrijk Gods.*

(Krishna tegen Arjuna in de Bhagavad-gita)

Er zijn veel mensen die beweren dat zij Jezus volgen, maar slechts weinigen zijn in staat om in zijn voetsporen te treden. Het gaat namelijk niet om de kerkelijke leer en geloofsbelijdenissen, maar om menselijk handelen. De Kerk meent de enige en ware God te kennen en wijst haar gelovigen de weg. Maar uit de geschiedenis is meer dan eens gebleken dat de geestelijk leiders zelf in onwetendheid verkeren. Jezus waarschuwde er in het *Evangelie van Lucas* al voor om niemand achterna te lopen.

*Als een blinde en iemand die kan zien
samen in het donker zijn,
verschillen ze niet van elkaar.
Maar als het licht wordt,
zal de ziende het licht zien
en de blinde in het donker blijven.*

(Apocriefe Evangelie van Filippus)

Natuurlijk is het niet eenvoudig om je eigen weg te zoeken. Je moet immers tegen de stroom inroeien. Het is veel gemakkelijker om anderen te geloven en in blind vertrouwen de weg te volgen die zij ons wijzen. Maar zoals dat vaak gaat als iemand je de weg wijst, je verdwaalt hopeloos. Alleen als we onze eigen weg durven te volgen, zullen we uiteindelijk vinden wat we zoeken. Dat zal vermoedelijk iets geheel anders zijn dan we verwachtten en volgens Jezus zullen we dan ook verbijsterd zijn. Daarna zullen wij ons echter verwonderen en worden verlost van alle illusies en waandenkbeelden. Dan kunnen we het licht zien zoals Filippus dat bedoelde, terwijl anderen die blind volgden in het donker blijven.

De mens is van nature goed

Een kind is puur en zuiver en van oorsprong goed. Omdat het al snel leert om aan de verlangens en eisen van de omgeving te voldoen, ontwikkelt het een sociale identiteit die nodig is om te kunnen functioneren. Daarmee verliest dat kind zichzelf en raakt het steeds verder verwijderd van zijn oorspronkelijke aard. Jezus zegt in het apocriefe *Evangelie van Thomas* dat het zelfbewustzijn terug kan keren als een mens bereid is om weer te worden als een kind. Dat is een weg terug naar de fundamentele goedheid, waarmee een mens geboren is.

Deze opvatting wordt niet gesteund door de kerkelijke leer, want het dogma van de erfzonde heeft de gelovigen eeuwenlang op de knieën gehouden. De kerkvader Augustinus van Hippo heeft zelfs trachten te bewijzen dat alle kinderen bij hun geboorte al zondig zijn. Hij meende dan ook dat deze zondige kinderen strenge tucht nodig hebben. Alleen de Kerk vormde in zijn gedachten de toegangspoort tot het Koninkrijk van God. De mensen die zich niet nederig schikken in het gezag van de Kerk, komen later dan ook niet in de hemel. Iedere mis begint dan ook met de woorden 'Mea Culpa, mea culpa, mea maxima culpa', gevolgd door een smeekbede om genade. Maar hoe kunnen geestelijke leiders die zelf zo hopeloos verdwaald zijn, ons de weg wijzen? Terwijl de hoeders van de Kerk de schapen keer op keer bijeen trachten te drijven, zegt Jezus in het apocriefe *Evangelie van Thomas* nu juist het tegenovergestelde. Een schaap dat de kudde heeft verlaten, is in zijn ogen veel belangrijker dan de overige schapen. Dit kan niet anders dan een verademing zijn voor

veel mensen die zich niet meer thuis voelen in de kerk of die er door de orthodoxie uit zijn verdreven.

Het koninkrijk is als een herder die honderd schapen had.

Een van hen, de grootste, ging ervandoor.

De herder verliet de negenennegentig

en zocht naar die ene, tot hij hem vond.

En nadat hij zich al die moeite had getroost

zei hij tegen het schaap:

Jij telt voor mij meer dan die negenennegentig.

(Evangelie van Thomas, logion 107)

Ga op onderzoek uit

Iedereen wordt door Jezus uitgenodigd om op onderzoek uit te gaan en de gebaande wegen te verlaten. In het apocriefe boek *Gesprek met de Verlosser* zegt Jezus zelfs dat wij eerst het materiële moeten leren kennen, om er vervolgens afstand van te kunnen doen. Iemand die niet begrijpt hoe het vuur ontstaat, zal er immers in opbranden. De mens moet dan ook niet bang zijn om de duisternis in zichzelf te leren kennen en te doorgronden, want eerst dan is hij in staat om het licht te kunnen zien. Hoe meer inzicht we krijgen over onszelf, hoe dichter wij onze oorsprong kunnen benaderen.

Als we onze innerlijke kracht kunnen ervaren, is er geen behoefte meer aan goedkeuring van onze omgeving, maar kunnen we gewoon onszelf zijn in gelijkwaardigheid aan anderen. Dat noodzaakt overigens ook tot bescheidenheid want zodra we onszelf verheffen boven anderen, is er geen

sprake meer van gelijkwaardigheid.

Jezelf leren kennen is een bewustwordingsproces waarin alles wat een leven lang verborgen is gebleven, wordt beleefd en herbeleefd. We zijn het gewoon vergeten of hebben het verdrongen. Zelfbewustzijn ontstaat door inzicht en niet door geloof of wetenschap. Zolang wij niet in staat zijn om onze innerlijke rijkdom te aanschouwen, blijven we onwetend en missen we de bedoelingen van God. Het vraagt om veel moed om de kudde te verlaten en een eigen weg te gaan, maar Jezus moedigt ons aan. Omdat onze nieuw verkregen inzichten niet altijd passen, worden ze vaak weer verdrongen. Ze steken echter altijd weer de kop op, meestal op de momenten dat het ons niet uitkomt. Ieder moment in ons leven biedt echter een nieuwe kans om wakker te worden, wakker te blijven of om weer in slaap te vallen.

Je bent wat je diepe, bezielende wens is.

Zoals je wens is, zal je wil zijn.

Zoals je wil is, zullen je daden zijn.

Zoals je daden zijn, zal je lot zijn.

(Brihadaranyaka Oepanisjad)

DE WAARHEID

Introductie

Als kind stelde ik al veel kritische vragen en uitte vaak mijn twijfels over de antwoorden die ik kreeg. Mijn moeder zei dan: “Zeur niet, het staat toch in de krant?” Mijn vader wist dat te ondersteunen met de informatie die hij van de buurman had gekregen, en daarmee was de kous af.

Ik ben nu ouder maar stel nog steeds kritische vragen, hoewel ik inmiddels weet dat ik de antwoorden niet van anderen kan krijgen. Want waar kunnen we de waarheid nog vinden? Staat die in de krant, zien we die op de televisie of het internet? Geeft de overheid ons betrouwbare informatie? Wie kunnen we geloven? Wat is de waarheid? Dat zijn de vragen die filosofen eeuwenlang hebben bezig gehouden. Dus ach, waarom zou ik ook niet een bescheiden poging wagen?

Hoe komt de waarheid van de media tot stand? De gebeurtenissen in de wereld worden dagelijks overgebracht door verslaggevers, soms met gevaar voor eigen leven. Zij maken gebruik van bronnen die wij niet kennen, trekken conclusies en zenden die naar hun redacties. Redacteurs bepalen vervolgens wat wij wel of niet te lezen krijgen. Veel later vernemen we soms dat het dagelijkse nieuws over een oorlog geschreven werd in een hotel, honderden kilometers verwijderd van het strijdtoneel.

Reportages worden ondersteund met bijgewerkte foto's of opnamen die uit een filmverslag worden geknipt.

De nietsvermoedende man met een teddybeertje op de crashsite van vlucht MH17 is als een misdadiger de wereld overgegaan. De foto toonde ons echter maar een deel van de werkelijkheid. Dorpelingen uit Oost-Oekraïne hebben menselijke resten en persoonlijke bezittingen zo zorgvuldig mogelijk verzameld, maar zijn door de media als respectloze rovers aan ons gepresenteerd. Ook mijn verontwaardiging bleek achteraf dus volstrekt misplaatst.

De sharia in de Haagse Schilderswijk bleek gebaseerd op de verbeelding van een verslaggever die citeerde uit niet-bestaande bronnen. Die bronnen werden niet gecontroleerd door de redactie, want de artikelen lazen ‘zo lekker weg’.

Met moderne technieken worden filmpjes gemanipuleerd, foto's aangepast en de berichtgeving afgestemd op politieke belangen, de behoeften van de adverteerders en de opvattingen van de lezers. De mensen lezen immers graag een krant die hun opvatting bevestigt. Voor echte onderzoeksjournalistiek is geen tijd meer, zodat de waarheid ondergeschikt wordt gemaakt aan de winst van de aandeelhouders.

En welke waarheden vertelt de overheid? Belangrijke informatie wordt niet gedeeld en de conclusies uit rapporten worden achtergehouden of aangepast. De overheid koopt onderzoeken die de politieke koers ondersteunen. Grote infrastructurele werken vallen vrijwel altijd duurder uit omdat de cijfers gemanipuleerd worden. De politieke ambities van bestuurders kosten de belastingbetalers jaarlijks miljoenen.

De media worden door politici gebruikt om de burgers

zand in de ogen te strooien. Om politieke redenen worden angst en verwarring gezaaid met halve waarheden en drogredeneringen. Klinkt de verontwaardiging van de regering na het neerhalen van vlucht MH17 niet hypocriet, als blijkt dat Nederlandse diplomaten tevoren volledig op de hoogte waren gebracht over de risico's van het Oekraïense luchtruim door de aanwezigheid van langeafstandsraketten?

Onze minister-president zei naar aanleiding van de aanslag op de redactie van Charlie Hebdo in Parijs heel manhaftig dat wij onze vrijheid niet laten afnemen! Maar over welke vrijheid heeft hij het dan en voor wie? De beschimping van joden is antisemitisme maar moslims moeten niet zeuren als hun profeet wordt bespot. Er worden miljoenen extra exemplaren van Charlie Hebdo gedrukt met spotprenten van de Profeet, maar de Franse komiek Dieudonné wordt gearresteerd omdat hij met een grap de aandacht vestigt op één van de terroristen.

In Amsterdam betaalt de Joodse gemeenschap zelf jaarlijks acht ton voor de beveiliging van Joodse scholen en instellingen terwijl de JOVD de prijs 'Liberaal van het Jaar 2014' toekent aan een Amsterdamse galeriehouder die zo 'moedig' is om een exemplaar van *Mein Kampf* te verkopen. Wie is er nu vrij en wie niet? En hoe vrij was Arthur Gotlieb, die grove misstanden bij de Nederlandse Zorgautoriteit aan het licht bracht voordat hij zelfmoord pleegde?

Via de media worden wij in collectieve rouw gedompeld over de crash van vlucht MH17 en de aanslag op Charlie Hebdo, met een hoog wij-tegen-zij sentiment. Het verdeelt de wereld in tegenstellingen. Je bent voor of tegen. Mag ik er

ook nog iets anders over vinden zonder sociale uitsluiting te riskeren? Wie de commentaren op internet leest, vraagt zich werkelijk af wat mensen mankeert. Onder het motto van vrije meningsuiting worden bakken met 'vuiligheid' over andersdenkenden heen gegooid, soms gepaard met doodsbedreigingen. Hoezo ben ik dan nog vrij om mijn mening te geven?

Organisatoren van stille tochten ruziën over de vraag wie er wel of niet mee mag lopen. Maar wie organiseert er een tocht als er weer 150 mensen worden opgeblazen op een markt in Bagdad of alle inwoners van een dorp in Syrië worden vermoord met zenuwgas of chloor?

Maar wij laten onze vrijheid om spotprenten te maken over de Profeet in ieder geval niet afnemen, stel je voor? En zo leven wij verder in een beperkte wereld waarvan de werkelijkheid niet verder reikt dan de krant, de televisie en het internet.

In de centra van macht worden verhalen voorgekookt die wij voor waar aan moeten nemen. In dat perspectief is het mogelijk om werkelozen als lui af te schilderen, mensen die financiële bijstand krijgen als fraudeurs, een wrede oorlog als een vredesmissie, Oost-Europeanen als degenen die onze banen afpakken en vluchtelingen als gelukzoekers.

Welke vrijheid bedoelt u, 'mijnheer de president'? We staan er niet bij stil dat we ons recht op privacy al jaren geleden hebben verkwanseld aan de 'googles' van deze wereld, die onze persoonlijke gegevens verkopen aan de hoogste bidders. Onze vrienden informeren ons op de sociale media over wat zij eten, waar zij koffie drinken, hun vakanties doorbrengen en welke spelletjes ze spelen.

Als ik hun filmpjes wil zien, moet ik steeds vaker mijn persoonlijke gegevens beschikbaar stellen als onderdeel van een verdienmodel. Dus inmiddels ben ik ook gaan twijfelen aan het waarheidsgehalte van de inhoud ervan. We worden aangemoedigd om zoveel mogelijk berichten met elkaar te delen, zodat ons profiel en consumptiegedrag nauwkeurig in kaart kan worden gebracht. Daarom ontvangen mijn jonge Facebookvrienden aanbiedingen over hippe kleding en tattoos, terwijl ik moet volstaan met een ouderdomscrème of een geheel verzorgde uitvaart. Vanzelfsprekend 'alles op maat' om ons leven aangener te maken, zoals in de gebruiksvoorwaarden staat vermeld. We kunnen zelfs ongevraagd worden toegesproken door een adverteerder die zich meester heeft gemaakt van onze computer.

Ik ben bereid om mezelf de vraag te stellen waarom ik de dingen anders zie dan de meeste mensen op mij heen. Ben ik soms zwaarmoedig en pessimistisch, leef ik in een andere wereld of heb ik iets belangrijks gemist? Die vragen hielden mij bezig totdat Friedrich Nietzsche in mijn oor fluisterde dat ook ik maar een deel van de werkelijkheid kan zien. Je waardeoordelen zitten teveel in de weg, voegde hij of één van zijn filosofische voorgangers er nog hatelijk aan toe.

De mensen scheppen hun eigen werkelijkheid en alle leven in dualiteit draagt het kenmerk van lijden, zei Boeddha vervolgens, alsof het nog niet genoeg was geweest. Maar ja, als dat op mij van toepassing is; waarom dan niet op anderen? Iedereen heeft immers zijn eigen werkelijkheid. Laten we dat gewoon maar eens accepteren en trachten

vanuit verschillende perspectieven naar die werkelijkheid te kijken.

De gemanipuleerde werkelijkheid

In de huidige informatiemaatschappij worden we dagelijks geconfronteerd met oorlogen, rampen en ernstige misdaden tegen de mensheid. Het Midden-Oosten staat al jaren in brand, volgens de VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR zijn ruim 40 miljoen mensen op de vlucht voor oorlogsgeweld en terreur, zijn ruim 10.000 mensen besmet met ebola en zijn circa 80 miljoen mensen geïnfecteerd met hiv. In Europa worden beschermingswallen opgeworpen om onze vrijheid te beschermen tegen een invasie van paupers, die met scheepsladingen vol naar de Griekse en Italiaanse kusten worden gevaren.

De machthebbers creëren voor ons een beangstigende en bedreigende werkelijkheid die een hardvochtig asielbeleid mogelijk maakt. Deze werkelijkheid aanvaardden we om ons geweten niet teveel te belasten. Vervolgens kunnen we weer verder met ons eigen leven want die duizenden vluchtelingen die voor de Noord-Afrikaanse kust verdrinken, zijn ons probleem niet. Maar kom niet aan 'Zwarte Piet' want dan loopt het hele land te hoop en moet Sinterklaas beveiligd worden om een aanslag op zijn leven te voorkomen.

De werkelijkheid is flexibel en verandert bijna dagelijks. De verrader van gisteren blijkt vandaag een held te zijn. De beschermer wordt agressor en de vijand is opeens onze vriend, ondanks het bloed dat aan zijn handen kleeft. Dat

schept veel verwarring, hoewel de overheid er alles aan doet om het beeld van de werkelijkheid aan te passen aan de nieuwe politieke opvattingen.

De mensenrechten van de dominees worden weer gemakkelijk ingeruild voor de handelsbelangen van de kooplieden. Wat krom is, wordt door politici recht gepraat. Misschien willen mensen daarom het nieuws niet meer volgen en willen ze niet langer geconfronteerd worden met alle ellendige nieuwsfeiten. Ze beperken zich liever tot dingen waar ze wel vrolijk van worden. In dat opzicht bieden de sociale media wel een uitkomst.

De Stoïcijnse filosoof Epictetus heeft gezegd dat het niet de gebeurtenissen zelf zijn die ons in verwarring brengen, maar onze eigen denkbeelden erover. Laten we het spoor van de filosofen eens volgen. De enige zekerheid die wij hebben, is onze twijfel, zei Descartes. Filosofen zijn onruststokers omdat ze met hun kritische vragen de rust verstoren in de wereld van politieke correctheid en gezapigheid. Filosofen kan dan ook niet anders dan leiden tot maatschappelijk verzet. Dat is natuurlijk niet zonder risico's omdat de schijnwereld van de politieke correctheid en valse romantiek ruw wordt doorbroken.

Om deze inbreuk op het ingeslapen bewustzijn te herstellen, wordt een kritische vragensteller pessimistisch, somber of naïef genoemd. Daarnaast wordt zijn geloofwaardigheid in twijfel getrokken. Het ter sprake brengen van de financiële malversaties door ons Koningshuis wordt majesteitsschennis genoemd; het benoemen van het asociale gedrag in immigrantenwijken racistisch; steun voor uitgeprocedeerde asielzoekers in parkeergarages naïef

en het leger van Griekse armoedzaaiers dat moet eten uit vuilnisbakken, heeft dat aan zichzelf te danken. Door een kritische vragensteller te diskwalificeren, kan de aandacht worden afgeleid van het werkelijke probleem.

De politieke werkelijkheid

Het schrijven van de geschiedenis is volgens dr. Michael Parenti, Amerikaans politicoloog, een politieke handeling en een wezenlijk onderdeel van een strijd om de macht. Behalve historici zijn ook politici, geestelijk leiders en de media betrokken bij het produceren van 'geschiedenis'. Historisch onderzoek heeft dan ook niet alleen tot doel om de waarheid te achterhalen en de feitelijke gebeurtenissen te beschrijven.

Geschiedvervalsing heeft in veel landen diepe sporen getrokken, zoals in Polen na de zogenaamde 'bevrijding' door de Russen in 1945. Vijf jaar daarvoor hadden Stalin en Hitler dat land nog samen verdeeld. De communisten en nazi's waren samen verantwoordelijk voor de massale executies van Polen die een bedreiging zouden kunnen vormen voor de nieuwe machthebbers. De Russen deden in geen enkel opzicht onder voor de Duitsers als het ging om wreedheden en oorlogsmisdaden. Als gevolg daarvan is de Poolse bevolking nog steeds diep verdeeld en getraumatiseerd.

Maar niet alleen totalitaire leiders hebben het primaat als het om manipulatie van de werkelijkheid gaat. Ook in de Nederlandse geschiedenis is de werkelijkheid systematisch aangepast en vervalst. We kunnen lezen over het heldhaftige

verzet tegen de bezetter in de Tweede Wereldoorlog. Maar door verraad en collaboratie was het wel mogelijk om de Joden in Nederland op grote schaal af te voeren naar de vernietigingskampen. Het verzet tegen de bezetters was slechts de strijd van een enkeling, want het overgrote deel van de bevolking keek lijdzaam toe of collaboreerde met de bezetter. In Nederland was om die reden maar een kleine Duitse bezettingsmacht geleverd, in tegenstelling tot veel andere landen in Europa.

Sommige helden uit voormalig Nederlands-Indië zijn ontmaskerd als oorlogsmisdadigers. Het bewijs van de massaslachting in Rawagede in 1947 is verdwenen. In Srebrenica gebeurde hetzelfde met een fotorolletje, zodat de dubieuze rol van de legerleiding en de verantwoordelijke minister kon worden verhuld.

De zogenaamde 'stadhoudersbrief' aan Hitler, waarin prins Bernhard aanbiedt om het regentschap over Nederland te voeren tijdens de bezettingsjaren, is ook spoorloos verdwenen. De publiekslieveling Bernhard wordt nog steeds afgeschilderd als een 'deugniet' waarmee zijn daden in een andere context kunnen worden geplaatst. Maar deze 'deugniet' heeft in 1950 wel een coup voorbereid tegen Indonesië en in wapens gehandeld. Dankzij de socialistische premier Den Uyl is het koningshuis in 1977 na de 'Lockheed affaire' van de ondergang gered.

Kennelijk heeft niemand daar iets van geleerd, want na deze schandalen zijn de financiële malversaties door leden van het Koninklijk Huis gewoon doorgegaan. Zoals de bouw van een vakantiehuis op het schiereiland Machangulo in Mozambique door de huidige koning Willem Alexander en zijn zomerverblijf in het Griekse Kranidi. Dat is alleen

maar mogelijk door het platform dat in de Nederlandse geschiedenis aan het koningshuis is geboden en de bochten waarin premiers van achtereenvolgende kabinetten zich hebben gewrongen om de 'koninklijke' wandaden goed te praten. 'Van de prins geen kwaad weten' wordt dat ook wel genoemd. Slechts door het tonen van een andere werkelijkheid kan ons koningshuis de rol voor het volk blijven vervullen.

De toenmalige minister-president Balkenende liet zich overigens ook niet onbetuigd toen hij een onderzoek naar de politieke en militaire steun aan de oorlog in Irak systematisch tegen bleef werken. Hij wilde niet het slachtoffer worden van zijn eigen christelijke politiek van normen en waarden.

Het schrijven van de geschiedenis is de uitkomst van een proces, waarin politici en andere belanghebbenden de hoofdrol vervullen. Het gaat in de eerste plaats om publieke indoctrinatie. Er wordt een 'passende' werkelijkheid gecreëerd waarin leugens en halve waarheden tot geschiedenis worden getransformeerd. De oppositie daartegen wordt systematisch tegengewerkt en verdacht gemaakt. Het gaat wel subtieler dan in totalitaire staten, maar met dezelfde intenties en resultaten.

De westerse werkelijkheid

De westerse cultuur is gevormd door het christen- en jodendom. De Kerk van Rome heeft het denken en handelen eeuwenlang bepaald. De kerkelijke leer is gebaseerd op een theologische ontwikkeling en traditie van twintig eeuwen

met als voornaamste bronnen de traditie en de Bijbel. Het Oude Testament bevat de overgeleverde verhalen van het Joodse volk, uitspraken van de profeten, wetboeken, psalmen en spreuken.

In het Nieuwe Testament worden het leven en de leringen van Jezus beschreven, de vroege geschiedenis van de christelijke gemeenschap en de prediking door de apostelen. Om richting te kunnen geven aan het christendom hebben de kerkvaders leerstellingen en getuigenissen opgesteld, die zich later hebben ontwikkeld tot een toets voor het 'ware geloof'.

De kerkgeschiedenis is geschreven door kerkelijke machthebbers. Door de geschiedschrijving zijn de Kerk en het christendom later van een historisch fundament voorzien. Het geloof is echter niet meer dan een theologische constructie, die aan christenen als de enige waarheid is opgedrongen. Het gevolg daarvan is dat niet de liefde van Jezus bepalend is geworden voor de westerse normen en waarden, maar de schuld en boete waarmee de Kerk haar volgelingen eeuwenlang heeft onderdrukt. Daarmee is een spoor getrokken in de geschiedenis, dat bepalend is geworden voor wat in de westerse samenleving als de werkelijkheid wordt beschouwd.

Heeft de Kerk ons niet meer te bieden dan de opvatting van theologen? Het lijkt erop van niet. Christenen worden geacht in dogma's en geloofsbelijdenissen te geloven, waarmee de geestelijke vrijheid en eigen spirituele ontwikkeling aan banden is gelegd. De kerkelijke leer is aangepast aan de inzichten van de tijd, mede in het belang van de eenheid in de Kerk. Kritisch denken en geloven staan op gespannen

voet met elkaar. Als we de waarheid willen leren kennen, ontkomen we er dan ook niet aan om de leerstellingen van de Kerk ter discussie te stellen. Alleen dan ontstaat er voldoende ruimte om de overleveringen nog eens kritisch te beschouwen en van een nieuwe betekenis te voorzien. Dan ontstaat er weer ruimte voor liefde en compassie. Dan ontstaat er ruimte voor een andere werkelijkheid, zoals Jezus die ongetwijfeld voor ogen heeft gehad in zijn Bergrede.

Ondanks de waarheidsclaim van de Kerk blijkt onomstotelijk dat het christendom verre van uniek is. Ook andere religieuze en spirituele tradities hebben vorm gegeven aan grote beschavingen en culturen. De overeenkomsten tussen de oude mysteriën, de klassieke filosofen en het christendom zijn zelfs zo treffend dat er geen sprake meer kan zijn van toeval. Het christendom kan niet anders dan een heidense nalatenschap zijn. Ondanks dat het paradoxaal klinkt, ontleent het christendom haar legitimatie nu juist aan die oudere tradities waarvan het een bloeiende voortzetting is.

De klassieke werkelijkheid

De oude filosofen legden een spirituele verbinding tussen de materie en de geest. Het contact met God werd gezien als een religieuze ervaring, die volledig doorwerkte in het denken en handelen van de mens. Veel van hun gedachtegoed is terug te vinden in de geschriften van de eerste kerkvaders en de apocriefe boeken.

Pythagoras was zo'n invloedrijke filosoof. Behalve een

belangrijke wiskundige was hij ook een ingewijde in de Egyptische mysteriën. De wiskunde had voor Pythagoras een andere betekenis dan voor ons, omdat voor hem de geheimen van de schepping verscholen lagen in de getallen. Alle vragen over het ontstaan van de wereld en de zin van het leven beredeneerde hij vanuit de wiskunde.

Hij zou ook over voorspellende vermogens hebben beschikt. Toen hij op een dag een aantal vissers ontmoette, vertelde hij exact hoeveel vissen zij met hun zwaar beladen netten binnenhaalden. Het waren er 153, omdat dit getal heilig voor hem was. Het is een deel van de getalsmatige verhouding die ontstaat als twee gelijke cirkels elkaar raken op het middelpunt. Archimedes noemde deze verhouding later 'de maat van de vis', want in de elkaar overlappende cirkels is ook de vorm van een vis te zien. Dit symbool van de vis is ook terug te vinden in het christendom. De evangelist Johannes spreekt eeuwen later over een wonderbaarlijke visvangst toen Simon Petrus met zijn netten 153 vissen aan land bracht.

De volgelingen van Pythagoras geloofden in reïncarnatie en een onsterfelijke ziel. In navolging van Pythagoras schreef de gezaghebbende kerkvader Clemens in de 3^e eeuw na Christus ook over de zielsverhuizing. De Kerk van Rome heeft zijn leringen over de pre-existentie en reïncarnatie later veroordeeld. Ze pasten niet meer bij de rol die de Kerk zichzelf had toegekend als bemiddelaar tussen de mens en God.

De meest invloedrijke denker uit de oudheid was ongetwijfeld de Griekse filosoof Plato, een leerling van Socrates. Plato maakte onderscheid tussen de bovenzinnelijke wereld van ideeën enerzijds, en een zintuiglijk waar-

neembare wereld anderzijds. De ideeënwereld is eeuwig en onveranderlijk maar de waarneembare wereld wordt gekenmerkt door tijdelijkheid en veranderlijkheid. Het waarneembare is slechts een vage afspiegeling en een schaduw van het bovenzinnelijke.

Plato heeft zijn opvattingen over deze schijnwerkelijkheid geïllustreerd met een allegorie over de grot, waarin de mensen uitsluitend naar de schaduwen op de rotswand kunnen kijken. De beelden die zij waarnemen, zijn een projectie van de realiteit die zich achter hun bevindt. Zodra de mogelijkheid wordt geboden aan een enkeling om de realiteit te aanschouwen, ontstaat er ruzie over wat waar is en wat niet.

De opvattingen van Plato zijn ook terug te vinden in de teksten van de vroegchristelijke auteurs. In het apocriefe *Geheime Boek van Johannes* lezen we dat alle waarnemingen onwerkelijk zijn, een projectie van de ziel. Ook Valentinus schrijft in zijn apocriefe *Evangelie van de Waarheid* dat alle verwarring en chaos onwerkelijk is, alsof men zich in een diepe slaap bevindt. Hij roept zijn volgelingen dan ook op om te ontwaken en de schijnwereld als een droom achter zich te laten.

Een andere invloedrijke filosoof was Plotinus, de grondlegger van het neoplatonisme. Dat was de belangrijkste religieus-filosofische stroming aller tijden. Plotinus was van mening dat alles herleid kan worden tot een eenheid. De zielen die in de materie afdalen, zijn onsterfelijk en verheffen zich na de dood uit het stof om zich te verenigen met het hoogste principe, de wereldziel. Er is dan geen sprake meer van individualiteit.

De wijsheden van de klassieke filosofen zijn eeuwen later door de kerkvaders opgeëist voor het christendom.

Uit schriftonderzoek is gebleken dat geen methode werd geschuwd om de standpunten en leerstellingen van de Kerk te rechtvaardigen. Authentieke handschriften werden bewerkt of valselijk aangevuld. Daar zijn wetenschappelijk inmiddels zoveel aanwijzingen voor, dat er nog maar weinig gezaghebbende geleerden aan twijfelen. De Kerk van Rome heeft haar eigen werkelijkheid geconstrueerd die gelovigen geacht worden voor waar aan te nemen. De kerkelijke machtshebbers hebben aan niemand toegestaan om de schaduwen in de grot van Plato in twijfel te trekken en zich om te draaien om de realiteit te aanschouwen. Degenen die het wel hebben gedaan zijn van ketterij beschuldigd en vervolgd.

De mythische werkelijkheid

In het begin was er alleen maar het Ene, zonder begin en zonder einde. Toen werd de aarde geschapen met een paradijselijke tuin en de eerste mensen, een man en een vrouw. Het was de mooiste plek op aarde. De slang bracht echter wanorde in dat paradijs. Door de verleiding kwam het kwaad over de aarde. De mensen werden uit het paradijs verdreven en waren niet meer onsterfelijk. Ze vochten en sloegen elkaar dood.

God aanschouwde dit alles en werd zeer bedroefd. Hij besloot een einde te maken aan de chaos en de mensheid weer op het goede spoor te brengen. Daarom stuurde hij een

Verlosser, die werd geboren in een grot. Toen dat gebeurde lagen de herders in het veld bij hun kudde. Zij gingen naar de grot om het kindje met eigen ogen te aanschouwen.

Voorgaand verhaal zou een goede samenvatting kunnen zijn van het bekende scheppingsverhaal uit Genesis en de geboorte van Jezus in Bethlehem. Het is echter de mythe over de Romeinse God Mithras, eeuwen voor Christus. Mithras werd op 25 december geboren uit een maagdelijke moeder en was de zoon van een God. Na zijn overlijden werd hij in een graf gelegd, maar na drie dagen herrees hij uit de dood. De Mithras-cultus kende vergeving van de zonden door de doop, een wederopstanding van de doden en een laatste oordeel over goed en kwaad.

Het Vaticaan is gebouwd op de fundamenten van de tempel van Mithras in Rome. In die tempel celebreeerden heidense priesters een symbolische maaltijd van brood en wijn waarmee hun Verlosser werd geëerd. Deze had gezegd: "Hij die niet eet van mijn lichaam en drinkt van mijn bloed, zodat hij één wordt met mij en ik met hem, zal de verlossing niet kennen." Zo te zien is niet alleen het Vaticaan, maar ook het christendom gefundeerd op de nalatenschap van Mithras.

Veel christenen zijn ervan overtuigd dat de wonderen van Jezus een bewijs vormen van zijn goddelijkheid. Maar vergelijkbare wonderen hebben altijd en overal in de wereld plaatsgevonden. Veel wijzen uit de klassieke oudheid stonden al bekend als wonderdoeners. Omdat de christenen dezelfde wonderen aan Jezus toeschreven, schrijft de heidense filosoof Celsus in zijn felle kritieken

op het christendom: “Lieve God, is het niet een dwaas argument om te beweren dat de ene mens een God is, terwijl zijn rivalen die dezelfde daden hebben verricht, tovenaars worden genoemd?”

Er blijken veel opvallende overeenkomsten te zijn tussen de heidense mythen en het christendom. Tijdens het huwelijk van de halfgod Dionysus en Ariadne werd water in wijn veranderd. Op de bruiloft in Kana doet Jezus eeuwen later hetzelfde. Evenals Mithras werd Jezus omringd door twaalf discipelen. De volgelingen van Pythagoras stelden God voor als een bol, die volledig omsloten werd door twaalf bollen van gelijke grootte. De volgelingen van Socrates boden 30 zilverlingen om hem van de dood te redden en eeuwen later worden 30 zilverlingen betaald voor het verraad door Judas. Socrates vreesde de dood niet, want hij had een visioen gehad waaruit bleek dat hij drie dagen na zijn dood herboren zou worden.

Waarom zijn de gebeurtenissen uit de oudheid slechts mythen terwijl die van Jezus als bewijs worden gebruikt voor zijn goddelijkheid?

Het christendom onderscheidt zich in weinig opzichten van de heidense tradities en mysteriewijsheden, die een enorme invloed hebben gehad op de culturele en spirituele ontwikkeling van de volkeren rondom de Middellandse Zee. Het is de eeuwenoude kennis van de mysteriën en het inzicht in de weg naar verlossing.

Een mythe moest men innerlijk beleven en herbeleven. De mensen waren zich bewust van hun innige verwantschap met het Goddelijke. De oude inwijdingsrituelen hadden dan ook niets te maken met het accepteren van een

geloofsbelijdenis, maar het ervaren van een hogere staat van bewustzijn.

De filosoof Celsus verweet de christenen dat zij plagiaat pleegden. De kerkelijke machthebbers hebben in de verdediging van hun religie een beroep gedaan op een duivels complot. Andersdenkenden zijn fel bestreden en hun heiligdommen en geschriften zijn vernietigd. In deze strijd hebben de kerkvaders de heidense wijsheden opgeëist als 'oorlogsbuit' voor het christendom!

De absolute waarheid

Wie naar buiten kijkt, die droomt en wie naar binnen kijkt, is wakker, zei Carl Gustav Jung. Iedereen die naar buiten kijkt, heeft een andere perceptie van de werkelijkheid. Ruzies en geweld ontstaan uit een verschil van opvatting over hoe die werkelijkheid eruit ziet. Maar die doet zich aan ons voor in veel bedrieglijke vormen, waanbeelden en leugens.

De grot van Plato is in dit opzicht veelzeggend en nog steeds actueel. De kerkelijke leer is ook een onderdeel van deze schijnwereld, hoewel veel oprechte gelovigen bereid zijn om hun leven ervoor te geven. Velen hebben zich de wet niet voor laten schrijven en zijn in het spoor van de oude spirituele tradities naar hun eigen antwoorden blijven zoeken.

In de slottekst uit het apocriefe *Evangelie van Maria Magdalena* zegt Levi tegen Andreas en Petrus dat wij ons geen andere bepaling of wet moeten laten opleggen, dan die de Verlosser ons gegeven heeft. Dat laat aan

duidelijkheid niets te wensen over, hoewel de orthodoxie zich van deze woorden niet veel heeft aangetrokken. De Kerk heeft zichzelf de exclusieve rol toebedeeld als hoeder van het woord. De Liefde van Jezus is getransformeerd tot een kerkelijke leer met schuld en boete. De Waarheid zit echter in de boodschap van Jezus en niet in de theologische constructies van de Schriftgeleerden.

*Wat zou het baten
indien ik veel van de wijsheid uit de Schrift sprak
en de hele Bijbel van buiten kende,
maar ik verstond niet wat de wijzen hebben gesproken,
en ook niet uit welke geest en kennis ze spraken.
Indien ik niet dezelfde geest heb die zij hebben gehad,
hoe zal ik ze verstaan?
Maar om het te begrijpen dient men te beschikken
over een levende geest uit God,
die de geheimenis aanschouwen kan
en die in levende kennis wandelt.*

(Jakob Böhme, mysticus en filosoof - 17^e eeuw)

Volgens de filosoof Hegel bereikt de Geest zijn volledige ontplooiing bij het ontdekken van de absolute waarheid. Dit doel wordt alleen bereikt als de mens zelfbewust wordt en zijn geest vrij maakt. Deze geestelijke vrijheid is ook een kernwaarde van de gnostici, die een onderscheid maken tussen de menselijke en de Goddelijke waarheid. De menselijke waarheid is een projectie, een waanvoorstelling en het resultaat van alle vooroordelen. De Goddelijke waarheid is onvoorwaardelijke liefde en wijsheid, zuiver bewustzijn en de oergrond van het bestaan.

Veel spirituele leiders spreken over een relatie tussen de geestelijke verwarring waarin de mensheid zich bevindt en de chaos en strijd in deze wereld. Beiden zijn onverbreekelijk met elkaar verbonden en zowel oorzaak als gevolg. Iedereen heeft een andere perceptie van de werkelijkheid en ontleent er zijn identiteit aan. Zo ontstaan voor- en tegenstanders. Kennis van de eigen identiteit is daarom de sleutel die toegang kan verschaffen tot veel antwoorden. Door jezelf te leren kennen, kunnen die waanbeelden en projecties stap voor stap worden ontmanteld. We zullen verbijsterd zijn over wat we tegenkomen en ons verwonderen omdat we het eigenlijk al wisten.

Jezus moedigt ons in het apocriefe *Evangelie van Thomas* aan om de Goddelijke Waarheid te zoeken. Hij zegt dat als wij die hebben gevonden, we in verwarring zullen raken. Maar daarna zullen we ons verwonderen en heersen als een koning over ons eigen koninkrijk. Alleen door die boodschap van Jezus te doorleven, kunnen wij onze geest vrijmaken. De mysticus en dichter Erik van Ruysbeek (1915-2004) heeft de kern van deze zoektocht op een prachtige wijze beschreven in zijn *Een klein Thomas evangelie*.

*Wanneer ge gevonden hebt
en de wonderen uit deze openbaring weet,
begeleid dan uw verbijsterde verbijstering,
in de afgrond eindeloos zinkend,
want steeds is het wonder uzelf
en de almacht die het u geeft
is de macht van het al dat u schiep
u, ikloos geworden almachtige.*

UW LOT IS VROUW

Introductie

Tot in de 14^e eeuw hebben de Katharen in de Pays d'Oc geleefd, een streek in Zuid-Frankrijk. Zij vormden een religieuze beweging die zich liet inspireren door het leven van Jezus. Zij kwamen op voor de zwakkeren en hadden respect voor de mening van anderen. Omdat hun mystieke interpretatie van de Bijbel afweek van de kerkelijke leer, heeft de Kerk van Rome ze door de Inquisitie laten vervolgen.

Ondanks het wrede optreden van de Kerk bleven de Katharen trouw aan hun overtuiging. De geschiedenis van Golgotha herhaalde zich dan ook dagelijks tot de laatste Kathaar was verbrand. De mensen die de liefde en compassie van Jezus predikten, werden massaal gefolterd en vermoord. Zij vroegen evenals Jezus om vergeving voor hun moordenaars. Ze zijn daarmee in de voetsporen van Jezus getreden. Deze streek waarin de Katharen geleefd hebben, is voor velen een bron van innerlijke kracht en spiritualiteit geworden.

In de Ermitage van Gorges du Galamus heb ik een bede gevonden aan Maria Magdalena. Het berouw, de nederigheid en de absolutie van Jezus waarover wordt gesproken, hebben voor mij een diepe symbolische betekenis. Berouw beschouw ik als een vorm van bezinning, waarmee nieuwe inzichten kunnen worden verkregen. Met nederigheid wordt de individualiteit van de mens

ondergeschikt aan het Heilige, de oergrond van het bestaan; een eenwording van de mens met God. De absolutie is een vorm van zelfreiniging en leidt tot een spirituele wedergeboorte, het ontwaken uit een diepe slaap van onwetendheid. De bescherming van Maria Magdalena bestaat uit liefde en compassie, die om ons heen aanwezig is als wij daarvoor open willen staan. Ontdaan van de woorden, komt de betekenis van deze bede tot leven en dat schenkt mij innerlijke rust en vrede.

Heilige Maria Magdalena

U die weet dat verlossing gevonden kan worden door berouw en nederigheid,

U die weet hoe zwaar het lijden van het hart is en ook van het lichaam.

Heilige Maria Magdalena

Gij die met uw tranen eindelijk rust van de ziel heeft gevonden, Help mij om de vrede te hervinden.

Help me om mijn verdriet te overwinnen,

en de weg te vinden van de Heer, die eindeloze liefde is,

in tegenstelling tot de wegen van de Satan waarvoor ik soms ben bezweten.

Ik wil mijzelf bevrijden zoals U de moed had om dat te doen.

Heilige Maria Magdalena,

U die van Jezus absolutie heeft ontvangen voor Uw fouten,

Bescherm mij voortdurend als een grote Zuster.

Amen

Tussen Rennes le Chateau en de Gorges de Galamus staat de Pic de Bugarach. De top van deze magische berg

is duizenden jaren ouder dan de onderkant. Volgens de Tempeliers is het een reflectie van het Heilige Land en een symbool van diepgaande veranderingen. Mogelijk hebben deze tempelridders zich om die reden in deze streek gevestigd.

De Pays d'Oc kent vele legenden en mythen. Na de dood van Jezus zou Maria Magdalena gevluht zijn uit het heilige land. Uiteindelijk is zij gestrand aan de kust van Zuid-Frankrijk, waar zij het evangelie heeft verkondigd. Haar beeltenis is prominent aanwezig in de rotskerken, die door de Tempeliers in de Pays d'Oc zijn gesticht. Deze hospitaalridders hebben hun eed gezworen op de Lieve Vrouwe van Bethanië en hebben altijd geweigerd om deel te nemen aan de kruistochten tegen de Katharen. Er bestaat geen aanwijsbare historische relatie tussen Maria Magdalena en de Tempeliers. Wel is er volgens mij een spiritueel verband tussen het wrede militaire optreden van de Tempeliers, de liefde en compassie van Maria Magdalena en het gebied waar het Kathaarse volk heeft geleefd. Het zijn verschillende dingen maar ze vormen samen één geheel.

Niet ver van Rennes le Chateau wonen mijn vrienden Hans en Wendy. Zij hebben mij ingewijd in de geheimen van deze streek. Tijdens de vele gesprekken die wij hadden, vertelde Wendy dat ze in mij een Tempelridder herkende. Met enige scepsis heb ik dit voor mij onbekende verleden geaccepteerd. Ik had tijdens mijn opleiding als regressietherapeut al zoveel levens voorbij zien komen, dat de Tempeliers er voor mij nog wel bij konden.

De betekenis ervan is pas lange tijd daarna tot mij door-

gedrongen, toen ik mijn ervaringen uit de rotskapel van Saint Georges eraan kon koppelen. Maria Magdalena en de Tempeliers zijn onverbreeklijk met mijn leven verbonden. Deze bijzondere vrouw heeft nooit de erkenning gekregen die zij verdient. Door theologische vervalsingen heeft niet zij maar Petrus een platform gekregen in de Kerk van Rome. Het gevolg daarvan is dat vrouwen eeuwenlang zijn onderdrukt. De orthodoxe joden en de islamieten doen daar overigens niet voor onder. Ik vind het verbijsterend dat mannen, met een beroep op hun religie, hun vrouwen uit het openbare leven verbannen en als 'gevangenen' thuis opsluiten.

Een verbijsterende geschiedenis

In de Egyptische en Griekse mythologie was er nog respect voor vrouwen en had seksualiteit een diepe spirituele betekenis. De vrouw en haar scheppingsdrang vormden een universele levensbron en er waren meerdere godinnen die aan de oorsprong stonden van mythische scheppingsverhalen. De verhoudingen en de rol van de vrouw zijn in de loop der eeuwen echter gewijzigd.

Een aantal eeuwen voor Christus werd in de Griekse samenleving de dienst uitgemaakt door mannen. Vrouwen en kinderen hadden een ondergeschikte positie en het huwelijk was uitsluitend bestemd om kinderen te krijgen. Prostitutie was een algemeen verbreid en geaccepteerd verschijnsel. Vrouwen moesten een kuis leven leiden, maar mannen konden zich te buiten gaan aan seksuele uitpattingen.

Tegen de achtergrond van deze oude wereld heeft het christendom zich ontwikkeld. De kerkvaders, die ook niet veel op hadden met vrouwen, lieten zich in hun theologische standpunten over vrouwen en seksualiteit dan ook graag leiden door het gedachtegoed van de oude filosofen. Hun opvattingen stonden overigens op gespannen voet met de wijze waarop Jezus vrouwen behandelde.

De ondergeschiktheid van de vrouw bestaat ook in onze tijd nog in veel culturen en religies. In Nederland zijn de laatste restanten van de mannelijke overheersing pas halverwege de 20^e eeuw uit het Burgerlijk Wetboek verwijderd. Bij kleine christelijke geloofsgemeenschappen leeft de mannelijke primaat echter nog steeds voort. Dat is verwonderlijk, want uit de Bijbelse Evangelieën en de apocriefe handschriften die ons zijn overgeleverd, blijkt dat Jezus veel respect had voor vrouwen. Hij vond dat ze gelijkwaardig waren aan mannen en nam ze in bescherming tegen mannelijke willekeur. Alleen Petrus voelde zich bedreigd door vrouwen, in het bijzonder degenen die hoger opgeleid waren.

Na de dood van Jezus is de positie van de vrouw systematisch ondergraven. De kerkvaders gaven Eva de schuld van de zondeval omdat zij zich had laten verleiden door de slang. Zij had gegeten van de 'Boom van Kennis' en op haar beurt verleidde zij Adam. Dat riep de toorn van God op en hij wreekte de overtreding van zijn gebod door de mens uit het Hof van Eden te verdrijven. God bepaalde dat de vrouw overheerst zal worden door de man. Vrouwen zijn er bij de God uit Genesis zeker niet goed af gekomen. De Kerk van Rome heeft de vrouwonvriendelijke teksten

uit Genesis gebruikt om vrouwen uit de kerkelijke functies te weren.

Hoewel de opvattingen van Jezus over vrouwen meer dan duidelijk waren, dachten de kerkvaders daar anders over. Ze hebben de boodschap van Jezus in dit opzicht niet willen begrijpen. Tertulianus noemde vrouwen zelfs 'de poorten van de duivel', omdat de toorn van God op ze rust. Omdat alle vrouwen delen in de schuld van Eva worden hun kinderen in zonde geboren.

In de vijfde eeuw na Christus heeft de Kerk het dogma van de erfzonde officieel bekrachtigd, waarna het een onwrikbaar uitgangspunt voor de kerkelijke leer geworden. Het lot van vrouwen wordt daarmee tot in de 20^e eeuw bevestigd want ze gaan een slechte tijd tegemoet. In de late middeleeuwen krijgen vrouwen zelfs de schuld van ziekten, misoogsten en andere rampspoed. Door paus Innocentius VIII is in 1484 de zogenaamde Heksenbul uitgevaardigd, waarin tot in detail beschreven wordt hoe schuldigen moesten worden gevonden, processen moesten worden gevoerd en welke straffen moesten worden voltrokken. Daarmee is de basis gelegd voor de nietsontziende heksenjachten. Op grond van deze opvattingen zijn duizenden vrouwen gefolterd en verbrand.

De Kerk van Rome heeft door theologische vervalsingen uiteindelijk ook met Maria Magdalena af kunnen rekenen. Hoewel uit de Bijbelse Evangelien en de apocriefe teksten blijkt dat zij de metgezellin was van Jezus en de 'Apostel der Apostelen', is zij de geschiedenis in gegaan als een vrouw van lichte zeden. De scharlakenrode mantel die zij mocht dragen als ingewijde vrouw, is het symbool geworden van

de prostitutie. Haar liefde en compassie zijn gekerkerd in het Vaticaan.

Maria Magdalena, de mysterieuze vrouw

Maria Magdalena blijft in vele opzichten een boeiende vrouw die haar geheimen nog lang niet heeft prijsgegeven. Behalve als metgezellin van Jezus staat deze mysterieuze vrouw model als boetvaardige vrouw, een prostituee, een heilige, de godin in de heilige verbintenis, de Apostel der Apostelen, de verwerkelijking van de feministische spiritualiteit en de vrouw die het Al kent. Zij is vanaf het begin aanleiding geweest tot veel controverses. In het apocriefe *Evangelie van Maria Magdalena* roept Petrus uit: “laat Maria toch bij ons weggaan”. Hij ziet haar als een directe bedreiging van zijn eigen positie. Levi zegt daarom tegen Petrus: “Als de Verlosser haar waardig heeft bevonden, wie zijn wij dan om haar te verwerpen.”

Het apocriefe *Evangelie van de Pistis Sophia* is vermoedelijk afkomstig van Valentinus van Alexandrië en stamt uit de 3^e eeuw na Christus. Maria wordt hier beschreven als een ingewijde vrouw die als tolk fungeert voor de overige discipelen van Jezus. Zij kunnen de leringen van Jezus namelijk nog niet volledig begrijpen. Jezus prijst Maria en moedigt haar om vrijuit te spreken.

Goed gesproken Maria.

*Jij bent begenadigd boven alle vrouwen op aarde,
omdat jij de volheid der volheid
en de voleinding der voleinding zult zijn.*

Maria Magdalena, de prostituee

De rol die Maria Magdalena heeft vervuld in het leven van Jezus, paste niet in de kerkelijke leer. Paus Gregorius is er in de 6^e eeuw in geslaagd om voor eeuwen met Maria Magdalena af te rekenen. Hij heeft daarvoor meerdere personages uit de Bijbelse Evangelieën ten onrechte aan Maria Magdalena gekoppeld. Dat waren de vrouw aan het graf van Jezus, de zus van Martha en Lazarus en een boetvaardige zondares.

In de Bijbelse Evangelieën kunnen we twee van elkaar afwijkende verhalen vinden over de zalving van Jezus in Bethanië. Door Johannes wordt gesproken over de zalving van Jezus door Maria, de zuster van Martha en Lazarus. Mattheüs en Marcus spreken ook over de zalving, maar noemen de vrouw niet bij haar naam. Lucas geeft een geheel andere lezing als hij spreekt over een niet met naam genoemde 'zondige vrouw', die de voeten van Jezus zalft. Een zondige vrouw was in de tijd van Jezus vrijwel zeker een vrouw van lichte zeden.

Lucas vervolgt de zalving van Jezus onmiddellijk met een tekst over dienende vrouwen waaronder Maria Magdalena, van wie zeven demonen waren uitgedreven. Dat betekent overigens niet dat Maria een verwarde geest zou hebben. De uitdrijving van demonen in die tijd was namelijk een gebruikelijk symbool voor een inwijdingsritueel. Dat betekent dan ook niets anders dan dat Maria Magdalena een ingewijde vrouw was, die over geheime kennis beschikte. Door de verschillende verhalen aan elkaar te koppelen, kon echter een beeld worden gecreëerd van Maria Magdalena als de boetvaardige zondares die de

voeten van Jezus heeft gezalfd. Deze lezing is voor de Kerk van Rome tot 1969 leidend geweest. De Kerk heeft van de ingewijde vrouw naast Jezus een prostituee gemaakt.

De enige vrouw voor wie nog wel ruimte overbleef was Maria, de moeder van Jezus. Deze bescheiden vrouw bleef namelijk op de achtergrond en vormde geen bedreiging voor de mannelijke dominantie. Zij kende haar plaats, in tegenstelling tot Maria Magdalena, die de gesprekken met de discipelen domineerde. Het vraagstuk of Jezus ook belast was met de erfzonde werd door de theologen opgelost met de onbevleete ontvangenis. Daarvoor werd de geestelijke zuiverheid van Maria vervangen door de fysieke maagdelijkheid. Vindingrijkheid kon de theologen van Rome niet worden ontzegd.

Maria Magdalena, de begenadigde vrouw

In het *Evangelie van de Pistis Sophia* komt een volstrekt ander beeld van Maria Magdalena naar voren dan ons altijd is voorgehouden. Maria Magdalena wordt als tolk omschreven van de overige leerlingen van Jezus, die zijn leringen niet altijd goed begrijpen. Maria probeert de diepere betekenis van de woorden van Jezus uit te leggen en wordt door Jezus uitbundig geprezen. Hij noemt haar de begenadigde boven alle vrouwen op aarde. Haar bewustzijn is meer dan dat van haar broeders gericht op het Koninkrijk der Hemelen.

In 1896 werd in Cairo het apocriefe *Evangelie van Maria Magdalena* ontdekt. Petrus zegt daarin tegen Maria dat

hij weet dat Jezus meer van haar heeft gehouden dan van de andere vrouwen. Hij daagt haar uit om de woorden te herhalen van Jezus die zij zich herinnert en die de overige discipelen niet kennen. Maria antwoordt dan dat zij wat verborgen is bekend zal maken. Vervolgens beschrijft Maria de zielenreis van overledenen langs de verschillende hemelsferen. Dit soort geheime kennis was in die tijd uitsluitend bekend aan ingewijden.

Petrus vraagt zich vervolgens af of Jezus buiten hen om met een vrouw zou hebben gesproken. Dat was in zijn ogen ongehoord. “Moeten wij ons dan omkeren en allemaal naar haar luisteren? Heeft hij aan haar de voorkeur gegeven boven ons?” Het is zuur voor Petrus om te vernemen dat tijdens het leven van de Verlosser, zijn bewustzijn kennelijk nog onvoldoende ontvankelijk was om de boodschap van Jezus te kunnen begrijpen.

Levi neemt het op voor Maria. Hij roept ook de anderen op om niet te redetwisten, maar Christus in hun eigen hart te zoeken en het evangelie te verkondigen. “En laten wij ons daarbij geen andere bepaling en wet opleggen dan wat de Verlosser gezegd heeft.” Deze laatste woorden zijn volledig verloren gegaan in de machtsstrijd die na de dood van Jezus is ontstaan.

In 1945 werden de Nag Hammadi-geschriften in Egypte ontdekt. Teksten uit deze apocriefe handschriften geven ons een volledig beeld over Maria Magdalena. In een tekst uit het apocriefe boek *Gesprek met de Verlosser*, wordt zij de vrouw genoemd die het Al kende en volgens het apocriefe *Evangelie van Filippus* zag zij het licht toen alle andere leerlingen nog in het duister tastten. Uit deze

overgeleverde teksten blijkt dat Maria Magdalena als geen ander in staat was om de diepere betekenis van Jezus' woorden te doorgronden. Zij heeft Jezus gesteund en de overige leerlingen onderwezen.

In de apocriefe tekst *de Wijsheid van Jezus Christus*, neemt Maria Magdalena volwaardig deel aan de gesprekken met Jezus. Zij wordt geïdentificeerd als Sophia, wat wijsheid betekent. In het apocriefe *Evangelie van Filippus* wordt Maria Magdalena de moeder van de engelen en de metgezellin van de Heer genoemd. Over haar positie als 'Apostel der Apostelen' kan dan ook nog maar weinig twijfel bestaan. Als Petrus zich in *Het Evangelie van de Pistis Sophia* beklagt over Maria Magdalena omdat hij vindt dat zij de gesprekken van de discipelen domineert, wordt hij zelfs door Jezus terecht gewezen.

Maria Magdalena, de vrouw van Jezus

Uit de Dode Zeerollen blijkt dat Jezus en Maria Magdalena ingewijd zijn in de leer van de Essenen. Er zijn aanwijzingen in overvloed dat Maria Magdalena een vooraanstaande plaats heeft ingenomen naast Jezus. Er zijn nog maar weinig bijbelonderzoekers die daar nog aan twifelen.

Volgens het *Evangelie van Filippus* trokken er altijd drie vrouwen op met Jezus: dat waren zijn moeder, zijn zuster en Maria Magdalena, die zijn metgezellin werd genoemd. Het is niet onwaarschijnlijk dat Jezus met Maria getrouwd was. Het was namelijk in die tijd uitgesloten dat een vrouw langdurig in de nabijheid van een man verkeerde, behalve als ze met hem gehuwd was. Volgens Filippus hield Jezus

ook op een andere wijze van Maria, want hij kuste haar vaak. De overige leerlingen zagen ook hoeveel hij van haar hield.

Lucas beschrijft een bezoek van Jezus aan het huis van Martha, de zuster van Maria. Dat was in die tijd ongehoord, tenzij er sprake was van een familierelatie. Bovendien moest een Joodse rabbi getrouwd zijn, anders kon hij het gebod van God om zich te vermenigvuldigen niet naleven. Als Jezus van een huwelijk had afgezien, dan zouden de Farizeeën hem dat dan ook zeker verweten hebben. Dat was voor de Kerk van Rome een unieke kans geweest om het celibaat op historische gronden te kunnen rechtvaardigen. Dat is echter nooit gebeurd.

De kerkvaders hebben zoveel menselijkheid aan Jezus ontnomen, dat een huwelijk daar niet meer bij paste. Jezus is het slachtoffer geworden van hun verwrongen seksuele opvattingen. Clemens van Alexandrië en Augustinus beschouwden seksualiteit als een noodzakelijk kwaad. Aan de geslachtsdaad mocht geen plezier worden beleefd en als het gewenste aantal kinderen was bereikt dan moesten man en vrouw verder leven als broer en zus. Seksualiteit werd verbonden aan de zonde. Wellicht om deze reden zijn alle sporen van een relatie tussen Jezus en Maria Magdalena door de geschiedschrijvers zorgvuldig uitgewist. De ontdekkingen van oude handschriften in de afgelopen eeuwen bieden echter zoveel nieuwe informatie dat het onderwerp weer springlevend is.

De bruiloft in Kana, waarop Jezus water in wijn veranderde, zou wel eens zijn eigen bruiloft kunnen zijn geweest. Waarom zou zijn moeder Maria zich anders zo nadrukkelijk met de gang van zaken bemoeid hebben,

toen zij merkte dat de wijn voor de gasten op was? Dat kan alleen verklaard worden als zij zich verantwoordelijk voelde en dat is niet het geval als je te gast bent.

De gnostische christenen zien in Maria Magdalena de bruid van Jezus, de hemelse bruidegom. In het *Evangelie van Filippus* wordt herhaaldelijk gesproken over het sacrament van het bruidsvertrek, als een symbool voor de bruiloft tussen het Lagere en Hogere Zelf. Als de mens in staat is om zichzelf te ontmoeten dan vindt de bruiloft plaats waarin het hogere en lagere bewustzijn met elkaar worden verenigd.

Liefde en compassie

Maria Magdalena was een vrouw die de liefde van Jezus heeft uitgedragen op een wijze zoals Paulus dat later in zijn 'Hooglied op de Liefde' heeft beschreven. Jezus zegt dat het Koninkrijk van God de liefde voor de medemens is, de zorg voor de zwakkeren in de samenleving en de vergeving van hen die een fout hebben gemaakt. Volgens de filosoof Spinoza verkondigde Jezus een boodschap waarin de liefde de hoogste waarde had. Die liefde is zowel de liefde voor God als de liefde voor de medemens. Die allesomvattende liefde is echter samen met Maria Magdalena opgeborgen in de archieven van het Vaticaan. De eeuwigheid is ingeruild voor het vergankelijke, het levende woord voor theologische leerstellingen en de geestelijke rijkdom voor het materiële.

Het woord liefde is zo beladen en bedorven dat ik het nauwelijks wil gebruiken, zegt Jiddu Krishnamurti, de

spirituele leraar uit India. Iedereen praat erover mee en in ieder tijdschrift of krant wordt gesproken over de eeuwigdurende liefde. Het gaat echter over oppervlakkige sentimenten, die een projectie van eigen verbeelding zijn. Ze worden verhuld in achtenswaardige vormen, die aan de eigen opvattingen beantwoorden.

Over de gehele wereld hebben zogenaamde heiligen verkondigd dat het verkeerd is om naar een vrouw te kijken. Ze beweren dat het niet mogelijk is om dichterbij God te komen als men toegeeft aan seksualiteit. Daarom verdringen ze het, maar worden er vervolgens door verteerd. Ze ontkennen de aardse schoonheid omdat die schoonheid verbonden wordt met de vrouw.

Om er achter te komen wat liefde werkelijk is, moet die eerst bevrijd worden uit een eeuwenlange ontwikkeling van vooroordelen, idealen en ideologieën. Iemand die werkelijk lief kan hebben, is geestelijke vrij. Het emotionele evenwicht wordt dan niet langer verstoord door teleurstelling, jaloezie, bezitsdrang of verlatingsangst. Als daar geen sprake meer van is, dan ontstaat ruimte voor de werkelijke liefde. Deze allesomvattende liefde is voortdurend aanwezig en degene die deze liefde ervaart, hoeft er niet meer achteraan te lopen.

De liefde is altijd een onderwerp geweest voor filosofen. Volgens de Griekse filosoof Empedocles zijn er twee verschillende natuurkrachten werkzaam, de verbindende liefde en de ontbindende haat. Volgens Plato kent de ziel een liefdesverlangen naar haar oorspronkelijke woning. Op de vleugels van de liefde zal ze dan ook naar huis vliegen en zich bevrijden van het lichaam.

Boethius, een Romeinse filosoof, zegt dat in wijze mensen geen plaats is voor haat. Niets op deze wereld bestaat eeuwig tenzij het door de liefde wordt teruggevoerd tot haar oorsprong, de oergrond van waaruit alles ontspruit.

*De liefde is gemeenschappelijk aan alles,
dat uit verlangen naar het goede zich in beweging zet,
terug naar de oorsprong waaruit het ontsproot.
Geen wereldlijk iets bestaat in eeuwigheid,
tenzij het door de liefde wordt teruggevoerd,
tot de oorzaak die er eens het wezen aan gaf.*

(Fragment uit de Consolatio van Boethius)

Ook bij de moderne filosofen komt het thema liefde regelmatig terug. De Joodse godsdienstfilosoof Buber legt de nadruk op de ontmoeting van de medemens en praktische naastenliefde. Ook noemt hij de liefde een kracht, die zelfstandig werkzaam is en waar je in kunt treden.

Albert Camus beschrijft met een pessimistische radicaliteit een wereld van onrecht, chaos en strijd. In die absurde wereld kan het onbehagen over de onmenselijkheid niet anders dan tot walging leiden. Voor hem vergt het dan ook een diep bewustzijn om met deze pijn het zicht op de liefde niet te verliezen. Liefde en pijn zijn dan ook onverbrekelijk met elkaar verbonden, hoewel de mensen ze van elkaar gescheiden hebben omdat ze de pijn willen ontlopen.

In het licht van de liefde wordt schrijnend zichtbaar hoe onrechtvaardig en liefdeloos de wereld is. Wie in liefde leeft, kan dan ook niet anders dan lijden aan het gebrek aan liefdeloosheid in deze wereld met alle chaos en strijd.

Dit lijden is een direct gevolg van de verbondenheid met de medemens.

De Libanese filosoof Kahlil Gibran schrijft in zijn boek De Profeet dat liefde zich doet kennen bij het afscheid. Hij beschrijft de wegen van de liefde als moeilijk begaanbaar. Liefde kan alleen groeien als ze gesnoeid wordt en dat doet pijn.

*Als de liefde u toewenkt, volg haar dan,
hoewel haar wegen moeilijk begaanbaar zijn en steil.
Als ze haar vleugels om u heen slaat, zwicht dan voor haar.
Hoewel gij wellicht wordt gewond door het zwaard,
dat schuilgaat tussen haar vederen.
En als ze u toefluistert, schenk haar dan geloof,
hoewel haar stem uw dromen verbrijzelt,
zoals de noordenwind door een tuin woedt
en haar maakt tot een woestenij.
Want hoewel de liefde u kroont, kruisigt ze u ook.
Ofschoon ze dient voor uw groei, zal ze u ook snoeien.*

HET GELOOF

Introductie

Als kind van een rooms-katholieke vader en een protestantse moeder heb ik een vrijzinnige opvoeding achter de rug. Kort samengevat kwam het er op neer dat God en het geloof aan mezelf werden overgelaten. Dat bleek achteraf een verstandig besluit te zijn geweest.

Als klein kind raakte ik betrokken bij het Leger des Heils. Op zondagmorgen liep het blaasorkest als de ‘rattenvanger van Hamelen’ door Amsterdam Noord en verzamelde horden kinderen. In een lange optocht liepen wij naar een oud verzamelgebouw waar ‘stomme’ films van Laurel en Hardy en Charlie Chaplin werden vertoond. Aan het einde van de filmvoorstelling werd dan kort iets verteld over Jezus. Terwijl de voorganger op zijn knieën om verlossing smeekte, keek ik stiekem omhoog in de verwachting dat Jezus ieder moment kon neerdalen om ons mee te nemen. Ik voelde mij een ‘ingewijde’.

De heilsoldaten kwamen op voor de kwetsbaren in de samenleving, ondanks de hoon die zij vaak over zich heen kregen. Met veel eerbied en ontzag keek ik op naar Majoor Bosshardt. Deze bijzondere vrouw organiseerde het jaarlijkse kerstfeest voor prostituees op de Amsterdamse wallen. Over de prostitutie zei ze: “Moet ik me verbeelden dat ik de prostitutie kan bestrijden? Geen sprake van! Ik probeer deze vrouwen de helpende hand zó vaak toe te steken dat ze op het ogenblik dat ze hem willen grijpen, hem ook kunnen grijpen. Deze meisjes en vrouwen accep-

teren we zoals ze zijn, in hun situatie. Ik had er in wezen óók kunnen zitten.”

Dat maakt nog steeds diepe indruk op mij. Van zichzelf zei Majoor Bosshardt vele jaren later: “Sommigen denken dat ik een lijp oud wijf ben.” Maar deze vrouw bracht een uitgestoken hand voor iedereen. Zij gaf eten, drinken en een bed aan daklozen en bracht daarna de evangelische boodschap, want met een lege maag kun je niet luisteren. Mijn carrière bij het Leger de Heils is overigens al vroeg beëindigd. Toen ik mij meldde voor het uniform, heeft mijn vader een eind gemaakt aan mijn ambities. Hij vond dat ik nog te jong was voor het uitdragen van de heilsboodschap. Als alternatief ben ik toen maar naar de zondagschool gegaan, waar ik plaatjes verzamelde voor de kinderbijbel.

Toen ik wat ouder werd, heb ik een aantal jaren de Hervormde Kerk bezocht in onze buurt, waar ik ook communie heb gedaan. Daar werden dansavonden georganiseerd en ik was op een leeftijd gekomen dat meisjes in mijn belangstelling kwamen te staan. De combinatie religie, dans en gezang sprak mij wel aan.

Mijn religieuze carrière kreeg een oecumenisch karakter toen ik verkering kreeg met een gereformeerd meisje. Ik volgde haar 's morgens naar de Gereformeerde Kerk en heb met eindeloos geduld geluisterd naar hoogdravende preken waarvan ik niet veel begreep. Soms ging mijn moeder met mij mee naar een Hervormde dienst, hoewel de verbale inspanningen van de dominee ook daar meestal aan mij voorbij gingen. Van tijd tot tijd bezocht ik de Westerkerk, omdat daar cantates van Bach werden uitgevoerd. Ik heb

er ongetwijfeld mijn liefde voor klassieke muziek aan overgehouden.

Mijn religieuze belangstelling stond in schril contrast met de harde en onbehouwen omgeving van de Zeevaartschool, waar ik een opleiding volgde voor stuurman op de koopvaardij. Mijn loopbaan op de zeevaart bracht mij vervolgens op andere plaatsen dan de kerk. Ik kwam wel overal heilsoldaten tegen, want die zochten je op in de kroeg.

Toen ik mijn leven beterde en jaren later politiechef werd in het zuiden van het land, belandde ik bijna vanzelfsprekend in de Rooms-Katholieke Kerk. Ik bouwde een goede relatie op met de plaatselijke deken, de geestelijke begeleider van ons politiekorps. De leegloop binnen de kerk was toen al in volle gang.

De buitenkerkelijken konden in de kerstnacht terecht bij een openluchtdienst van Rogier 't Hoen, een gepensioneerde aalmoezenier. Duizenden mensen van alle gezindten volgden zijn diensten midden in het bos. Daar werd Jezus echt geboren met een boodschap van liefde. Het was een vluchtkerk waar iedereen welkom was, compleet met levende kerststal. Rogier bestuurde de bezemwagen van de kerk en diende de mensen die op zoek waren naar God, die ze in de kerk waren kwijtgeraakt. Hij vond dat er in de hedendaagse kerkbeleving geen plaats meer was voor de warmte van het hart. Hij hield zich daarom niet altijd aan de kerkelijke regels en dat heeft hem in conflict gebracht met het Bisdom Roermond.

In een vergeefse poging de gelovigen weer op de knieën te dwingen, heeft Rogier onder druk van de bisschop van Roermond een eind moeten maken aan zijn pastorale werk.

De warmte en liefde van deze pater zijn ondergeschikt gemaakt aan de kerkelijke regels. Het heeft hem diep in zijn hart geraakt maar hij heeft zijn werk voortgezet buiten de reguliere kerk.

Rogier 't Hoen en Majoor Bosshardt zijn voor mij unieke mensen en voorbeelden die leidend zijn in mijn leven.

Na mijn afscheid van de politie en mijn echtscheiding, zijn de kerkelijke instituties voorgoed uit beeld verdwenen. In reactie op mijn religieuze ervaringen en onder invloed van verschillende relaties, ben ik in de New Age beweging terecht gekomen. Het was een subcultuur die mij in staat stelde om afstand te nemen van de dogma's die tot dan een onderdeel van mijn denken en handelen waren geweest.

Mijn tweede huwelijk heeft mij naar het Poolse platteland gebracht. Ik zie hoe in Polen de geestelijkheid nog in staat is om de mensen afhankelijk te houden met schuld, boete en het laatste oordeel. Terwijl de hoeders van de Kerk zichzelf in alle materiële geneugten van het leven wentelen, is er geen enkele aandacht voor de diepe armoede waarin veel mensen hier nog verkeren. Maar zij dragen dapper hun kruis en brengen hun laatste zloty's op zondagmorgen naar de kerk.

Ik kan mijn waarnemingen nu in een ander perspectief plaatsen en mijn oordeel matigen, hoewel de ironie u wellicht niet zal zijn ontgaan. Uitsluitend uit respect voor deze mensen werk ik niet op de dag des Heren. Iedereen heeft immers het recht om op z'n eigen manier God te zoeken. Ik doe dat door de rest van de week mijn land te

bewerken. Ik zit urenlang nederig op mijn knieën om het onkruid te wieden. Dat is voor mij een vorm van meditatie die mij in contact brengt met het mystieke. Ik denk weleens dat ik ook het onkruid uit mijn eigen hart wied.

Aan het einde van de dag vier ik de eenwording met het Heilige in de zon met een goed glas wijn of een trappist. Zou ik God dan toch nog gevonden hebben op mijn eigen land?

Het christendom

Onze westerse cultuur is diep geworteld in het christendom, dat is ontstaan uit rijke joodse en heidense tradities, zoals de oude mysteriescholen, de filosofische tradities en de oosterse spirituele stromingen. Voor het christendom is de Bijbel van onschatbare waarde geweest. Het geloof in Jezus Christus staat centraal en vormt de basis voor de kerkelijke leer.

Uit wetenschappelijk onderzoek is echter gebleken dat het Nieuwe Testament talloze malen is gecorrigeerd, aangevuld en aangepast, afhankelijk van de persoonlijke visie van verschillende auteurs en correctors. Ook de vele vertalingen hebben tot afwijkende teksten geleid. Er kan daarom niet meer worden vastgesteld in hoeverre afbreuk is gedaan aan het werk en de opvattingen van de oorspronkelijke auteurs. Sommige Bijbelteksten werden zelfs aangepast of aangevuld om het leergezag van de Kerk te ondersteunen. De theologen in Rome hebben de nalatenschap van Jezus ondergeschikt gemaakt aan hun doctrine.

Het moet voor de auteurs overigens een bijna onmogelijke opgave zijn geweest om uit de beschikbare bronnen de Evangeliën samen te stellen zoals wij die nu kennen. Hoe konden ze immers iets beschrijven dat ze zelf amper konden bevatten? Het Nieuwe Testament is geschreven vanuit een wereldbeeld en taalgebruik uit de eerste eeuwen na Christus. Het Hebreeuws is bovendien een klanktaal en behoort tot een volstrekt andere taalsoort dan Grieks en Latijn. Daarmee hebben veel oorspronkelijke teksten een andere betekenis gekregen.

Het woord zonde betekende in de oorspronkelijke Hebreeuwse teksten onder meer het 'missen van een doel'. In dat geval ging het om onkunde en onwetendheid over de bedoelingen van God. Dat is iets heel anders dan de negatieve betekenis die het woord zonde in de kerkelijke leer heeft gekregen. In het apocriefe Evangelie van Thomas, dat is teruggevonden in Nag Hammadi in 1945, wordt ook niet gesproken over zonde maar over de mens die in onwetendheid verkeert. Hetzelfde treffen we aan bij het hindoeïsme en boeddhisme. Onwetendheid wordt daar de oorzaak van alle lijden en kwaad genoemd. Het woord zonde komen we alleen maar tegen in de Bijbel en de kerkelijke leer.

De vertalingen, de aanvullingen en talloze correcties van de Bijbelteksten zullen wel altijd onderwerp van discussie blijven. De spirituele boodschap ervan wordt echter niet aangetast, mits de teksten niet letterlijk worden geïnterpreteerd of er een historische betekenis aan wordt toegekend. De evangelisten wilden immers een boodschap brengen en geen geschiedenisboek schrijven.

De vondst van de Dode Zeerollen en de papyrusrollen van Nag Hammadi hebben de bijl gezet aan de fundamenten van de kerkelijke leer. De inhoud van deze handschriften is zelfs zo spectaculair, dat theologen er lange tijd geen raad mee wisten.

De kerkelijke leer

Het kerkelijke leer heeft een eeuwenlange ontwikkeling doorgemaakt. De eerste eeuwen na Christus was er nog geen sprake van een kerk, maar van meerdere christelijke stromingen. Het is hoogst twijfelachtig of Jezus een kerkgenootschap wilde stichten, want daar is niets over terug te vinden in de Bijbel. Jezus verkondigde een boodschap en predikte liefde en compassie. Hij schepte ruimte voor een oordeelloze acceptatie van datgene wat er is. Hij leerde dat eigen waanbeelden kunnen worden opgelost door niet langer in dualiteit te leven. Begrijp de eenheid en verwerp de verschillen want dat is de oorzaak van alle lijden. Dat wordt prachtig geïllustreerd in het apocriefe *Evangelie van Filippus*.

*Licht en duisternis,
leven en dood,
de rechtsen en de linksen,
zijn broers van elkaar.*

*Zij kunnen niet los van elkaar worden gezien.
Het is daarom dat noch de goeden goed zijn,
noch de slechten slecht,
en is leven niet alleen maar leven,
en dood niet alleen maar dood.*

*Daarom zal ieder ontbonden worden
tot zijn oorsprong in het begin.*

Een paar eeuwen na Christus komt het geloof in de leerstellingen van de Kerk centraal te staan. Voor een spirituele ontwikkeling buiten de kaders van de kerkelijke leer is dan ook geen ruimte meer. Een kenmerk van een geloof is dat het moeilijk bespreekbaar is en gemakkelijk kan ontaarden in blinde volgzaamheid. Er kunnen slechts standpunten worden uitgewisseld en de verschillen van inzicht hebben dan ook vaak tot scheuringen en afsplitsingen van de Kerk van Rome geleid.

De kerkelijke leer vinden we terug in dogma's en geloofsbelijdenissen. Deze credo's zijn meestal ontstaan in reactie op de kritiek op het christendom en niet te herleiden tot de Bijbel. Na de eerste twee concilies werd nog maar één uitleg van de Heilige Geschriften toegestaan, terwijl afwijkende meningen fel werden bestreden. Dat heeft geleid tot bloedige vervolgingen, waarbij andersdenkenden zijn verbannen of vermoord terwijl hun heiligdommen en geschriften zijn vernietigd.

Hoewel Jezus de hand uitstak naar hoeren en tollenaars kent de Kerk weinig mededogen. Aan gelovige homoseksuelen wordt de communie nog steeds geweigerd. Na het grootschalig seksueel misbruik van kinderen door geestelijke leiders zou enige zelfreflectie toch wel op z'n plaats zijn geweest.

Geloofsbelijdenissen, die aanvankelijk waren bedoeld om richting te geven aan de ontwikkelingen, zijn uitgegroeid tot een toets voor het 'ware geloof'. De geloofsbelijdenis

van Athanasius, bisschop van Alexandrië in de 4^e eeuw na Christus, begint zelfs met een waarschuwing dat wie niet op de juiste, door de Kerk voorgeschreven manier gelooft, zonder enige twijfel voor eeuwig verloren zal gaan.

In deze geloofsbelijdenis wordt ook de drie-eenheid van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest beleden. Iemand die zalig wil worden, moet in deze 'drievuldigheid' geloven. Deze leerstelling is een theologische constructie van de westerse orthodoxie en heeft geleid tot een scheiding tussen het oosterse en westerse christendom.

In de apostolische geloofsbelijdenis kunnen we ook lezen dat Jezus gekruisigd en gestorven is voor onze zonden. Hoewel voor deze 'verzoeningsleer' weinig overtuigende Bijbelse gronden kunnen worden aangevoerd, staat dit thema wel centraal in de kerkelijke leer. In zijn boek *Van Jezus naar christendom, de ontwikkeling van tekst tot dogma* betoogt de theoloog en hoogleraar C. J. den Heyer dat het dogma over de verzoenende betekenis van het lijden en sterven van Jezus niet te herleiden is tot de Bijbelse geschriften. Vanzelfsprekend heeft dat tot heftige discussies geleid.

De samenstellers van de Katholieke Catechismus benadrukten dat Jezus zich niet verschulde achter de wetten van de Schriftgeleerden, hoewel de Kerk later wel een aantal onbetwistbare leerstellingen aan haar volgelingen heeft opgedrongen. De juistheid van het menselijk handelen en de liefde voor de medemens is als gevolg daarvan ondergeschikt gemaakt aan een kerkelijke leer. Het is triest om te constateren dat er kennelijk maar weinigen bereid zijn om in de voetsporen van Jezus te treden en zijn leringen in de

praktijk te brengen. De Deense filosoof Sören Kierkegaard schrijft dan ook treffend: “Als Jezus nu geleefd zou hebben, dan zouden de orthodoxen als eersten ijveren om Hem gearresteerd en veroordeeld te krijgen.”

In andere spirituele tradities zoals het boeddhisme, speelt het geloof geen enkele rol. Boeddhisten hoeven zich niet te onderwerpen aan dogma's of leerstellingen die voor absoluut waar gehouden moeten worden. Het hindoeïsme bestaat uit een bonte verzameling van overtuigingen, waarin God en de menselijke Ziel één zijn. Iedere God is echter een aspect van die Ene God. Een bekende metafoer is die van het hindoeïsme als de stam van een boom, waar alle godsdiensten als bladeren aan groeien. Dit verklaart hun tolerantie ten aanzien van andersdenkenden.

Die tolerantie is in andere religies ver te zoeken. Zowel islamieten, joden als christenen menen over de enige en ware God te beschikken. Orthodoxe joden ontzeggen Palestijnen hun fundamentele mensenrechten en Amerikaanse christenen menen dat God aan hun zijde was toen zij hun vermeende vijanden folterden in Guantanamo Bay of een gevangenis in Oost-Europa.

Fundamentalistische moslims hebben een kalifaat gesticht in het Midden-Oosten en vermoorden op wrede wijze andersdenkenden in de naam de enige God Allah. De kettters uit het christendom van weleer zijn de ‘ongelovigen’ uit de islam van nu.

In beide gevallen gaat het echter om een religieus extremisme dat absolute gehoorzaamheid en volgzaamheid eist. Terwijl in de eerste twee eeuwen orthodoxe christenen bewust voor het martelaarschap kozen, hebben nu ook

islamitische zelfmoordenaars met hun terreuraanslagen een snelweg naar de hemel gevonden. Vrouwen en kinderen worden op hun weg naar het paradijs niet ontzien.

De geschiedenis wordt geschreven door de overwinnaars en in het christendom is dat de Kerk van Rome. De macht van de Kerk heeft na de eerste twee concilies eeuwenlang standgehouden en een bloedig spoor door de geschiedenis getrokken. In de donkere middeleeuwen hebben de machthebbers in Rome veel mensen veroordeeld voor ketterij, omdat zij zich niet wensten te schikken naar de opvattingen van de Kerk. Velen zijn geëindigd op de brandstapels van de Inquisitie. De massamoord op de Katharen is daar een berucht voorbeeld van. Terwijl de kruistochten nog steeds als heldenverhalen worden verkocht, was het een grootschalige moordpartij op moslims.

In de 15^e tot de 18^e eeuw werden vrouwen op grote schaal vervolgd wegens hekserij. Er zijn in die periode naar schatting 100.000 vrouwen levend verbrand. Ook de steun van paus Pius XII aan de oorlogsmachine van Hitler en de hulp aan Duitse oorlogsmisdadigers op hun vlucht naar Zuid-Amerika, is ronduit verbijsterend.

Wat is dat toch voor een Kerk die op grote schaal misdaden tegen de menselijkheid heeft gepleegd en de leringen van Jezus heeft geofferd aan politieke en religieuze macht? Dat heeft toch niets meer te maken met spiritueel leiderschap? Dat is geen onwetendheid meer maar een grove miskennis van de bedoelingen van God.

Ondanks de misdadigheid van sommige kerkelijke leiders, hebben veel christenen wel de liefde en compassie van

Jezus in de praktijk gebracht. Grote voorbeelden hiervan zijn Raoul Wallenberg, Nelson Mandela, Martin Luther King en Moeder Teresa, die op een eenvoudige maar treffende wijze heeft gezegd: “Een woord van liefde kost niet veel tijd, maar de echo ervan galmt eindeloos door.”

De vondst bij Nag Hammadi

In 1945 werden bij het plaatsje Nag Hammadi in Egypte 51 handschriften teruggevonden op de begraafplaats van een kloosterruïne. Ze waren verstopt in een stenen kruik. Het grootste deel van de teksten was tot dan onbekend.

De herkomst kan worden verklaard door de 39^e Paasbrief, die is geschreven door Athanasius, de bisschop van Alexandrië. In deze brief heeft hij in 4^e eeuw na Christus voor de eerste keer de volledige canon van het Nieuwe Testament opgenomen. Deze brief is vertaald door het hoofd van een kloosterorde in Nag Hammadi, waarna er een lijst met geschriften aan is toegevoegd die de ‘ware christelijke leer’ bevatten. Andere teksten werden verboden waarna veel unieke en authentieke handschriften vernietigd zijn of verdwenen. Soms kunnen wij er nog kennis van nemen door de verwijzingen in het werk van de eerste kerkvaders.

Aangenomen wordt dat de handschriften die in Nag Hammadi zijn teruggevonden, verstopt zijn door de kloosterlingen die ze voor vernietiging wilden behoeden. De teksten zijn geschreven in de eerste vier eeuwen na Christus door gnostische christenen. De gnostiek is een religieuze stroming binnen het vroege christendom waarin het geloof

geen rol speelt. Het ging de gnostici om mystieke kennis en het intuïtieve weten van dingen, die zich aan uiterlijke waarneming onttrekken.

Hiermee wordt ook onmiddellijk het onderscheid met de kerkelijke leer duidelijk, omdat daarin het geloof in de leerstellingen van de Kerk centraal staat. De belangrijkste boeken die gevonden zijn in Nag Hammadi zijn het *Geheime Boek van Johannes*, het *Evangelie der Waarheid*, het *Evangelie van Thomas* en het *Gesprek met de Verlosser*. Het zijn stuk voor stuk prachtige poëtische teksten die een boodschap bevatten die nog steeds hoge actualiteitswaarde heeft. Omdat ze niet in de Bijbelse canon zijn opgenomen, worden het apocriefe boeken genoemd.

De Dode Zeerollen

In 1947 zijn de Dode Zeerollen gevonden in de grotten van Qumran aan de Dode Zee. Deze handschriften zijn afkomstig van de Essenen. Ze bevatten grote delen van het Oude Testament en teksten over de Joodse cultuur tijdens het leven van Jezus. Volgens deze geschriften waren Jezus en Maria Magdalena ingewijden in de leer van de Essenen, evenals Jozef en Maria.

De Essenen hechtten groot belang aan de leringen van de oude semitische volkeren zoals de Chaldeeën. Maar ook die van Zoroaster, een Iraanse profeet en Hermes Trismegistus, een van de oudste wijzen van de mensheid. Hij was een profeet en spiritueel leraar die de eenheid van de verschillen al vele eeuwen voor Christus als volgt verwoordde. "That which is below is like that which is

above, and that which is above is like that which is below, to perform the miracles of one only thing.” Zo boven, zo beneden - en wat boven is, is gelijk beneden is - zodat het wonder van het Ene zich kan voltrekken. Later vinden we deze spirituele wijsheid terug bij Krishna, Boeddha en Jezus.

De Essenen waren vertrouwd met de boeddhistische tradities en rituelen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in de leringen van Jezus de invloed van deze oosterse stromingen soms duidelijk herkenbaar is. Er zijn zoveel overeenkomsten tussen de uitspraken van de klassieke filosofen, Krishna, Boeddha en Jezus, dat het zonder bronvermelding vaak niet mogelijk is om te weten van wie een uitspraak afkomstig is. Het kan niet anders dan dat ze terug te voeren zijn tot één universele bron.

In een klooster op de grens van India en Tibet zijn opmerkelijke teksten aangetroffen waaruit kan worden afgeleid dat iemand, genaamd Jezus, tussen zijn twaalfde en dertigste jaar in India is geweest. Ook in een zeer oude tempel in Kashmir zijn Perzische inscripties gevonden die naar Jezus verwijzen. Omdat er in die tijd een handelsroute was tussen India en Palestina, kan een verblijf van Jezus in India, Tibet en Nepal dan ook niet worden uitgesloten. Het kan een verklaring zijn voor de achttien jaren uit zijn leven die ‘zoek’ zijn. Na zijn 12^e jaar horen we namelijk niets meer over Jezus, totdat hij op zijn 30e wordt gedoopt in de Jordaan.

De vier Evangeliën

In het Nieuwe Testament zijn maar vier Evangeliën opgenomen, hoewel er veel meer voorhanden waren. De overige geschriften werden echter beschouwd als een vervalsing of theologisch niet relevant. Er wordt beweerd dat de auteurs van de Bijbelse Evangeliën werden geïnspireerd door de Heilige Geest. Maar het waren gewone mensen die een keuze hebben gemaakt uit een enorme hoeveelheid geschriften. En die keuze is pas na veel discussie tot stand gekomen. Waarom moeten wij geloven dat de deelnemers aan de concilies de juiste keuze hebben gemaakt? Waren ze soms onfeilbaar? Realistischer is het om aan te nemen dat de keuze geforceerd is door de wrede Romeinse keizer Constantijn de Grote, die om politieke redenen het christendom als staatsgodsdienst wilde invoeren.

Men heeft lange tijd aangenomen dat het Evangeliën van Mattheüs en Johannes zouden zijn geschreven door deze discipelen van Jezus. Er werd daarom meer gezag toegekend aan deze teksten dan aan die van Marcus en Lucas. Inmiddels is aangetoond dat de schrijvers die zich Mattheüs en Johannes noemden, geen tijdgenoten waren van Jezus. Hun namen zijn later aan deze Evangeliën toegevoegd om er meer gezag aan mee te kunnen geven. Dit standpunt is bij bijbelgeleerden vrijwel onomstreden. Er bestaan tussen de Evangeliën onderling grote verschillen, hoewel dat niet verwonderlijk is. De verhalen zijn immers gebaseerd op oude teksten en mondelinge overleveringen, die soms eeuwen later werden opgetekend. Om deze reden is het verklaarbaar en acceptabel dat de auteurs een eigen

interpretatie aan de woorden van Jezus hebben toegekend. Deze wetenschap toont wel aan dat Bijbelteksten met terughoudendheid moeten worden geciteerd. Dat is zeker het geval als de citaten bedoeld zijn om het eigen gelijk aan te tonen. Omdat er bovendien teveel tegenstrijdigheden en onwaarschijnlijkheden in de teksten staan, kunnen de Evangelieën nooit een historisch correcte beschrijving zijn van de gebeurtenissen in die tijd.

Er wordt verondersteld dat de auteurs zich onder meer hebben gebaseerd op het veel oudere *Evangelie van de Hebreëën*. Dit belangrijke Evangelie is echter verloren gegaan. Het is fragmentarisch overgeleverd door de kerkvaders, met verwijzingen en citaten.

Er bestaan twee belangrijke documenten die het volledige Oude en Nieuwe Testament bevatten. Dat zijn de Codex Vaticanus, dat zich in archieven van het Vaticaan bevindt, en de Codex Sinaiticus, dat is aangetroffen in een klooster bij de berg Sinai. Ze worden tot de oudste en meest betrouwbare documenten gerekend. Bij onderzoek van deze Codices bleek overigens al dat door verschillende correctoren duizenden correcties waren aangebracht.

Gezaghebbende bijbelgeleerden zijn van oordeel dat de 2^e Brief van Paulus niet aan hem mag worden toegeschreven. In deze brief staat te lezen: “Een vrouw dient zich gehoorzaam en bescheiden te laten onderwijzen; ik sta haar dus niet toe dat ze zelf onderwijst of gezag over mannen heeft; ze moet bescheiden zijn. Want Adam werd als eerste geschapen, pas daarna Eva. En niet Adam werd misleid, maar de vrouw; zij overtrad Gods gebod.”

Deze verbijsterende tekst komt niet overeen met de

overige opvattingen van Paulus en de wijze waarop Jezus vrouwen behandelde. Er kan worden gespeculeerd over de reden van deze vervalsing, maar een feit is dat door deze tekst wederom de ondergeschiktheid van de vrouw werd bevestigd. Dat kwam de Kerk van Rome natuurlijk erg goed uit.

Een andere in het oog springende passage is de klaarblijkelijke toevoeging van Johannes 21. Hoewel Johannes 20 een logisch einde kent, begint Johannes 21 met een geheel nieuw verhaal, waarin het oppergezag van Petrus wordt geconstrueerd. Uit oude handschriften blijkt dat deze tekst in een geheel andere stijl is geschreven, met een afwijkend handschrift en andere inkt. Op deze omstreken aanpassingen is de mannelijke overheersing gefundeerd en het lot van de vrouwen voor eeuwen bezegeld.

Als we de Bijbelse overleveringen in een ander perspectief plaatsen en ze beschouwen als mythen, dan kunnen we ons beperken tot de spirituele boodschappen die er in verborgen zitten. Dan hoeven we geen strijd meer te voeren over welke teksten wel waar zijn en welke niet. Dan kunnen we ze allemaal gebruiken in ons leven, afhankelijk vanuit welk perspectief er naar gekeken wordt. Dan is de vraag of Jezus wel of niet geleefd heeft van minder groot belang. Het verhaal over zijn geboorte, leven, lijden en kruisdood leert ons namelijk hoe wij een beter mens kunnen worden, de mens zoals we bedoeld zijn. Dat is van veel groter belang dan te strijden over de vraag wie de ware God heeft gevonden.

Het vijfde Evangelie

Een van de bekendste apocriefe boeken is het Evangelie van Thomas. Dit wordt ook wel het vijfde Evangelie genoemd vanwege de vele leringen van Jezus, die kort en bondig zijn weergegeven. Dit Evangelie wordt als een grotendeels onafhankelijke bron beschouwd. Over de authenticiteit bestaat nauwelijks nog twijfel.

Het is geen doorlopend verhaal, maar bevat een verzameling wijsheidsspreuken van Jezus met een duidelijke onderlinge samenhang. Een dergelijke uitsprakenverzameling behoort tot één van de oudste tradities van het christendom. Er zijn dan ook goede redenen om aan te nemen dat het *Evangelie van Thomas* ouder en oorspronkelijker is dan de Bijbelse Evangelieën.

Ongeveer de helft van deze uitspraken komt in aangepaste vorm terug bij de auteurs van de Bijbelse Evangelieën, hoewel die breedspakiger en scherper van toon zijn dan Thomas. Als de Bijbelse Evangelieën later zijn opgetekend, is dat overigens heel goed verklaarbaar, omdat de christenen zich steeds vaker moesten verdedigen tegen het felle verzet van de Farizeeën en Schriftgeleerden. Deze verschillen kunnen worden geïllustreerd met de prachtige symboliek over de Schriftgeleerden en Farizeeën, die de spirituele ontwikkeling van de Joden blokkeren. De teksten van Thomas zijn veel milder van toon dan die van Mattheüs.

In logion 102 zegt Jezus: “Ach, die Farizeeën, zij zijn als een hond die slaapt in de voerbak van de ossen; zelf eten zij niet maar laten ook de ossen niet eten.” Thomas is een beetje meewarig over de Schriftgeleerden en Farizeeën maar Mattheüs positioneert Jezus veel feller met de woorden:

“Wee jullie, Schriftgeleerden en Farizeeën, jullie zijn huichelaars en versperren de mensen de toegang tot het Koninkrijk van de Hemel. Jullie gaan er zelf niet binnen, maar laten ook anderen niet toe.”

Het apocriefe *Evangelie van Thomas* geeft ons een ander inzicht in de leringen van Jezus dan de Kerk ons altijd heeft voorgehouden. De orthodoxie heeft de spirituele boodschap van Jezus gesmoord in schriftgeleerdheid. Christus is door de Kerk buiten de mens geplaatst hoewel Jezus daar volstrekt anders over dacht. In het *Evangelie van Thomas* zegt Jezus: “Wie uit mijn mond drinkt zal zijn zoals ik en ik zoals hij; en wat verborgen was, zal hem geopenbaard worden.”

Dat is werkelijk een openbaring. Christus is in ons en Jezus roept ons op om aan hem gelijk te worden. De Kerk staat ervan op zijn grondvesten te schudden want nu zijn er immers geen kerkelijke bemiddelaars meer nodig om toegang te krijgen tot het Koninkrijk van God. De geestelijk leiders van de Kerk hebben hun volgelingen altijd de weg versperd tot het spirituele voedsel, precies zoals Jezus dat heeft gezegd. Mensen die in de kerktraditie zijn opgevoed, zullen dit misschien schokkend vinden. Mocht er nog getwijfeld worden aan de woorden van Thomas of Mattheüs, dan is de Brief van Paulus aan de Romeinen doorslaggevend want hij spreekt ook over de Goddelijke kern in ieder mens. “Laat u leiden door de Geest want de Geest van God woont in u.” Dat is toch niet mis te verstande taal. Hoe kan een dergelijke boodschap toch zo miskend worden.

Thomas plaatst de uitspraken en het handelen van Jezus in een geheel ander perspectief dan de auteurs van de Bijbelse Evangeliën. Niet het kennen van God en zijn Zoon wordt centraal gesteld maar het kennen van jezelf. “Want wie alles weet maar niet zichzelf kent, die mist het Al.”

Met deze boodschap kan het *Evangelië van Thomas* kernachtig worden samengevat. Dat sluit naadloos aan bij het apocriefe *Geheime Boek van Johannes* waarin Jezus zegt: “Sta op en herinner jezelf.” De mens verkeert nog in onwetendheid over zichzelf en zijn Goddelijke oorsprong wordt versluierd.

Het apocriefe *Evangelië van de Waarheid* is één van meest diepzinnige en poëtische teksten uit Nag Hammadi en vrijwel zeker afkomstig van Valentinus van Alexandrië. Deze spirituele leraar werd in het jaar 140 na Christus bijna tot bisschop van Rome gekozen.

Valentinus schrijft over de onwetendheid van de mens: “Want zij konden de Vader niet zien. Dat was de reden van hun angst, verwarring, twijfel, onzekerheid en onenigheid. De illusies en waanvoorstellingen kregen vat op hen en het was alsof ze in diepe slaap verzonken waren, met boze dromen.”

Met deze symboliek beschrijft Valentinus dat alle verwarring en chaos in de wereld onwerkelijk is, omdat de mensen zich in een diepe slaap van onwetendheid bevinden. Valentinus spreekt nadrukkelijk niet over de zondige mens die verlost moet worden, maar over een onwetende mens die de bedoelingen van God nog niet heeft begrepen.

MYTHEN

Introductie

Het is gemakkelijker om de dingen te begrijpen als je het doel ervan en de weg er naar toe vooraf kent. Dat gebeurt in de Griekse tragedies, waarin het lot van de hoofdrolspelers wordt onthuld, voordat het spel is begonnen. De betekenis ervan wordt dan later duidelijk.

Dat is ook het geval met ons christendom en de hoofdrolspeler Jezus, hoewel over de betekenis van zijn lot de meningen uiteenlopen. Er zijn boekenkasten vol geschreven over Jezus, maar we weten eigenlijk maar weinig over zijn persoon. Heeft er een historische Jezus bestaan of is zijn geboorte, zijn leven en zijn kruisdood een mythe? Niemand kan er een getuigenis over afleggen.

Ik wil dat vergelijken met de commentaren op het nieuws. Deskundigen staan te dringen om hun mening te geven over gebeurtenissen ‘van horen zeggen’. Speculaties en aannames worden uiteindelijk de werkelijkheid. De kennis over het leven en sterven van Jezus is ver na zijn dood mondeling overgeleverd, telkens weer bevestigd en zo nodig aangepast aan de opvattingen en behoeften van de tijd. Nog afgezien van de invloed die kerkelijke machthebbers hebben uitgeoefend op de geschiedschrijving om hun eigen positie te kunnen rechtvaardigen.

Veel schrijvers hebben over Jezus gespeculeerd en met theologische redeneringen zijn hun opvattingen van een wetenschappelijke basis voorzien. Maar wordt het dan ook de waarheid? Voor velen is de twijfel over de historische

Jezus een volstrekt onacceptabele gedachte, want het zet de bijl aan de wortels van het geloof. Christenen geloven immers al meer dan twintig eeuwen dat Jezus werkelijk heeft geleefd en voor ons is gestorven aan het kruis. Maar omdat we dat zolang geloofd hebben, betekent het nog niet dat het een historisch feit is. Het geloof is gebaseerd op een kerkgeschiedenis, waarvan ik de betrouwbaarheid inmiddels in twijfel durf te trekken.

De vraag of Jezus werkelijk geleefd heeft, is voor mij persoonlijk van minder belang. De prachtige gelijkenissen en symbolen die aan Hem zijn toegeschreven, worden er niet minder waardevol door. Ook Krishna, Boeddha en de profeet Mohammed waren mysterieuze figuren die ons een rijk spiritueel erfgoed hebben nagelaten. Maar wat heeft de mensheid er uiteindelijk mee gedaan?

Zou Jezus niet schrikken als Hij zou zien wat de mensheid met zijn boodschap van liefde heeft uitgespookt? Hoe in de naam van zijn Vader eeuwenlang mensen zijn gefolterd en vermoord omdat zij de opvattingen van de Kerk in Rome niet deelden. En wat zou Krishna vinden van de groepsverkrachtingen in het huidige India? Om maar te zwijgen over de gewelddadige vervolging van de Rohingya-moslims in Myanmar door radicale boeddhisten.

Zou Mohammed willen leven in het kalifaat dat door zijn verdwaalde volgelingen met het bloed van hun duizenden slachtoffers is gesticht? Een vergelijking met de kruistochten dringt zich nadrukkelijk op. Om met geweld 'de enige ware godsdienst' te introduceren, is geen exclusiviteit van het christendom.

Egypte was eeuwenlang het centrum van de beschaving. Hier zijn mysteriewijsheden ontstaan die hele samenlevingen en culturen vorm hebben gegeven. Deze rijke nalatenschap is eeuwen later geïntegreerd in het christendom. Hoe kunnen anders de overeenkomsten tussen de heidense mysteriën en het christendom worden verklaard? De kerkvaders gaven de duivel daarvan de schuld, maar die flauwekul accepteert toch niemand meer? Het bekendste verhaal uit de Egyptische mythologie is ongetwijfeld de dood en wederopstanding van Osiris. Hij was de zoon van een God en zijn moeder was maagd. Hij werd geboren op 25 december en in zijn geboortegrot werd hij bezocht door herders. Hij veranderde water in wijn en reed later op een ezel zijn noodlot tegemoet. Hij is gekruisigd, opgestaan uit de dood en opgevaren ten hemel. En dat gebeurde meer dan 1000 jaar voor Christus! Als het verhaal over Osiris een mythe is, waarom zouden wij het verhaal over Jezus dan als een historische gebeurtenis moeten zien?

Door de oude mysterietradities zijn ons heilige verhalen overgeleverd over de godsbeleving door de volkeren aan de Middellandse Zee. Centraal daarin staan het lijden van een Godmens, de afdaling in het graf of de onderwereld en de opstanding. Ze onthullen ons de eeuwenoude geheime kennis, waarvan vooral de diep spirituele betekenis van belang is en niet de vraag of het echt gebeurd is. De kennis en de rituelen afkomstig uit deze mythen zijn dan ook geen christelijke verworvenheden, maar oeroude waarden die afkomstig zijn uit universele bronnen.

Heidenen en het christendom

Het woord 'heiden' is van oorsprong Germaans en betekent 'nog niet bekeerde'. Afhankelijk vanuit welke religie of overtuiging ernaar wordt gekeken, kan iedereen een heiden zijn of het morgen worden. Dat is vele christenen in de ontstaansgeschiedenis van het christendom dan ook overkomen.

Over heidenen wordt meestal negatief en geringschattend gesproken en oude heidense rituelen worden gezien als barbaars. Tempels en andere heiligdommen zijn vernietigd en de aanhangers van de oude heidense mysteriën soms op wrede wijze vermoord. In de bestrijding van de zogenaamde ketters is de Kerk van Rome zeer grondig te werk gegaan.

Dat was overigens niet mogelijk geweest zonder de steun van de wereldlijke machthebbers. De wrede Romeinse keizer Constantijn heeft in 321 na Christus om politieke redenen het christendom als staatsgodsdienst ingevoerd. Hoewel verschillende mysteriescholen veel invloedrijker waren dan het christendom, gaf hij de voorkeur aan de christelijke religie, omdat deze gezuiverd was van mystici en intellectuelen.

De orthodoxe prelaten eisten van hun volgelingen een blind geloof in degenen die de macht hadden en dat kwam de Romeinse autoriteiten erg goed uit. De bekering van Constantijn had dan ook niets met zijn spirituele ontwikkeling te maken. Hij bleef een wrede heerser die er zelfs niet voor terugdeinsde om zijn eigen zoon Crispus en zijn stiefmoeder Fausta te vermoorden.

Zijn moeder Helena was betrokken bij deze moorden

en maakte daarom als boetedoening een reis door het Heilige Land. Op wonderbaarlijke wijze ontdekte zij het graf en de restanten van het kruis dat was gebruikt om Jezus aan te hangen. Dat was inderdaad een wereldwonder want in de driehonderd jaar na de kruisiging van Jezus waren in de omgeving van Golgotha duizenden Joden terechtgesteld. Als ontdekster van het heilige kruis werd deze medeplichtige aan de moord op Crispus en Fausta door de Kerk van Rome heilig verklaard.

De wereldlijke en kerkelijke overwinnaars hebben de historie over de ontwikkeling van het christendom beschreven. Omdat de Kerk van Rome van een historisch fundament moest worden voorzien, hebben ze het met de waarheid nooit zo nauw genomen. De Romeinse keizer Constantijn werd tot de vertegenwoordiger van God in de regering over de beschaafde wereld verheven. Het is beschamend hoe deze wrede en meedogenloze keizer door de geschiedschrijvers 'de stem van Christus op aarde' werd genoemd. Hij vermoordde zijn verslagen vijanden met duizenden door ze over te leveren aan de wilde beesten.

De belangen van de Kerk van Rome en de Romeinse autoriteiten waren echter zodanig met elkaar verstrengeld, dat men er niet tegenop zag om leugens als waarheden te verkopen. Tegenstanders van de orthodoxe kerk werden belasterd en de overwinningen van de Kerk en de keizer werden gevierd als een teken van God.

Eusebius, de bisschop van Caesara en persoonlijk raadsman van keizer Constantijn, is eeuwenlang aangehaald als een autoriteit op het gebied van de kerkgeschiedenis. Zijn geschiedschrijving was echter de enige die ons na de eerste drie eeuwen is overgeleverd. Latere historici maakten

gebruik van zijn teksten. Moderne wetenschappers hebben inmiddels onomstotelijk aangetoond dat het werk van Eusebius is gebaseerd op een lange traditie van geschiedvervalsing.

Een heidense nalatenschap

Ondanks dat de meeste heidense en vroegchristelijke geschriften zijn vernietigd, kunnen we nog over voldoende authentieke informatie beschikken om inzicht te kunnen krijgen in de gebeurtenissen van die tijd. Een mooi voorbeeld hiervan is het werk van de kerkvader Origenes, waarin de christelijke leerstellingen tegen de heidense opvattingen worden verdedigd. Om die reden zijn vrijwel alle teksten uit het boek van de heidense filosoof Celsus, *Celcus On The True Doctrine, A Discourse Against the Christians*, terug te vinden in de teksten van Origenes.

Origenes behoorde tot de school van Alexandrië, een theologische richting die sterk beïnvloed is door het werk van de Joodse filosoof Philo van Alexandrië. Hij heeft getracht om de Griekse en Joodse filosofie met elkaar te verbinden. Het werk van Origenes heeft veel invloed gehad op de ontwikkeling van het vroege christendom. Het verdedigen van de christelijke leerstellingen tegen de heidense kritiek bleek ook voor hem echter een moeilijke opgave. Celsus verweet de christenen namelijk dat zij de heidense mythen en rituelen grotendeels hadden gekopieerd. De overeenkomsten tussen het leven van Jezus en de Godmensen zoals Mithras, Osiris en Dionysus zijn zo treffend dat Jezus dan ook niet anders kan worden gezien

als een voortzetting van de eeuwenoude mysterietradities.

De kern van alle mysteriën bestond uit een mythe over een Godmens die heeft geleden, is gestorven en weer opgestaan. De ingewijden wisten echter dat de opstanding uit de dood een metafoor was voor de spirituele wedergeboorte. Ook de gnostische christenen trachtten de diepere spirituele betekenis van de heilige geschriften te doorgronden. Omdat zij die geschriften niet letterlijk namen, ontstonden er ook nooit conflicten over tekstverklaringen. De verhalen mochten worden aangevuld of aangepast als dat noodzakelijk was om de spirituele boodschap te verduidelijken, of om nieuwe ervaringen te beschrijven. Ze werden niet aangepast aan een geloof om vervolgens voor waar gehouden te worden, zoals in de christelijke orthodoxie.

In de eerste eeuwen na Christus beschouwden ook de kerkvaders zoals Origenes de Heilige Schrift nog als een allegorie. Het ging om de symbolische betekenis, metaforen waarin de spirituele betekenis was verborgen. Origenes schrijft dan ook: “Ik denk toch dat niemand eraan twijfelt dat de verhalen slechts zinnebeeldige expressies zijn, die met een schijn van historiciteit verwijzen naar bepaalde mysteriën. Het zijn geen feitelijke gebeurtenissen.”

Hij stelt zelfs dat iedereen die niet totaal verblind is, kan zien dat de Evangelieën vol zitten met passages die niet echt hebben plaatsgevonden, hoewel ze worden beschreven als werkelijke gebeurtenissen. Hij leerde dat de Heilige Geschriften vergeleken kunnen worden met een huis vol

afgesloten kamers, waarvan God de sleutels door elkaar heeft gegoooid. Het is de taak van zijn erfgenamen om voor ieder slot de passende sleutel te vinden.

De eeuwenoude kennis zit verborgen in mythische verhalen. Jezus sprak in gelijkenissen en metaforen om zijn boodschap duidelijk te maken aan zijn toehoorders. “Wie oren heeft om te horen, die hore!” zegt Hij. Het is aan ons om de tekst van de letters te ontdoen en de diepere betekenis van de symbolen te doorgronden.

Jezus vergelijkt het Koninkrijk van de Vader met een vrouw die brood maakt met een weinig zuurdesem. Dit wordt prachtig beschreven door de mysticus Erik van Ruysbeek.

*Het brood uit moeders handen
vult nu de ruimte van mijn handen,
vult nu de ruimte van mijn huis.
Geschapen en uit gist herschapen
is heel de schepping in mij thuis.*

In Handelingen wordt gesproken over een aantal mannen en een vrouw die door Paulus worden bekeerd, waaronder Dionysius de Areopagiet, een rechter van de Atheense rechtbank. Deze leerde dat de Heilige Geschriften waarheden bevatten die alleen begrepen kunnen worden door degenen die zichzelf kunnen bevrijden van de verhalen waarin ze verborgen liggen.

In het *Evangelie van Marcus* zegt Jezus tegen zijn discipelen: “Aan jullie is het geheim van het koninkrijk van God onthuld. Degenen die buiten blijven staan, krijgen alles te horen in gelijkenissen.”

In het *Evangelie van Johannes* zegt Jezus tot zijn discipelen: “Ik heb jullie alles in beelden verteld, maar er komt een tijd dat ik niet meer in beelden spreek, maar jullie zonder omwegen over de Vader vertel.”

Ook Filippus schrijft: “De waarheid is niet naakt in de wereld gekomen maar in symbolen en afbeeldingen, anders zou niemand haar kunnen begrijpen.”

Deze beeldspraak klinkt ook door in de vierde Sura van de Koran waarin wordt geschreven over de profeet Jezus: “Isa, de zoon van Maryam en boodschapper van God, zij hebben hem niet gedood of gekruisigd, maar voor hen werd een schijnbeeld van hem gemaakt. Zij die daarover van mening verschillen, verkeren in twijfel over hem.”

In de tweede eeuw na Christus zei de gnostisch leraar Basilides uit Alexandrië hetzelfde: “Zij die geloven dat Jezus gekruisigd werd, zijn nog onderworpen aan de God van de Joden. Hij die dit ontkent, is bevrijd en kent de bedoelingen van de Vader.” Daarmee wordt gezegd dat zij die de bedoelingen van God kennen, niet langer in onwetendheid verkeren. Basilides leerde over de zielsverhuizing en in zijn visie kwam het woord zonde niet voor.

Door de oude mysterietradities zijn ons heilige verhalen overgeleverd van volkeren over hun herkomst en godsbeleving. Ze bevatten mythen die als doel hadden om de mensen een diepere en bredere kijk te geven op de zingeving van het bestaan. De verborgen betekenis kon alleen door ingewijden worden begrepen. Zij konden een geestelijke werkelijkheid ervaren die zij vertaalden in symbolen en gelijkenissen. In de mythen gaat het namelijk niet om de letterlijke betekenis van het verhaal maar om de

innerlijke beleving ervan. Deze spirituele boodschappen kunnen we overal terugvinden, zowel in de Bijbel als in de vroegchristelijke geschriften en de mythologie. Het lijden, de afdaling in het graf of de onderwereld en de opstanding van een Godmens staan daarin centraal.

Volgens de kerkvader Origenes was de kruisdood van Jezus een mythe. Hij schreef hierover: “Zeggen dat Christus werd gekruisigd, is onderricht voor kleuters.” Origenes maakt op niet mis te verstane wijze duidelijk dat het lijden, de dood en de wederopstanding van Jezus een metafoor is. Daarmee wordt de spirituele wedergeboorte van de mens beschreven. Het ging ook hem om de innerlijke ervaring, de boodschap die ervaren moet worden, beleefd en herbeleefd. De Kerk van Rome heeft Origenes later om zijn opvattingen veroordeeld.

In het apocriefe *Evangelie van Filippus* worden de opvattingen van Origenes bevestigd. Filippus schrijft dat de opstanding al tijdens het leven plaats kan vinden: “Zij die zeggen: ‘Eerst sterft men en dan zal men opstaan’, die dwalen. Als men zich tijdens dit leven de opstanding niet verwerft, zal men zich ook niets verwerven als men sterft.” In de apocriefe tekst *Verhandeling over de Ziel* wordt gesproken over de opstanding uit de dood en verlossing uit de geestelijke gevangenschap als innerlijk proces. Het is een geschenk van God dat aan iedereen gegeven wordt die bereid is om het aan te nemen.

In alle klassieke culturen rondom de Middellandse Zee vinden we de mysteriewijsheden terug in vergelijkbare vormen. Eeuwen later zijn ze geïntegreerd in het christendom, hoewel dat door de orthodoxie fel bestreden wordt.

Sommige kerkvaders ontzegden de heidenen het recht op hun eigen mysteriewijsheden. Justinus de Martelaar, die later tot bisschop van Rome werd gekozen, schreef hierover: “Alle dingen die door leraren ooit terecht werden gezegd, zijn nu het eigendom van ons christenen.” Augustinus van Hippo ging nog een stapje verder door te stellen: “Als zij die filosofen worden genoemd, in het bijzonder de platonisten, dingen hebben gezegd die waar zijn en overeenstemmen met ons geloof, dan moeten we er niet voor terugdeinzen om het op te eisen voor ons eigen gebruik van degenen die het onwettig in hun bezit hebben.” En zo is de kerkgeschiedenis tot stand gekomen.

Een aantal opmerkelijke overeenkomsten tussen de mysteriewijsheden en het christendom worden hierna beschreven. Niet om gelovigen te kwetsen, maar om de verschillende opvattingen en gebeurtenissen in een breder perspectief te kunnen plaatsen. De vele treffende overeenkomsten tussen de heidense overleveringen en het christendom zijn niet toevallig. De gebeurtenissen uit het leven van Jezus en de tradities uit de Kerk zijn terug te voeren op veel oudere tradities. Met een paar voorbeelden over naastenliefde, de intocht in Jeruzalem, de heilige communie, de kruisiging, Pasen en de opstanding kan dat worden geïllustreerd.

Naastenliefde

Naastenliefde bestaat onder meer uit de betrokkenheid bij andere mensen en het voelen van verantwoordelijkheid

voor het welzijn van anderen.

Het begrip naastenliefde komt voor in de verschillende godsdiensten, de oude mysteriewijsheden en de filosofie. In het Oude Testament sprak de Heer tot Mozes: “Gij zult niet wraakgierig zijn, maar gij zult uwen naasten liefhebben als uzelf.” In de Hebreeuwse Bijbel en de Bijbelse Evangeliën vormen het liefhebben van God en de liefde voor de naasten het eerste van alle geboden.

Ook in de oude mysteriewijsheden ging het om een persoonlijke relatie tussen de mens en God en de liefde voor de naasten. In de meeste mysteriën worden degenen die ingewijd zijn dan ook broeders en zusters genoemd. Daarmee wordt de spirituele verbondenheid tussen de mensen onderling en hun Goden uitgedrukt.

In één van de dialogen van Plato wordt Crito door Socrates onderwezen over rechtvaardigheid en de wijze waarop je omgaat met je naasten.

Socrates zegt tegen Crito: “Het is nooit goed om kwaad te doen en we hebben nooit het recht om wraak te nemen en om kwaad te vergelden met kwaad, of in het geval van iemand die geleden heeft onder zijn verwondingen, hetzelfde terug te doen.”

Vele eeuwen later zegt Jezus tegen zijn volgelingen dat ze God lief moeten hebben met heel hun hart, ziel en verstand. En degenen die kwaad hebben gedaan, moeten we vergeven. En anderen moeten we behandelen zoals we zelf behandeld willen worden. In het *Evangelië van Thomas* zegt Jezus: ‘Heb uw broeder lief als uw ziel, behoed hem als de appel van uw oog.’

Het boeddhisme spreekt over het individuele en collectieve welzijn. Rinpoche, een boeddhistische leraar, zegt hierover:

“Alle conflicten tussen individuen, groepen mensen, en zelfs naties worden opgelost, zodra de zorg voor anderen de plaats inneemt van de zorg voor onszelf.”

De boodschap van alle grote spirituele leraren en filosofen is dan ook volstrekt duidelijk. Liefde en compassie met de medemens zijn de enige weg om een einde te maken aan alle onrechtvaardigheid, strijd en chaos in deze wereld. Met de liefde voor onze naasten worden we verbonden met de oergrond van alle zijn, het Koninkrijk van God, diep in ons eigen hart.

Een Godmens op een ezel

Er zijn veel afbeeldingen teruggevonden van de Griekse Godmens Dionysus, zittende op een ezel. Pelgrims die meeliepen in de processie langs de heilige weg van Athene naar Eleusis, namen een ezel mee. Op deze ezel vervoerden zij de kostbaarheden die Dionysus symboliseerden. De triomftocht van Dionysus leidde uiteindelijk naar zijn dood. Mattheüs beschrijft eeuwen later de intocht van Jezus in Jeruzalem op een ezel. Het volk roept Hosanna en Jezus rijdt, evenals Dionysus, zijn noodlot tegemoet.

Een Godmens op een ezel was een teken van nederigheid, hoewel er ook wel een veel diepere, mystieke betekenis aan kan worden toegekend. In de mysteriën symboliseert een ezel namelijk de wreedheid, wellust en domheid van het Lagere Zelf. Een Godmens die op een ezel rijdt, brengt tot uitdrukking dat hij zijn Lagere Zelf heeft overwonnen. In de Egyptische mysteriewijsheden is de ezel gewijd aan

de God Seth. Hij is de broer van Osiris en symboliseert eveneens het Lagere Zelf. Ook Krishna spreekt over het Hoogste Zelf en het Lagere Zelf. Dat is de dualiteit waarin de mens leeft. Voorbij deze dualiteit, als de twee tot een worden gemaakt, is een tijdloze en grondeloze eenheid, de Goddelijke liefde.

Communie

Het eten van het lichaam en drinken van het bloed van een Goddelijke Verlosser is een ritueel dat terug te voeren is tot vele eeuwen voor Christus.

Heidense priesters celebreeerden een symbolische maaltijd van brood en wijn om één te worden met hun Verlosser, de Romeinse God Mithras. Joscelyn Godwin schrijft in zijn boek *Mystery Religions in the Ancient World* over een inscriptie die is aangetroffen over Mithras. De tekst klinkt christenen ongetwijfeld overbekend in de oren: “Hij die niet eet van mijn lichaam en drinkt van mijn bloed, zodat hij één wordt met mij en ik met hem, zal de verlossing niet kennen.”

Dit ritueel is afkomstig uit nog veel oudere Iraanse tradities, waarin water werd vermengd met het sap van de haoma, een plant met een verdovende werking. In de mysteriën van Mithras is deze drank later vervangen door wijn.

Socrates zegt over het gebruik van geestverruimende middelen: “Liever de dwaasheid van de God dan de nuchterheid van de mensen.” Ook de oude hindoes kenden het gebruik van geestverruimende middelen tijdens hun offerdiensten.

In de Griekse cultus van de Grote Goden van Samothrace werd tijdens de inwijding door een priester het brood gebroken en wijn geschonken. Ook de ingewijden van Attis en de volgelingen van Orpheus in Griekenland kenden deze gebruiken. Ook zij dronken wijn om de geestesgemeenschap aan te gaan met hun Goden.

Het eten van het lichaam en het drinken van het bloed van Jezus wordt eeuwen later door de rooms-katholieken gevierd als de Eucharistie en door de protestanten als het Heilig Avondmaal. Zonder het heilige karakter ervan ter discussie te willen stellen, is de vraag gerechtvaardigd wat er nu zo uniek is aan de christelijke rituelen.

Kruisiging

De Joden hadden de gewoonte om degenen die gestenigd waren aan een paal ten toon te stellen. In de *Handelingen van de Apostelen* zegt Petrus dat God Jezus heeft opgewekt maar dat hij gehangen is aan een hout en omgebracht. Paulus schrijft in zijn *Brief aan de Galaten* dat ieder vervloekt is die aan het hout hangt.

De Griekse godheden Attis en Adonis werden aan een pijnboom gebonden en Dionysus werd aan een houten paal gehangen. Soms werd er van tevoren een dwarsbalk op de rug van een ter dood veroordeelde gebonden. Voordat een veroordeelde aan de paal werd gehangen, moest hij zijn lijdensweg lopen, soms met een dwarsbalk op zijn rug.

In het apocriefe *Evangelie van Nicodemus* wordt beschreven hoe Jezus samen met twee misdadigers gekruisigd wordt.

Eén van de gehangen misdadigers roept tegen Jezus: “Als jij de Christus bent, red dan jezelf en ons.” Maar de andere misdadiger wordt boos op hem en zegt: “Heb je dan geen enkel ontzag voor God? Wij krijgen ons verdiende loon, maar deze man heeft niets misdaan.” Hij vraagt vervolgens aan Jezus: “Denk aan mij Heer, als u in uw Koninkrijk bent.” Jezus antwoordt hem: “Ik beloof je dat je nog vandaag met mij in het paradijs zult zijn.”

Vergelijkbare symbolen treffen we ook in de mysteriën aan. Op een algemeen bekend icoon waarop Mithras de heilige stier doodt, staan aan weerszijden van hem twee toortsdragers afgebeeld. De toorts van de één wijst omhoog en de toorts van de ander naar beneden. Hiermee wordt het opstijgen naar de hemel en het afdalen naar de hel gesymboliseerd, zoals dat ook het geval was met de gehangen misdadigers naast Jezus. In de mysteriën symboliseren toortsen de weg van de ziel die opstijgt bij de dood of afdaalt bij de incarnatie.

De toortsdragers van Mithras zijn vermoedelijk voortgekomen uit de Griekse mythische broers Kastor en Polydeukes. Ze waren onafscheidelijk van elkaar en symboliseerden het Lagere en Hogere Zelf. Omdat de één sterfelijk was en de ander onsterfelijk, liet Zeus ze beurtelings als sterfelijke zielen in de Hades verblijven en als Goden op de Olympus.

Ook hier is weer sprake van een prachtige symboliek over het Lagere Zelf, dat verbonden is met het stoffelijke lichaam en het Hogere Zelf, dat verbonden is met de oneindige Geest. Kastor en Polydeukes stonden ook bekend als ‘de zonen van de donder’. In het *Evangelie van Marcus* geeft Jezus zijn discipelen een naam. Simon gaf hij de naam

Petrus en de broers Jakobus en Johannes noemde hij 'Boanerges'. Dat betekent de zonen van de donder.

De overeenkomsten tussen de mysteriën, de apocriefe geschriften en de Bijbelse Evangeliën zijn treffend en meer dan toevallig. Als we de historische betekenis van de lijdensweg en de kruisiging van Jezus trachten te volgen, lopen we volledig vast. Marcel Messing, schrijver en filosoof, zegt hierover dat diepe woorden verstenen als men ze naar de letter tracht te verstaan. Als we het verhaal over de kruisiging van Jezus dan ook als een vorm van beeldspraak beschouwen, dan wordt de diepere betekenis ervan duidelijk. Veel christenen in die tijd dachten er ook zo over. Dat kunnen we lezen in de apocriefe *Handelingen van Johannes*, waarin over de 'schijnbare kruisiging' van Jezus wordt gesproken. De ware natuur van Jezus wordt alleen onthuld aan degenen die het levende woord kunnen ervaren en hun blik niet meer richten op het uiterlijke kruis.

Pasen

De Romeinen vierden drie dagen lang het lentefeest rond de datum van 21 maart wanneer de zon zich door lentepunt beweegt. Gedurende die tijd werd de mythe van de Griekse God Attis opgevoerd als een passiespel. Attis was geboren uit een maagd, die in de Mesopotamische mythologie werd vereerd als de scheppingsgodin Nammu.

De cultus van Attis was zowel in Macedonië als in Rome populair. Op 22 maart van ieder jaar werd een pijnboom

gekap en bij de tempel van Cybele op de historische heuvel Palatijn in Rome geplaatst. Een houten beeldje van Attis werd aan de boom gehangen. Op de derde dag werd het lijden en sterven van Attis herdacht, waarna zijn beeltenis werd begraven. Op 25 maart werd zijn opstanding uit de dood uitbundig gevierd.

De huidige Paasrituelen in Griekenland, op Sicilië en in Italië vertonen nog altijd opvallende overeenkomsten met de rituelen voor de Griekse God Adonis, van wie een gebalsemde beeltenis naar het graf werd gedragen. De gelovigen troosten zich met de wetenschap dat de Godmens leefde.

Het bekendste verhaal uit de Egyptische mythologie gaat over de godheid Osiris, die de dood heeft overwonnen. Van de Griekse filosoof Plutarchus weten we dat Osiris zou zijn afgedaald naar de onderwereld en op de derde dag opgestaan uit de dood. In een Griekse tekstrol uit diezelfde periode wordt zijn dood als volgt beschreven: “In de haven van Bousiris zal ik de naam roepen van hem die drie dagen en drie nachten in de rivier bleef. Dat is Osiris, degene die verdronk.” Ook de kerkvader Origenes verwijst naar Osiris die zou zijn teruggekeerd in het leven als een jonge God.

De Griekse historicus Herodotus beschrijft in zijn boek *De Historiën* de afdaling van Pythagoras in de onderwereld om zijn leerlingen te tonen dat zij onsterfelijk waren. “En nadat hij was afgedaald, leefde hij drie jaren in de onderaardse woning. En zij misten hem en betreurden zijn dood. In het vierde jaar verscheen hij echter aan de Thraciërs zodat het hun geloofwaardig werd.”

De opstanding van de Godmensen uit de heidense mysteriën symboliseren de spirituele wedergeboorte. Het deelnemen aan het lijden van deze halfgoden door de ingewijden heeft dan ook tot doel om spiritueel wedergeboren te worden. Ook Filippus spreekt in de apocriefe teksten over de spirituele wedergeboorte. “Als iemand zich niet eerst de opstanding verwerft, kan hij niet sterven! Alleen als God in hem gaat leven, kan hij sterven.”

Opstanding

Volgens de ons bekende overleveringen stierf Jezus op 25 maart. Dat is de dag waarop de opstanding van de Griekse God Attis in Rome werd gevierd. De invloedrijke theoloog en vroeg-christelijke schrijver Lucius Lactantius, die leefde in de 3e eeuw na Christus, gaat ervan uit de Jezus op 23 maart stierf en dat zijn opstanding plaats vond op dezelfde dag als de opstanding van Attis op 25 maart.

Binnen het christendom heerst de opvatting dat de opstanding van Jezus een unieke gebeurtenis is. Maar zoals uit de voorgaande voorbeelden blijkt, is dat beslist niet het geval. In alle klassieke mysteriën staan de dood en opstanding van een Godmens centraal.

De eerste eeuwen na Christus hebben de dood en opstanding van Attis en Jezus tot heftige godsdienstige conflicten geleid. De overeenkomsten tussen Attis en Jezus waren zo treffend dat er geen sprake kon zijn van toeval. De volgelingen van Attis beschuldigden de christenen dan ook dat zij de dood en opstanding van Jezus hadden geïmiteerd.

De vroege kerkvaders konden hier weinig goede argumenten tegenin brengen. Zij beschuldigden hun critici van leugens en beweerden zelfs dat Satan de gebeurtenissen in de oude mysteriën vooraf zou hebben vervalst, om de gelovigen eeuwen later op een dwaalspoor te kunnen brengen.

De kerkvaders hebben met deze redeneringen een unieke kans gemist om de oude mysteriewijsheden bij elkaar te brengen en vanuit deze synthese een allesomvattende religie samen te stellen. Als die religie het christendom was genoemd, zouden vermoedelijk weinigen daar bezwaar tegen hebben gemaakt.

WIE IS GOD?

Introductie

Bestaat er een God? Dat is een vaak gestelde vraag waarop ik niet zomaar een antwoord zou kunnen geven. De filosoof en wiskundige Ronald Meester schrijft hierover in zijn boek *De man die God kende* dat zo'n vraag volstrekt zinloos is. Je kunt net zo goed naar de kleur van vorige week woensdag vragen.

Wat we over God denken te weten, zijn hooguit enkele vage abstracties, want hoe kunnen we echt iets over Hem weten, laat staan Hem kennen of begrijpen. De filosoof Ludwig Wittgenstein zegt dat we moeten zwijgen over zaken waarover we niet kunnen spreken. Maar toch willen wij God graag vangen in een beeld dat we wel kunnen bevatten. Dat beeld kan echter nooit meer zijn dan een projectie van onze eigen gedachten, zoals de wrekende en toornige God uit het Oude Testament, de liefhebbende God uit het Nieuwe Testament, de almachtige God die in de Hemel woont, de liefhebbende Vader die onze problemen oplost en ga zo maar door. Het boezemt ons angst of vertrouwen in.

Theologen proberen al eeuwenlang een Godsbegrip te omschrijven en construeren een beeld dat gelovigen geacht worden voor waar te houden. Door een beloning van God in het hiernamaals in het vooruitzicht te stellen, schikken de mensen zich in hun lot. Opium voor het volk, noemde Karl Marx dat.

Maar als God allesomvattend, eeuwig en eindeloos is en

de oergrond van ons bestaan, hoe zullen wij dat dan ooit kunnen bevatten? Er blijven voor mij alleen maar vragen over zonder antwoorden en het maakt me bewust van mijn onwetendheid. Ik weet helemaal niets over God. Er is alleen maar een gevoel, een innerlijk weten over het Heilige, het onverklaarbare, het mystieke dat ontdaan is van iedere schijn van weten. Misschien is er wel helemaal Niets, een Leegte die voelt als een zucht. Dan heeft Wittgenstein toch gelijk, want over Niets kunnen wij inderdaad niet spreken.

Vanuit haar voortdurende zorg over mijn toekomst, waarschuwde mijn moeder mij regelmatig voor het 'laatste oordeel'. Vooral toen ik naar zee vertrok als jonge leerlingstuurman, was dit haar geliefkoosde onderwerp. Zij meende te weten dat Onze Lieve Heer eens een oordeel zou uitspreken over goed en kwaad. De bokken zouden dan van de geiten gescheiden worden en ik moest wel in het goede hok terecht komen. Ik moest vooral goed oppassen met vrouwen, een raad die ik overigens nooit ter harte heb genomen.

Mijn moeder had een persoonlijke God die zij aanriep op de momenten dat ze het moeilijk had. Haar afscheid van deze vergankelijke wereld is echter een gevecht geweest waarin zij zowel haar God als het leven met beide handen krachtig vast wilde blijven houden. Het gedicht dat ze mij naliet, illustreert dat. Met veel moeite heeft ze het aardse pad voltooid, want haar laatste jaren waren een gevecht en haar sterven een capitulatie.

Een van de laatste dingen die ze mij opdroeg was: "Haal een dominee, een pastoor of zoiets. Maakt niet uit wie, maar breng iemand mee." Die iemand moest haar een

stapje verder helpen in de overgang van het leven naar de dood die ze tot het laatst toe trachtte te ontlopen.

*Houdt Gij mijn handen beide
met kracht omvat!
Geef mij Uw vast geleide
op 't smalle pad!
Alleen kan ik niet verder,
geen enkele schree,
Neem, trouwe Zieleherder,
mij, arme, mee.*

*Op d'ongewisse baren
van d'ocean,
in stormen en gevaren,
grijp, Heer, mij aan.
Ik zie Uw aanschijn blinken
In duist're nacht;
behoed mij dan voor zinken
door Uwe macht.*

Waarom was deze vrouw, die haar leven lang hard heeft gewerkt en alle liefde heeft gegeven die maar mogelijk was, zo bang voor de dood? Kon zij nog onvoldoende vertrouwen putten uit het geloof in een God die haar beide handen krachtig vast zou houden? Ik kan er hooguit naar speculeren want het onderwerp werd door haar altijd angstvallig vermeden. Achteraf gezien had mijn vader meer vertrouwen want hij vertrok met een glimlach. Hij ging boodschappen doen maar heeft de aanbiedingen van de supermarkt nooit meer bereikt.

Ik ben er diep van overtuigd dat zij beiden nog steeds over

mij waken. Ik ben in mijn leven zo vaak door het oog van de naald gekropen, dat de bescherming door deze beide lieve mensen voor mij geen vraag meer is. Ik weet niet waar ze zijn, maar ik weet zonder enige twijfel dat zij op mij zullen wachten.

De scheppende God

Vanuit de christelijke traditie kennen wij het scheppingsverhaal waaruit blijkt dat God in den beginne de hemel en de aarde heeft geschapen. Hij schiep de mens naar zijn beeld. Dat staat beschreven in Genesis, het eerste boek uit het Oude Testament, de Heilige Schrift van de joden. In Genesis 1 kunnen we lezen hoe God de aarde, de zee, de planten, bomen en levende wezens heeft geschapen. De eerste drie verzen uit Genesis 2 gaan vervolgens over de sabbat, de zevende dag waarop het werk voltooid is. Genesis 2 gaat dan verder met de mens in het paradijs.

In Genesis 1 en 2 blijkt echter sprake te zijn van twee verschillende scheppingsverhalen. Zowel de inhoud als de verhaaltrant zijn geheel verschillend. Er mag dan ook worden aangenomen dat er sprake is van verschillende auteurs.

Hoewel in het begin van Genesis nog consequent wordt gesproken over God, gaat het verhaal over 'de mens in het Paradijs' verder met God de Heer. Ook beschrijven de auteurs de schepping in een verschillende volgorde. In Genesis 1 kwam de aarde uit het water maar in Genesis 2 ontsprong het water uit de aarde.

In het eerste scheppingsverhaal werd de mens als laatste

van de levende wezens geschapen naar het evenbeeld van God. Die mens is zowel mannelijk als vrouwelijk. Het oude Hebreeuwse woord voor mens is 'Adam,' waarmee wordt verwezen naar een onzijdig wezen. Omdat ook God in zijn volmaaktheid zowel mannelijk als vrouwelijk is, moet er dan ook sprake zijn geweest van een volmaakte mens.

In het tweede scheppingsverhaal werd de mens als eerste gevormd door God de Heer. Hij blies de levensadem in zijn neus zodat hij een levend wezen werd. Daarna plantte de Heer een Hof in Eden, waarin Hij de mens plaatste. In het midden van het Hof liet God allerlei bomen opkomen, waaronder de Boom des Levens en de Boom van de Kennis over goed en kwaad. Die vormden samen één geheel. Vervolgens maakte God de vrouw uit een rib van de mens, toen deze in diepe slaap was gevallen.

Het was voor de auteurs van de scheppingsverhalen ongetwijfeld lastig om het Goddelijke onder woorden te brengen. Ze moesten ook een keuze maken uit de beschikbare overleveringen. Die keuze kan niet anders dan gebaseerd zijn op de persoonlijke opvattingen van de samenstellers, wel of niet aangevuld om er een sluitend verhaal van te maken.

Omdat beide scheppingsverhalen niet met elkaar te verenigen zijn, kunnen ze dan ook nooit een feitelijke beschrijving zijn geweest van de gebeurtenissen. Beide verhalen hebben wel een geheel eigen symboliek. Als de historische gebeurtenissen daaraan ondergeschikt worden gemaakt, dan kan de diepere betekenis ervan ontsluitend worden.

In de handschriften van Nag Hammadi zijn ook scheppingsverhalen aangetroffen, maar die maken de schepping en de rol van God nog verwarrender. Deze overleveringen wijken volledig af van wat ons tot nu toe bekend was. Ze zijn dan ook in strijd met een kerkelijke traditie, zoals die zich eeuwenlang ontwikkeld heeft.

Als we het spoor van de Bijbelse scheppingsverhalen verder volgen in Genesis 2, dan lezen we dat in het Hof van Eden een rivier ontspringt die het Hof bevoeit en zich vertakt in vier grote stromen, waaronder de bekende Eufraat en Tigris. De vermelding van deze rivieren suggereert een redelijk nauwkeurige plaatsaanduiding, hoewel archeologen en andere wetenschappers tevergeefs hebben gezocht naar sporen van dit Paradijs.

Als we een symbolische betekenis toekennen aan de scheppingsmythen, dan kan het ook zo zijn dat we het Hof van Eden niet op aarde moeten zoeken, maar in onszelf. Dan is er sprake van ons eigen paradijs, een Goddelijk bewustzijn. Zodra we echter eten van de vruchten van goed en kwaad worden we verdreven van dit bewustzijn, en moeten we verder leven in dualiteit. Dat is een weg met veel bittere ervaringen.

Volgens de boeddhisten veroorzaakt het krachtenspel van de dualiteit een cyclus van geboorte, lijden, dood en wedergeboorte. De filosoof en antropoloog Marcel Messing beschrijft deze dualiteit als een oer drama waarin de begeerte van de mens, geïnspireerd door een geest vol verlangens, net iets verder reikt dan zijn geestelijke ontwikkeling op dat moment toelaat. Daardoor worden steeds opnieuw de wrange, onvolgroeide vruchten van een disharmonisch leven geplukt.

De wraakzuchtige God

Aan het einde van Genesis 1 kunnen we lezen dat God naar alles keek wat hij had gemaakt, en dat Hij het erg goed vond. Daarom zegende God de zevende dag en verklaarde die heilig. Op deze dag, de sabbat, rustte hij uit van al zijn scheppingswerk. Dat veronderstelt dat de schepping helemaal klaar was. Een volmaakte God heeft een volmaakte schepping afgeleverd en de mens naar zijn evenbeeld en gelijkenis geschapen. Tot zover kunnen we een blij gevoel krijgen omdat de mens één mag zijn met God.

Helaas lezen we in het vervolg van Genesis dat Eva het gebod van God heeft overtreden. Eva laat zich door de slang verleiden om van de Boom van Kennis te eten, terwijl zij op haar beurt ook Adam verleidt om van de boom te eten. Dat leidt tot de toorn van God en hij wreekt onmiddellijk de overtreding van zijn gebod. Hij straft beiden onbarmhartig door ze te vervloeken en uit het Hof van Eden te verdrijven.

Tegen de vrouw zei Hij: "Ik zal uw moeite in uw zwangerschap zeer groot maken; met pijn zult u kinderen baren. Naar uw man zal uw begeerte uitgaan, maar hij zal over u heersen."

En tegen Adam zei Hij: "Omdat u geluisterd hebt naar de stem van uw vrouw en van die boom gegeten hebt waarvan Ik u gebod: 'U mag daarvan niet eten', is de aardbodem omwille van u vervloekt; met zwoegen zult u ervan eten, al de dagen van uw leven, dorens en distels zal hij voor u laten opkomen en u zult het gewas van het veld eten. In het zweet van uw gezicht zult u brood eten, totdat u tot de aardbodem terugkeert, omdat

u daaruit genomen bent; Want stof bent u en u zult tot stof terugkeren.”

En God vervloekt de aardbodem en ten oosten van het Hof van Eden worden cherubs geplaatst met een vlammenend zwaard, dat heen en weer beweegt, om de weg naar de Boom des Levens te bewaken.

Het is toch vreselijk om te lezen hoe de God van de schepping reageert. In de apocriefe *Getuigenis der Waarheid* wordt het bestaan van zo'n naijverige en wrekende God uit het Oude Testament dan ook in twijfel getrokken. Waarom misgunt God Adam en Eva dat zij van de Boom der Kennis eten?

Deze volmaakte God zegt bovendien dat hij naijverig en wraakzuchtig is, en dat Hij de zonden van de vaders op de kinderen zal verhalen tot in het derde en vierde geslacht. Is dat de God die hemel en aarde geschapen heeft en ons gevormd heeft naar zijn evenbeeld?

Na de zondeval in het Paradijs worden volgens de Kerk van Rome alle kinderen in zonde geboren, maar dankzij het zoenoffer van Jezus kunnen de mensen hun relatie met God weer herstellen. De Kerk van Rome heeft het derde en vierde geslacht overigens wel opgerekt met een onbepaalde periode. De erfzonde is namelijk als een onwrikbaar uitgangspunt voor de kerkelijke leer vastgelegd. De verlossing door het zoenoffer van Jezus is van een omleiding voorzien via de geestelijke hoeders van de Kerk, die als aardse scherprechters fungeren.

Wat kunnen deze Bijbelse scheppingsverhalen ons nu duidelijk maken? De God van de schepping manifesteert

zich hierin als een jaloerse God en vervloekt de mens tot in het derde en vierde geslacht. Deze God legt een gebod op aan de mens, terwijl Hij toch had kunnen voorzien dat het overtreden zal worden. Hij had zich dan toch de moeite kunnen besparen om het Hof van Eden te scheppen en de mens daarin te plaatsen. Als deze God werkelijk de Allerhoogste is, dan hoeft hij ook op niemand jaloers te zijn. Wie zou zijn positie nu kunnen bedreigen?

God verwijt de mens zijn hoogmoed en heeft hem daarvoor uit het Hof van Eden verdreven. Maar het lijkt er meer op dat deze God gelijk geworden is aan de mens met alle menselijke eigenschappen. Hij is namelijk intolerant, straft, wreekt, vervloekt, is jaloers en laat Eva door Adam overheersen. Hij lijkt volledig aan de mens gelijk te zijn geworden. Een mens die leeft in dualiteit en ver verwijderd is geraakt van zijn Goddelijke oorsprong. Als deze God de mens naar zijn evenbeeld heeft willen scheppen, dan is er iets misgegaan met de schepping. Of is er soms sprake van een goddelijke medewerker die zijn werk niet goed heeft uitgevoerd?

De gnostische God

Aan de scheppingsverhalen werd door de gnostische christenen een geheel andere betekenis toegekend dan in de ons bekende kerkelijke traditie.

De naijverige God uit het Oude Testament wordt door de gnostici Jahweh genoemd. Zij herkennen in hem de Heer van het kwaad. De gnostiek is ontstaan uit het verzet tegen de profeten en Jahweh. In een apocriefe tekst uit

het *Geheime Boek van Johannes* zegt Jezus dat als God een jaloerse God is en dat er naast Hem geen andere God bestaat, dit eigenlijk betekent dat er wel degelijk een andere God is. Immers, als er geen andere God zou bestaan, op wie zou God dan jaloers moeten zijn?

Jahweh schiep een aarde die aanvankelijk in een paradijselijke staat verkeerde en Adam en Eva verbleven in het Hof van Eden. Jahweh verbood hen om van de Boom van Kennis te eten. Toen Jahweh ontdekte dat zijn gebod was overtreden, werd hij woedend. In Genesis 3 staat dat als volgt beschreven: “Toen dacht God, de Heer: Nu is de mens aan ons gelijk geworden, nu heeft hij kennis van goed en kwaad. Nu wil ik voorkomen dat hij ook vruchten van de levensboom plukt, want als hij die zou eten, zou hij eeuwig leven.”

Voor de gnostici is de conclusie meer dan duidelijk. Jahweh wilde de mens in onwetendheid houden over zijn eigen Goddelijke oorsprong. Daarom mochten Adam en Eva niet eten van de Boom van Kennis. Omdat zij het geheim dreigden te ontdekken, nam Jahweh wraak en verdreef Adam en Eva uit het Hof van Eden. De schepping werd vervolgens voor de mens een wereld van lijden.

In het apocriefe *Geheime Boek van Johannes* zegt de ‘Verlosser’: “Want hij heeft tegen de profeet gezegd: Ik zal hun harten zwaar maken opdat ze niet zullen begrijpen en niet zullen zien.” Deze tekst kunnen we ook terugvinden in het *boek Jesaja* als de Heer zegt: “Maak het hart van dit volk vet, en stop hun oren toe, en sluit hun ogen; anders zullen zij met hun ogen zien, en met hun oren horen, en met hun hart begrijpen en zich bekeren, en zal Hij hen genezen.”

De profeet Jesaja krijgt opdracht van Jahweh om het volk

in onwetendheid te laten, omdat zij zich anders zouden bekeren en Hij hen zou genezen. Interessant is wie met 'Hij' wordt bedoeld. Het lijkt erop dat hier een Hogere Macht dan Jahweh wordt bedoeld.

De gnostici zeggen dat de mens, nadat hij uit de Hof van Eden is verdreven, een spirituele dood is gestorven, evenals alle mensen daarna. In de slang zien zij een boodschapper die kennis kwam brengen en de mens zijn Goddelijke aard wilde laten ervaren. Juist daarom werd Eva aangezet om van de Boom van Kennis te eten.

In de kerkelijk leer wordt de slang beschouwd als de duivel, maar in oudere tradities wordt de slang meestal gezien als een symbool van vernieuwing en wijsheid. De mensheid heeft tot de komst van Jezus moeten wachten om opnieuw de kennis te kunnen ontvangen om van zijn onwetendheid te worden bevrijd.

De gnostici hebben dan ook een geheel andere waardering voor Eva dan de Kerk van Rome. Volgens de gnostici is Eva niet de oorzaak van de erfzonde zoals de Kerk ons heeft geleerd. Eva was de eerste mens die kennis heeft ontvangen, door te eten van de Boom van Kennis. Deze visie werpt wel een geheel ander licht op de schepping.

De barmhartige God

In de tijd van Jezus heeft het verzet tegen de jaloerse en wraakzuchtige God geleid tot een radicale breuk met het oudtestamentische Godsbeeld. Jezus spreekt tegen zijn volgelingen over een God van liefde, die hij 'mijn Vader' noemt. Deze 'Vader' is de bron van alle Zijn. Wij mogen

ons de erfgenamen noemen van deze ‘Vader’ en zijn erfenis bestaat uit een morele autonomie, gefundeerd in onvoorwaardelijke liefde.

Ook de christelijk leider Marcion leerde twee eeuwen na Christus, dat een andere God zich aan Jezus heeft geopenbaard. Een God vol liefde en genade. Een God die er voor iedereen was en niet alleen voor de Joden. Hij heeft zijn afwijkende opvattingen uiteindelijk ook met de kruisdood moeten bekopen. Dat is het lot geworden van veel volgelingen van Jezus, die de liefde en compassie die hij predikte in de praktijk wilden brengen.

De allesomvattende God

God bestaat uit beelden en projecties die de mens zich over God heeft gevormd. De naam van God wordt te pas en te onpas gebruikt voor onze eigen wensen, doelen en belangen. De mens heeft behoefte aan iets tastbaars, iets dat hij kan begrijpen. Maar hoe kunnen we spreken over een God die wij niet kennen en waar wij bovendien helemaal niets van begrijpen? Wij zijn immers volstrekt onwetend over Hem?

Hoewel, juist die onwetendheid over God biedt ruimte. Door alle Godsbeelden te ontkennen, ontstaat er ruimte voor wat we niet weten maar hooguit kunnen ervaren. Dat is het Heilige, voorbij alle weten. Dat wordt mooi beschreven in de Kena Upanishad, afkomstig uit de oudste Heilige geschriften van de hindoes.

*Zij die het niet kennen, kennen het;
Zij die het kennen, kennen het niet.
Het wordt niet begrepen door wie het begrijpen;
Het wordt begrepen door wie het niet begrijpen.
In wie het ontwaakt, die kent Het
En Hij vindt onsterfelijkheid.*

Meester Eckhart, een theoloog en filosoof uit de 13^e eeuw zei: “Over God wil ik zwijgen.” Hij behoorde tot de orde van de Dominicanen die was opgericht om het evangelie te verkondigen aan mensen die zich hadden afgekeerd van de Kerk. Er ontstonden in zijn tijd allerlei religieuze groeperingen, die buiten de kerkelijke structuur naar een nieuwe vorm van spiritualiteit zochten. Ze stichtten sterke samenlevingsverbanden met een eigen geloofsopvatting. De Katharen zijn hiervan een bekend voorbeeld.

Meester Eckhart hield zijn toehoorders voor dat als ze vastgeroeste denkpatronen konden doorbreken, het mogelijk wordt om in diepe innerlijke rust de Godheid te ontmoeten. Dat is de God voorbij God, een God als eindeloze Stilte en louter Niets. Die God kunnen we alleen benaderen als we de beelden die wij over Hem gevormd hebben, los kunnen laten. In de leegte die dan ontstaat, is ruimte voor de waarachtige God.

De boeddhisten noemen deze leegte Atman, het zuivere bewustzijn. Dat is een ervaring van de geest die volledig vrij is gemaakt. In de Chandogya Upanishad legt een vader aan zijn zoon uit wat dat zuiver bewustzijn is. Hij doet dat met een gelijkenis over de Banyan boom.

*Breng me een vrucht
van de Banyan boom.
Hier is zij, Heer.
Breek haar open.
Zij is opengebroken, Heer.
Wat zie je daarbinnen?
Heel kleine zaden, Heer.
Breek er eentje open.
Het is opengebroken, Heer.
Wat zie je daarbinnen?
Helemaal niets, Heer.*

In de 'leegte' die ontstaat, is plaats voor de God die ontsnapt is aan onze beeldvorming, aan ons grijpen naar en het willen begrijpen van wie God is. Alleen door God te ontkennen, kunnen we tot inkeer komen. Dat is een doorbraak naar ons zuivere bewustzijn, een plaats waar niets meer is dan leegte. Volgens Eckhart is dat een woordeloos ontmoetingsmoment met de Godheid, een moment van intense vreugde en innerlijke rijkdom.

De mystiek van Eckhart straalt een vorm van 'thuiskomen' uit, 'zoals men was toen hij nog niet was'. Het is een innerlijke weg naar de oorsprong, voorbij alle emoties en gevoelens. Die oorsprong is de oergrond, de grondeloosheid van ons bestaan. Volgens Boeddha belichamen wij die grondeloosheid, omdat wij in onze oorsprong volledig vrij zijn. Jezus spreekt in dit verband over kinderen die de Goddelijke oorsprong nog kennen. De filosoof en mysticus Jacob Böhme noemde die grondeloosheid de Ungrund.

*Hij is de Ungrund en
grond van alle wezens,
een eeuwig Een,
daar waar grond noch plaats is.*

Böhme verkondigde dat de ware inwijding plaats vindt als men de weg van het eigen hart volgt. De mens van nu is een mens in wording en gaat zijn vervolmaking tegemoet als hij de weg volgt naar de ontmoetingsplaats met God. Eckhart noemt dat de Zielegrond, de plaats waar de mens zijn verborgen zielenvonk moet zoeken.

De gnostische leraar Valentinus schrijft in de 2^e eeuw na Christus dat de ziel die is vrijgemaakt de stem kan horen die haar roept. En zij antwoordt en wendt zich tot Hem die haar roept. Maar bovenal weet zij dát zij geroepen wordt. Als we deze teksten innerlijk kunnen ervaren, beleven en herbeleven, dan kan dat niet anders dan rust en een diepe vrede geven.

Eckhart betoogt dat als God liefde is, het niet anders kan betekenen dan dat God zich wegschenkt. Hij geeft aan deze vorm van liefde een diepere betekenis dan de evangelist Johannes, die zich tot de naastenliefde beperkt. Bij Eckhart gaat het niet om de liefde tussen mensen maar om de openheid, de leegte die aan de ander alle ruimte geeft om zich te geven. Als de ziel zich heeft ontdaan van alle eigengereidheid, kan God een plaats vinden in de leegte die ontstaat. Dan kan Hij uitstromen in de oergrond van ieder mens. En zo kan een mens de liefde aan anderen doorgeven die hij van God ontvangen heeft. Die liefde is allesomvattend en zelfstandig werkzaam, zoals de godsdienstfilosoof Buber dat heeft beschreven.

Maar ons gevoel voor deze liefde, de allesomvattende God, het heilige en het onnoembare, wordt bedreigd door het levensklimaat in deze wereld. De theoloog Marcel Braekers attendeert in zijn boek *Een weg van verstillig* op de enorme verschuiving in de wereldeconomie, die nieuwe groepen rijken en armen heeft gecreëerd.

Onder invloed van het neoliberale denken heeft de solidariteit tussen mensen plaats moeten maken voor een individualistisch streven naar altijd meer. Het menselijke contact wordt teruggebracht tot elektronisch gekeuvel, waarin iedere vorm van diepgang ontbreekt. In plaats van ruimte te creëren voor een ontmoeting tussen mensen onderling, wordt die leegte opgevuld door meer en meer te consumeren. Het uitstromen van de liefde in de mens en het doorgeven ervan stagneert volledig in deze egocentrische levenshouding. Dat is wat Buber een 'Godsverduistering' noemt.

Alleen als we bereid zijn om alles los te laten en vooral onszelf, dan is het mogelijk om tot een waarachtige ontmoeting te komen met God, zegt Eckhart. Die ontmoeting is overal mogelijk, zowel op straat, thuis of in de kerk. Het vereist een houding van overgave aan het hier en nu, een eenwording waarbij de vragen over het waarom en waartoe niet meer van belang zijn.

WAT IK NOG ZEGGEN WIL

*I close my eyes, only for a moment, and the moment's gone.
All my dreams, pass before my eyes, a curiosity.
Dust in the wind, all they are is dust in the wind.
Same old song, just a drop of water in an endless sea.
All we do, crumbles to the ground, though we refuse to see.
Dust in the wind, all we are is dust in the wind.
Don't hang on, nothing lasts forever but the earth and sky.
It slips away, all your money won't another minute buy.
Dust in the wind, all we are is dust in the wind.*

(By Kerry Livgren, Rockband Kansas)

Introductie

Op 17 oktober 2014 stond ik bij de incheckbalie op het vliegveld in Eindhoven voor mijn vlucht naar Poznan. Ik was de dag tevoren uit Bangkok gekomen en nu op weg naar huis. Op dat moment kreeg ik het bericht dat mijn kleinzoon Marco een einde aan zijn leven had gemaakt. Het was alsof er iets in mij knapte en ik moest naar adem happen. De momenten die wij onlangs nog samen hadden doorgebracht in Polen, schoten in flarden door mijn hoofd. Ik herinner mij nog dat de medewerkster van de incheckbalie mij bij de arm nam, terwijl ze de rij met mensen achter mij liet wachten. Er zijn gelukkig nog heel veel lieve mensen op deze wereld. Je ontmoet ze onaangekondigd en op onverwachte plaatsen. Ik voelde mij zo machteloos en nietig. Maar deze jonge, onbekende vrouw bracht op eens

troost zonder veel woorden.

*Ween niet want ik ben niet dood,
ik ben slechts naar de andere kant.
De dood is niets.
Ik ben slechts aan de andere kant.
Ik ben mezelf, jij bent jezelf.
Wat we voor elkaar waren, zijn we nog altijd.
Noem me, zoals je me steeds genoemd hebt.
Spreek tegen me, zoals je dat vroeger deed.
Niet plechtig, niet triest.
Lach om wat ons samen heeft doen lachen, denk aan mij, bid
met mij.
Spreek mijn naam uit, zoals je altijd gedaan hebt.
Zonder hem te benadrukken.
Zonder zweem van droefheid.
Het leven is wat het altijd is geweest.
De draad is niet gebroken.
Waarom zou ik uit je gedachten zijn?
Omdat je me niet meer ziet?
Nee, ik ben niet ver.
Ik ben daar, aan de andere kant van de weg.
Zie je, alles is goed.
Je zult mijn hart opnieuw ontdekken
En er tederheid terugvinden.
Dus droog je tranen en ween niet,
als je van me houdt.*

Cecile Collet 1996, geïnspireerd op delen van Augustinus' troostbrief
aan Sapida, Epistula 263, 4^e eeuw na Chr.

Inmiddels zijn we verder in de tijd. Het verdriet zal langzaam wegebben, maar de heimwee en pijn zullen altijd

blijven. Ik bid dat het voor mijn kinderen en kleinkinderen dragelijk zal worden. Ik heb geprobeerd om mijn gevoelens en gedachten over leven en dood in een brief te beschrijven. Het zijn maar losse gedachten die, evenals in de song van Kansas, niet meer zijn dan stof in de wind. Ze verwaaien en dwarrelen weer ergens neer, in willekeurige volgorde. Ik heb mijn brief aan Marco gericht, hoewel het ook deels een troostbrief is aan mezelf. Ik heb een poging gedaan om de dood van mijn kleinzoon voor mezelf dragelijk te maken, en hopelijk ook voor anderen. De acceptatie ervan is een stap verder. Dat is pas mogelijk als er antwoorden gevonden kunnen worden op vragen omtrent de zin van het leven en de betekenis van de dood.

Marco was gewoon een lieve jongen, die moeilijk om kon gaan met de manier waarop mensen elkaar soms bejegenen. Opeens wil ik nog zoveel tegen hem zeggen, maar nu is hij dood. Wat daarna komt, weet ik niet, hoewel ik mij er diep van bewust ben dat de ziel onsterfelijk is. Maar weten doe ik het niet. Dat niet-weten werkt bevrijdend en biedt ruimte voor het onverklaarbare, het mystieke in ons leven. Ik wil vertrouwen op de wijsheid die spirituele leraren zoals Krishna, Boeddha en Jezus aan ons hebben overgedragen.

In de brief aan Marco heb ik mijn persoonlijke gevoelens een plaats willen geven. De beschouwingen zijn een weerslag van mijn eigen kennis en ervaringen, zoals ik die in de voorgaande verhalen heb beschreven. Het schrijven van deze brief heeft mij troost gebracht en ik hoop oprecht dat degenen die dit lezen er ook troost uit kunnen putten.

Mijn brief aan Marco

Lieve kleinzoon, je was pas 18 jaar toen je nog jonge leven ruw werd beëindigd. Jouw dood heeft mij diep geraakt en ik heb emoties ervaren die ik nog niet kende. Verdriet, radeloosheid en onmacht, maar ook kwellende vragen zoals: "Hoe moet het nu verder zonder jou en hadden wij jouw dood niet kunnen voorkomen?" Ik weet de antwoorden niet, maar omdat ik jouw bewust gekozen einde nog niet kan bevatten, zullen deze vragen mij nog wel lange tijd bezig blijven houden.

Toen wij afscheid van je namen, kwam je leven voorbij in een mooie fotoserie. Wij zagen wat een vrolijk kereltje je was als kind. Je keek zo zorgeloos en ongedwongen de wereld in. Later heb je die ongedwongenheid afgeschermd en leek je meer in jezelf gekeerd, teruggetrokken in een wereld die wij niet kenden.

Er zijn nog meer vragen die mij bezighouden zoals; wat was de zin van je dood, waar ben je nu en kun je ons nog zien of horen? Ik kan er niet meer met je over praten, Marco, want je bent dood. Wat overblijft is spijt, heimwee en verlangen. Ik realiseer mij dat ik nooit veel tijd met je heb doorgebracht, hoewel ik dankbaar ben dat wij elkaar het afgelopen jaar vaker hebben ontmoet.

Ik zou nog graag eens met je door mijn Amsterdam willen slenteren, een biertje met je drinken in een bruine kroeg en chinees eten op de Zeedijk. Ik zou graag met je willen praten over de onderwerpen die mij nu opeens zo helder voor de geest staan. Maar dat kan niet meer, want je bent weg. Daarom heb ik mijn gedachten maar opgeschreven in de veronderstelling dat je mee kunt lezen.

Ik wil het graag met je hebben over mijn persoonlijke gevoelens voor jou en mijn filosofische beschouwingen over het leven en de dood. Ik weet zeker dat je zult begrijpen wat ik er allemaal mee bedoel. Misschien moet je zelfs lachen om mijn pogingen om jouw dood voor mij acceptabel te maken, en hoe ik mezelf op een beschouwende manier troostvolle gedachten vorm over het leven en sterven.

Het kan ook zijn dat ik moed verzamel om mijn eigen naderende dood onder ogen te zien, want dat moment is onafwendbaar. Het fijne daarvan is overigens wel dat ik mij er diep van bewust ben dat wij herenigd zullen worden. De vraag is alleen nog hoe. Weer een vraag waar geen antwoord op gegeven kan worden. Maar dat is het onverklaarbare, het mystieke in ons leven. Ik tast in het duister, Marco, maar wil wel voorzichtig proberen te zoeken naar een richting die mijn verdriet, maar ook gevoelens van schuld dragelijk kunnen maken.

Het leek erop dat je de laatste jaren afgesloten leefde van de buitenwereld, onze wereld dan wel te verstaan. Je had je teruggetrokken en bleek moeilijk bereikbaar te zijn. Hoewel, was jij niet te bereiken of waren wij niet in staat om jou te bereiken? Dat maakt een groot verschil voor mij. Wat is die buitenwereld, of bestaat de tegenstelling tussen binnen en buiten alleen maar in onze gedachten?

De geestelijke gezondheidszorg kan ongetwijfeld wetenschappelijke antwoorden geven op de vraag waarom je zo moeilijk aansluiting kon vinden bij onze wereld. Een beperking van de sociale interactie, zullen ze dat wel genoemd hebben. Maar waar bestaat onze wereld uit? Als ik om me heen kijk dan zie ik zoveel lijden en strijd. Wilde je soms niet meer leven in zo'n wereld? Je gedroeg je anders

dan je leeftijdgenoten en kon moeilijk omgaan met de wrede wijze waarop de mensen elkaar vaak bejegenen.

Je was gewoon een heel lieve jongen en ik heb gemerkt dat de onrechtvaardigheid en liefdeloosheid je pijn deden; je deelde in dat lijden. De betekenis daarvan is echter onvoldoende tot mij doorgedrongen. En dat spijt mij, kleinzoon, want dat had je toch wel van je grootvader mogen verwachten.

Gedragsdeskundigen analyseren en beoordelen het gedrag van mensen op grond van wetenschappelijke kennis en hun eigen inzichten. Ze diagnosticeren en classificeren met als ijkpunt de gemiddelde mens, die wij normaal noemen. Hiermee bedoelen wij een mens die aansluit op ons gedrag en past in onze wereld. Maar is dat wel redelijk?

Maar als ik afwijk van de ontwikkelde criteria, ben ik dan niet meer normaal? Ik ben ervan overtuigd dat ook mijn onderliggende patronen afwijken van die van 'normale' medemensen. Toch ben ik een redzaam en gelukkig mens, hoewel mijn sociale interacties beperkt zijn. Ik leid een teruggetrokken leven, werk op mijn land en trek mij terug op mijn kamer met mijn boeken. Wij doen anderen met onze oordelen dan ook ernstig te kort. De gevolgen daarvan zijn soms aanzienlijk.

Zonder oordelen

Wat is er toch aan de hand in deze wereld? Waarom kunnen we elkaar niet gewoon accepteren zoals wij zijn, met alle beperkingen die wij hebben? Waarom moet de een behandeld worden en de ander niet?

Wellicht zitten onze waardeoordelen ons teveel in de weg. Wij zijn zo gewend om te oordelen, dat we alleen nog maar kunnen denken in verschillen en tegenstellingen, zoals binnen of buiten, verleden of toekomst en leven of dood. Die verschillen worden ook wel dualiteiten genoemd, waarbij het één goed is en het ander verkeerd. Het is de manier waarop wij van jongs af aan hebben geleerd om naar de wereld kijken. Wij oordelen op grond van onze beperkte kennis en inzichten en zijn blind voor onze eigen tekortkomingen.

Maar volgens de filosoof Friedrich Nietzsche doet de wereld zich aan ons voor in oneindig veel verschijningsvormen. Hoewel wij slechts onze eigen beperkte wereld waarnemen, menen wij toch dat het de werkelijkheid is. Die werkelijkheid scheppen wij echter zelf op grond van onze belangen, voorkeuren en behoeften. Omdat wetenschappers voor bijna alles een verklaring menen te hebben, is er in ons leven steeds minder plaats voor het onverklaarbare. Er worden voortdurend nieuwe pogingen ondernomen om het mystieke in de wereld te ontmantelen. Maar wat blijft er dan uiteindelijk nog over?

Waarom denken wij eigenlijk in verschillen en tegenstellingen, het leidt immers alleen maar tot conflicten en strijd, zowel met onszelf als met anderen. Grote spirituele leraren zoals Krishna, Boeddha en Jezus hebben gepredikt dat als wij niet langer in tegenstellingen denken en handelen, alles kan samensmelten tot één geheel. In het prachtige *Evangelie van Thomas* zegt Jezus: “Als je van de twee één kan maken; van het binnenste het buitenste, dan zul je het Koninkrijk binnen kunnen gaan.”

Het zijn de mensen die in hun gedachten de binnen- en

buitenwereld van elkaar hebben gescheiden. Als wij niet meer in tegenstellingen denken, is er ook geen sprake meer van binnen of buiten. Als die éénwording eveneens op de andere tegenstellingen van toepassing is, dan is er ook geen leven of dood meer en geen verleden en toekomst. In het prachtige boekje *De Profeet* schrijft de Libanese schrijver en filosoof Kahlil Gibran: “Het leven en dood zijn één, zoals de zee en de rivier één zijn. Ze kunnen niet gescheiden worden.” Als alles tot één wordt gemaakt, dan bestaat de dood niet meer. Het is slechts een begrenzing van onze waarneming, zoals de horizon ons het zicht ontnemt.

Omdat de mens rechtlijnig denkt in afstand en tijd, zijn het begin en einde van elkaar gescheiden. “Want waar het begin is, zal het einde zijn” zegt Jezus in het *Evangelie van Thomas*. Albert Einstein heeft wetenschappelijk aangetoond dat tijd, dus ook verleden en toekomst, zeer betrekkelijke begrippen zijn.

Maar als het leven en dood één zijn, het begin samenvalt met het einde en er geen verleden en toekomst is, dan is er sprake van een oneindig cyclisch proces waarin alle verschillen worden opgeheven. Wat overblijft, is een allesverbindende eenheid.

*Begrijp de eenheid
en verwerpt de verschillen
zoals kleine kinderen dat doen.
Waar twee was is één.
Wanneer gij dit verwezenlijkt
en het binnenste buiten wordt
en buitenste binnen,
wanneer wat boven is*

*hetzelfde is als wat onder is,
wanneer de man geen man meer is
en de vrouw geen vrouw
maar beiden één wezen,
wanneer uw ogen samengaan
in één blik,
wanneer in uw hand een hand is die weet,
in uw voet een voet die u de weg wijst,
en ieder beeld een icoon geworden is,
dan eerst zult gij binnengaan tot het Rijk.*

(Uit Een klein Thomas evangelie van Erik van Ruysbeek)

Ook Plato filosofeerde over de dood en kwam tot de conclusie dat de ziel onsterfelijk is. De dood is niet het einde maar een nieuw begin, een transformatie. Jezus noemt dat het herstel van de eenheid, een spirituele wedergeboorte. Om weer geboren te worden als een klein kind, zonder oordelen en zonder de sporen die een leven lang zijn getrokken. Dit herstel van de eenwording, door het versmelten van de dualiteiten, is het mystieke in ons leven zoals de mysticus Erik van Ruysbeek op zo'n prachtige wijze heeft beschreven.

De dood

*Hij denkt had ik
mijn kind maar God genoemd.
Dan had ik kunnen zeggen
God is dood.*

(Freek de Jonge)

Het is een verschrikking om als ouders een kind te verliezen. Wij voeden onze kinderen immers op in de verwachting dat ze ons zullen overleven. Ouders zullen dan ook niets nalaten om hun kinderen voldoende kansen te bieden in het leven, zodat ze gelukkig kunnen zijn. Daarom zijn wij ook zo diep bedroefd en radeloos als we worden overvallen door de dood. We kunnen er met ons verstand niet bij maar doen toch vergeefse pogingen om het te begrijpen. Allemaal pogingen om ankers te vinden om ons eigen leven weer op te pakken en ons verdriet te kunnen verwerken. Woorden van troost schieten tekort en zijn als sneeuw voor de zon, hoewel iedereen uiteindelijk een eigen manier vindt om troost te putten uit geloof of levensovertuiging.

In onze westerse samenleving vermijden we het denken en spreken over de dood angstvallig. Volgens de Kerk is er sprake van een wederopstanding na het laatste oordeel. Veel mensen hebben zich daarover vreselijke beelden gevormd, die angst opleveren voor de dood. Maar wat weten we nu eigenlijk over de dood? Waarom hebben wij angst voor iets dat wij niet kennen? Het zijn alleen maar waanvoorstellingen, gevormd door onze gedachten.

De Franse schrijver en filosoof Henry Bataille zegt dat het verleden niet achter ons ligt, maar voor ons. De schaduw van wat was, werpt zich namelijk voor ons uit. Wat dood was, bestaat nog en gaat voor ons uit.

De mensen hebben geboorte en sterven van elkaar gescheiden en noemen het tijdsverloop daartussen het leven. We denken dan ook dat sterven iets is dat op ons wacht op een ver verwijderd tijdstip. Dat is alleen iets voor oude mensen of pechvogels die verongelukken. Kinderen horen

daar niet bij. De gedachte aan de dood van onze kinderen is immers onverdraaglijk.

De Indiase spirituele leraar Jiddu Krishnamurti leert dat je niet kunt leven zonder dagelijks te sterven voor dat wat gisteren is gebeurd. Met dit symbolische sterven kunnen we het verleden los laten en de eenheid herstellen, want de verschillen en tegenstellingen houden ons lijden in stand. Als de mens zonder oordelen kan leven, hoeft hij niet meer te lijden.

Wie de waarheid tijdens het leven leert kennen, hoeft de dood niet te vrezen, zei Socrates. Hij bracht zijn overtuiging in de praktijk en koos bewust voor de dood. Hij heeft ons geleerd om te sterven. Alleen als je het verleden los kunt laten door te sterven, dan leef je en worden verleden en toekomst tot één. Niet alleen door ons dagelijks sterven in psychologische zin, maar ook als de ziel en het lichaam worden gescheiden. Ook de hindoes geloven dat de ziel onsterfelijk is, zoals prachtig beschreven in het slotgebed voor een hindoeïstische uitvaart.

*Zoals een man zijn versleten kleren weggooit
en andere, nieuwe kleren aantrekt,
zo legt de ziel binnen het lichaam dat lichaam af.
Mogen uw ogen terugkeren naar de zon,
uw adem naar de wind,
uw water naar de oceaan en
uw as naar de aarde
waar het vandaan gekomen is.*

We vragen ons zelden af wat de zin van het leven is, laat staan van de dood. Onze christelijke opvoeding heeft ons geleerd om het leven en onze dood te aanvaarden, evenals

ons verdriet, wanhoop en pijn. Dat is Gods wil, zeggen onze geestelijke leiders.

Zonder anderen te willen kwetsen in hun geloof, wil ik mijn twijfels hierover uiten. Blinde aanvaarding geeft volgens mij weinig zin aan ons leven, laat staan aan onze dood. De dood is maar een woord, zegt Krishnamurti, gelijk aan alle andere woorden. Dit woord boezemt ons geen angst in, maar wel de waanbeelden die wij ons daarover hebben gevormd.

Wij veronderstellen dat alle banden met degenen die wij liefhebben, definitief worden verbroken. De dood wordt daardoor een boze droom, een nachtmerrie waaruit wij hopen te ontwaken. Door het leven van de dood te scheiden, houden we de angst voor het sterven in stand. We bieden weerstand aan de dood en de medische ontwikkelingen stellen ons ook in staat om de dood steeds verder uit te stellen. Maar waarom eigenlijk, het is immers toch onafwendbaar. Wordt we er gelukkiger van als we langer kunnen leven? Is een lang leven zinvoller dan een kort leven?

De mensheid heeft godsdiensten en goden bedacht om zich tegen de dood te kunnen beschermen. Maar wie en wat is dan wel God? Volgens Adriaan Roland Holst, een Nederlandse dichter uit de vorige eeuw, is God een schepping van de mens. God bestaat bij de gratie van de mens en de beelden over Hem zijn projecties van de geest. God is voor velen een vaderfiguur die zich in de hemel heeft gevestigd. Het stelt gerust als we kunnen denken dat er iemand over ons waakt. Vooral als er iets mis is, dan vragen wij God om hulp. Wij vertrouwen erop dat Hij onze problemen zal oplossen. “Over God wil ik zwijgen”, zei Meester Eckhart, een theoloog en filosoof uit de late

middeleeuwen. Hij ontkende alle beelden die de mensen zich over God hadden gevormd. God is namelijk niet te beschrijven. Iedere poging daartoe is gedoemd te mislukken.

Herken jezelf

Lieve kleinzoon, jij hebt geprobeerd om jezelf te blijven, hoewel dat niet gemakkelijk moet zijn geweest. Je hebt niet gekozen voor een arbeidzame carrière om te werken onder de druk van het presteren. Wij zijn daar zo aan gewend in onze hectische maatschappij, dat we verbaasd zijn als iemand dat niet wil of niet kan. Dat maakte het ook moeilijk voor je om aansluiting te vinden bij de wereld zoals die wij kennen. Toch heb je geprobeerd om op een geheel eigen wijze je weg in het leven te vinden. Omdat jouw opvattingen over het leven zo anders waren dan de mensen gewend zijn, moet de confrontatie met het dagelijkse bestaan je dan ook vaker gekwetst hebben. Ik wens je van ganser harte toe dat je kans hebt gezien om je daarmee te verzoenen, want verzoening met jezelf leidt tot acceptatie. Dan is alles goed zoals het is. Ik bid, Marco, dat je die innerlijke rust hebt gevonden. Jezus leerde ons in het Evangelie van Thomas om weer te worden als een kind, zonder oordelen. Een kind, Marco, dat weer onbezorgd en ongedwongen de wereld in mag kijken, nog niet getekend door een leven dat soms op wrede wijze zijn sporen kan trekken.

De meeste mensen zijn gericht op hun omgeving en hun denken en handelen wordt bepaald door de reacties die zij

van andere mensen verwachten. Het oordeel van anderen bepaalt dan ook voor een groot deel ons gedrag. Mensen zoeken naar aanzien en ontlene daar hun zelfbeeld aan. Zij vergeten wie ze werkelijk zijn en trachten te voldoen aan de eisen die de omgeving aan ze stelt. Maar zo verlies je jezelf en word je een andere persoon, die alleen maar een maatschappelijke rol speelt.

Het is dan ook niet toevallig dat het woord persoon is afgeleid van *personae*, wat rol of masker betekent. De hindoes zeggen: 'Als je jezelf kent, dan weet je alles.' Jezelf leren kennen is echter niet eenvoudig. De persoon die je meent te zijn, is gekneed en gemodelleerd door de maatschappij, religie en opvoeding. Jezelf leren kennen is een lange weg terug naar de oorsprong, dat ongedwongen en onbezorgde kind. Dan kun je alle misvormingen uit het leven van je afwerpen. "Want wie weer wordt als een kind, zal het Koninkrijk kennen", zegt Jezus in het *Evangelie van Thomas*.

En als je weer als een kind geworden bent, dan vind je de innerlijke rust in een wereld die van buiten en van binnen één is. Dan zijn de innerlijke stemmen van het oordeel tot zwijgen gebracht. Dan hoef je niets meer te bewijzen of je waar te maken in een samenleving, waarin mensen elkaar zo weinig ruimte gunnen.

Hoewel sommige mensen van mening zijn dat de dood zinloos is, kan dat volgens mij onmogelijk het geval zijn. Als de dood zinloos is, dan zou het leven immers ook zinloos moeten zijn. Dat is een vorm van nihilisme die ik niet kan accepteren. Als je tot innerlijke rust bent gekomen, dan heeft niet alleen het leven, maar ook de dood een betekenis gekregen.

De liefde

*De liefde is geduldig en vol goedheid.
De liefde kent geen afgunst,
geen ijdel vertoon en
geen zelfgenoegzaamheid.
Ze is niet grof en niet zelfzuchtig,
ze laat zich niet boos maken en
rekenet het kwaad niet aan,
ze verheugt zich niet over het onrecht
maar vindt vreugde in de waarheid.
Alles verdraagt ze, alles gelooft ze,
alles hoopt ze, in alles volhardt ze.*

(Eerste brief van Paulus aan de Korintiërs H 13, 4-7)

Lieve kleinzoon, wij hebben het moment van ons sterven slechts ten dele in de hand, hoewel jij er voor hebt gekozen om ons vroegtijdig te verlaten. Je bent op weg gegaan naar de 'andere kant', een plaats waar alleen maar liefde kan zijn. Je kunt jezelf daar dan ook veilig en geborgen voelen. Ik vertrouw erop dat je daar herenigd zult worden met je geliefden, die vóór jou deze aarde hebben verlaten. Je kunt niet ver weg zijn, Marco, want we voelen je nabijheid nog steeds. Je bent voortdurend in onze gedachten. We praten nog tegen je, hoewel wij jouw antwoorden niet verstaan. Bovendien: wat is ver in de eeuwigheid van het grenzeloze universum. De draad met jouw ziel is niet verbroken. Heb je ons nog nodig of hebben wij jou nu soms nodig? Wij houden van je, Marco. Toen mijn vrouw en ik een kaars voor je opstaken in de Bazylika van Wadowice, de geboorteplaats van de overleden paus Jan Pawel II, voelden

wij jouw aanwezigheid. Dat was een mystiek moment, waarop de verschillen en tegenstellingen niet meer bestonden. Alles was goed zoals het was. Het voelde zo heilig, dat ik het alleen maar als liefde kon ervaren. Een nimmer ophoudende liefde zoals de apostel Paulus dat heeft geschreven aan de Korintiërs, in zijn Hooglied van de liefde.

Het leven en die allesomvattende liefde zijn eeuwigdurend. Dat is voor mij de enige werkelijkheid en een heel mooie gedachte, die mij troost brengt. Jij bent alleen maar aan de andere kant, mijn kleinzoon. Velen van ons willen weten waar dat is en spreken over het Rijk der Hemelen of het Koninkrijk van God. Ik weet het niet en wil het ook niet meer weten. Het veronderstelt immers weer een tegenstelling tussen hier en daar, de aarde en de hemel.

Als die tegenstellingen echter samensmelten, dan is 'de andere kant' overal om ons heen, zowel hier als daar, zowel nu als in eeuwigheid. Een onbegrensde energie, een wolk van liefde die voortdurend om ons heen hangt. Misschien is die liefde wel God, het Heilige dat je alleen maar kunt voelen.

Veel mensen geloven dat op een dag de opstanding uit de dood zal plaatsvinden. Dan worden wij opgenomen in het Koninkrijk der Hemelen. Ik kan mij niet voorstellen dat iedereen uit het graf herrijst, maar het is fijn als dat aan mensen troost biedt. Ik voel mij volstrekt onwetend op dat gebied, of zoals Socrates zei: "Het enige dat wij weten, is dat wij niet weten."

Die onwetendheid voelt bevrijdend, omdat ik er dan ook niet over in discussie hoeft te gaan. Het geeft weer ruimte aan het mystieke en het heilige, zoals ik dat heb mogen ervaren in de Bazylika van Wadowice. Dat is een werkelijkheid die

niet verklaard kan worden, maar uitsluitend gebaseerd is op mijn gevoel.

Gelukkig maar, want als alles verklaard zou kunnen worden, dan wordt volgens de Duitse socioloog Max Weber de natuur gezuiverd van het bovennatuurlijke. Dan wordt het mystieke ontmanteld en de goden en geesten vervangen door wiskundige vergelijkingen en natuurkundige wetmatigheden. Dan worden de mensen beroofd van het mysterie. In zo'n wereld is God dood, zegt Nietzsche.

Maar het leven duurt volgens mij eeuwig voort. Het neemt weliswaar verschillende vormen aan, maar die zijn slechts van voorbijgaande aard, vluchtig en vergankelijk. We zijn niet meer dan voorbijgangers in dit aardse bestaan en staan even kort stil om elkaar te ontmoeten, lief te hebben en te delen.

De Joodse godsdienstfilosoof Martin Buber zegt dat de liefde niet uit de mens komt maar dat wij in die liefde mogen wonen. Liefde is er altijd en voor iedereen. Het is onbetwistbaar, zoals de zon die voor iedereen schijnt. Deze liefde ziet Buber als een zelfstandige kracht, vrij werkzaam in deze wereld.

Liefde is een volledige éénwording van de mens met het ondoorgrondelijke, de oergrond van waaruit alles ontspruit. Een niet te stuiten proces, zoals het vuur de materie verteert.

Khalil Gibran zegt dat de liefde zich bij het afscheid laat kennen. Volgens mij heeft hij meer dan gelijk want toen wij afscheid van jou namen, voelde ik alleen maar liefde, ontroerend en hartverwarmend. Een wolk van liefde waarin we mochten treden. Alle andere gevoelens zoals

verdriet, pijn en radeloosheid zijn slechts emoties die het delen in die allesomvattende liefde in de weg staan.

Wim Jansen, theoloog en predikant in Middelburg, schrijft in zijn boekje *Vorbij de Leegte* dat hij onwetend is over de dood en wat daarna komt. Liefde is de enige werkelijkheid die volgens hem ervaren kan worden. Dat is het heilige, een vuur dat ons verlicht en verwarmt.

Lieve kleinzoon, het leven heeft volgens mij geen ander doel dan een te worden met deze liefde. Misschien bestaat God wel in deze vorm, een heilige, allesomvattende liefde. Wij blokkeren de toegang tot dit heilige echter met onze emoties en angst voor de dood. Daarom schrijft Augustinus in zijn troostbrief aan Sapida: "Ween niet als je van mij houdt." Ik weet zeker dat jij dat ook tegen ons zult zeggen. Deze boodschap klinkt ook door in de prachtige songtekst van Bram Vermeulen.

*En als ik dood ga, huil maar niet.
Ik ben niet echt dood moet je weten.
Het is maar een lichaam dat ik achter liet.
Dood ben ik pas als jij dat bent vergeten.*

*En als ik dood ga, treur maar niet.
Ik ben niet echt weg moet je weten.
Het is de heimwee die ik achter liet.
Dood ben ik pas als jij dat bent vergeten.*

*En als ik dood ga, huil maar niet.
Ik ben niet echt dood moet je weten.
Het is het verlangen dat ik achter liet.
Dood ben ik pas als jij dat bent vergeten.
Dood ben ik pas als jij me bent vergeten.*

Je was nog maar een kind, maar toch heb je mij verbaasd door de volwassen manier waarop je uiting kon geven aan je sociale en maatschappelijke betrokkenheid. Je deelde in het leed van anderen, een soort van zielsverbondenheid. Ik ben daarom dankbaar dat je de afgelopen zomer een weekje bij ons bent geweest in Polen, waar wij jou beter mochten leren kennen.

We hebben urenlang met elkaar gesproken. Ik heb een ongekende vrolijkheid en geestigheid van je mogen ervaren. Je scherpe inzichten in de onrechtvaardigheid die in deze wereld overheerst, hebben mij geroerd. Maar ook je pijn, die ik toen nog niet herkende, kon ik voelen in het diepst van mijn hart. Nu ik de liefde bij jouw afscheid heb kunnen ervaren, kan het niet anders zijn dan dat jij leed aan de liefdeloosheid in deze wereld. Want liefde en lijden zijn volgens mij onverbrekkelijk met elkaar verbonden.

Je was mijn digitale vriend, die mijn opvattingen over de maatschappij intensief volgde en soms van commentaar voorzag. Ik kwam erachter dat je als raadgever optrad voor veel van je vrienden.

En dan de scherpzinnigheid waarmee je mij een lesje wist te geven met kaarten. Toen ik mij na veel verloren spelletjes uiteindelijk wist te herpakken, bleek je ook nog een waardige verliezer te kunnen zijn. We hebben samen gelachen, gedronken, klusjes gedaan en mijn vrouw en ik hebben aan deze ontmoeting erg fijne herinneringen overgehouden. Je hebt dan ook een bijzondere plaats gekregen in ons hart.

Je hebt besloten dat het genoeg is geweest. Je hebt een reis voorbereid op dezelfde wijze als anderen een reis boeken. Alleen: zij komen terug, maar jij niet. Je hebt een einde gemaakt aan je eigen jonge leven, een leven van een uniek mens.

Wij kunnen echter in de liefde delen, die een onverbreekelijke band blijft tussen ons. Wij maken daar allemaal deel van uit. Je bent nu niet meer waar je was, maar zult altijd zijn waar wij zijn. Jouw leven is een uniek en waardevol leven geweest, ook al was het in onze ogen kort. Dat kan ons wellicht de troost bieden waar wij zo'n behoefte aan hebben.

Lieve kleinzoon, we hebben je mogen ontmoeten, wij hebben van elkaar gehouden en wij mogen samen met jou delen in de allesomvattende liefde. We zullen kaarsen voor je branden en bidden voor hulp op je reis naar het licht. Ik ben ervan overtuigd dat je daar vol liefde zult worden ontvangen. En dat is de enige werkelijke troost, de overtuiging dat jij het nu goed zult hebben.

Tot weerziens, je grootvader

